

დონ პიეტრო ავიტაბილე

შენობები
საქართველოზე
(XVII ს.)

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია
ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიისა და
ეთნოგრაფიის ინსტიტუტი

ღონ პიეტრო ავიტაბიდე

ცნობები საქართველოზე

(XVII საუკუნე)

შესავალი, თარგმანი და კომენტარები
ბეჟან გიორგაძისა

გამომცემლობა „მეცნიერება“
თბილისი
1977

9 (C 41)

9 (47.922) (001) + 90 (45)

აქ 24

იტალიელი მისიონერის პიეტრო ავიტაბილეს რე-
ლაციონი XVII საუკუნის საქართველოს პოლიტი-
კურ-ეკონომიურ ცხოვრებას ეხება. მასში შემონა-
ხულია მნიშვნელოვანი ცნობები ქართველების თაე-
დაცვითს ბრძოლებზე ირანის აგრესიის წინააღმდეგ,
თეიმურაზ მეფის პოლიტიკურ ორიენტაციაზე, ად-
გილობრივ სასულიერო და საერო პირთა ცხოვრე-
ბის შესახებ.

შესავალი

XVII ს. იტალიელი მისიონერის დონ პიეტრო ავიტაბილეს რე-
ლაციონი საქართველოს შესახებ პირველად ქვეყნდება. იგი ავ-
ტორს წერილებად გაუგზავნია საქართველოდან და ალეპოდან პრო-
პაგანდა ფილესათვის* რომში. რელაციონი ლათინურ და იტალიურ
ენებზეა დაწერილი, დაცულია ვატიკანის არქივში, საიდანაც მიქელ
თამარაშვილმა¹ მისი გამოქვეყნების მიზნით გადმოიწერა.

წერილები შეიცავს დღიურ ანგარიშებს სამისიონერო საქმი-
ანობაზე. მასში ბუნებრივად აისახა ყოველდღიური ცხოვრება არა
მარტო ახლად ჩამოსული მისიონერებისა, არამედ საქართველოს
ყოფითი სინამდვილის მიუდგომელი და შეუფერადებელი სურა-
თიც.

რომის პაპის ურბანო VIII² მიერ წარმოგზავნილი მისიონერის
მიზანი იყო ქართველი ხალხის გაკათოლიკება და სარწმუნოებრი-
ვად რომის ეკლესიისადმი დამორჩილება.

პირველ ხანებში მისიონერები დიდ სიძნელეებს წააწყდნენ —
ქვეყანაში შექმნილმა არახელსაყრელმა პოლიტიკურმა ვითარებამ
ხელი შეუშალა, სამისიონერო საქმიანობა სასურველ შედეგამდე
მიყვანათ. მათი ყველაზე დიდი მეტოქენი ისევ ბერძნები აღმოჩნ-
დნენ, რომლებიც ადგილობრივი მეფე-მთავრებისაგან მოითხოვდ-
ნენ კათოლიკე მისიონერთა განდევნას საქართველოდან. მართლმა-
დიდებელმა ბერძნებმა მიზანს ვერ მიაღწიეს, რადგან მისიონერე-

---

* კათოლიკური სარწმუნოების გამავრცელებელი კონგრეგაცია, რომელიც
აღმოსავლეთის ხალხისათვის იყო დანიშნული.

1 საქართველოს ისტორიის, განსაკუთრებით ქართული საეკლესიო ისტორი-
ის თვალსაჩინო მკვლევარი.

და ფრანგულ ენებზე.

2 ურბანო VIII პაპობისას (XVII ს.) საქართველოში გაცხოველებული სა-
მისიონერო მოღვაწეობა მიმდინარეობდა. პაპი აქტიურად მონაწილეობდა რელი-
გიურ-პოლიტიკურ საქმიანობაში და ქართველ მეფე-მთავრებთან თავის ურთი-
ერთობას კათოლიკური სარწმუნოების გავრცელების საწინდრად თვლიდა.

ბი და გაკათოლიკებული ქართველები პრინციპულ საკითხებში მეფე-მთავართა მფარველობით სარგებლობდნენ.

სულ ცოტა ხანში მისიონერთა პროპაგანდა იმდენად ღრმად შეიჭრა ქართველი საზოგადოების მაღალ ფენებში, რომ კათოლიკობა აღიარეს არა მარტო მეფე-მთავრებმა, არამედ თავადაზნაურობამ, თვით კათალიკოსმა და ეპისკოპოსებმაც.

მისიონერების წარმატების უმთავრესი პირობა თვით მისიონერთა უაღრესად თავდადებული შრომა და თავიანთი სარწმუნოებისადმი უანგარო სამსახური იყო. მეორე მხრივ, ქართველი ერის მესვეურები იმედოვნებდნენ, რომ ევროპის სახელმწიფოები თურქეთ—ირანის აგრესიის შესაჩერებლად გადაწყვეტ ზომებს მიიღებდნენ, რის შედეგადაც საქართველო განთავისუფლდებოდა მოძალებულ მაჰმადიანთა ძალმომრეობისაგან, მათი შავბნელი და მსახვრალი ბატონობისაგან.

ქართველ პოლიტიკოსებს სახელმწიფოებრივი აღორძინების ერთადერთ რეალურ გზად ევროპასთან დაკავშირება ეჩვენებოდათ. ევროპის მოწინავე საზოგადოებრივი ცხოვრების ცხოველყოფელი გავლენის შედეგად ქვეყნის კულტურულ დაწინაურებას დასაბამი მიეცემოდა. ამიტომ ისინი ნებაყოფლობით უერთდებოდნენ რომის ეკლესიას მისიონერთა მეშვეობით და მას მორჩილებას უცხადებდნენ. ქართველმა მესვეურებმა კარგად იცოდნენ, რომ რომის პაპს XVII ს. მანძილზე შენარჩუნებული ჰქონდა მორალურ-პოლიტიკური უფლებები, გავლენა მოეხდინა ევროპის სახელმწიფოთა დიდ ნაწილზე და სასურველი მიმართულებით აემოძრავებინა მათი პოტენციური ძალები, განსაკუთრებით თურქეთის აგრესიის ასალაგმავად. ეს ის პერიოდი იყო, როცა ევროპისა და ზოგი აზიური სახელმწიფოს გაერთიანებული ანტიოსმალური კოალიცია ყალიბდებოდა და ქართველებიც მხურვალე მონაწილეობას იღებდნენ მასში. ესპანეთიდან პოლონეთამდე გაცხოველებული საომარი მზადება იყო. საბრძოლო გეგმით ქრისტიანთა ჯარი სამ ჯგუფად იყოფოდა: 1) გერმანია, პოლონეთი, უნგრეთი; 2) იტალია და ესპანეთი; 3) საფრანგეთი. დასავლეთის სახელმწიფოების აღნიშნული ჯარი ზღვითა და ხმელეთით ოსმალეთისაკენ უნდა დაძრულიყო. მას შეუერთდებოდნენ პერეკოპისა და კაფას კაზაკები, რომლებიც ხშირად ესხმოდნენ თავს ოსმალებს და არბევდნენ შავი ზღვისპირეთში მათს სამფლობელოებს. ამავე დროს აჯანყება თურქების მიერ დაპყრობილ ქრისტიანულ ქვეყნებშიც მზადდებოდა. მშვერავები ომის ორგანიზატორებს ოსმალეთის დასუსტების ამბებს აწვდიდ-

ნენ, რაც გამოწვეული იყო შინაური არეულობით, ცუდი ფინანსური მდგომარეობით და ირანთან გამუდმებული ომებით. ოსმალეთზე ლაშქრობის ორგანიზატორები დიდ იმედს ამყარებდნენ ოსმალთა უღელქვეშ მყოფ ქრისტიანებზე. ირანმაც ხუთი თუ ექვსი ელჩობა გააგზავნა პაპთან, ესპანეთისა და საფრანგეთის მეფეებთან, და ატყობინებდა ოსმალეთზე თავდასხმის გადაწყვეტილებას; დახმარების შემთხვევაში კი პალესტინისა და, განსაკუთრებით, იერუსალიმის დაბრუნებას ჰპირდებოდა³.

აი, ასეთი საომარი მზადების პერიოდში გამოემგზავრნენ იტალიელი მისიონერები საქართველოში.

პიეტრო დელა ვალეს⁴ მიერ პაპი ურბანო VIII-დმი წარდგენილ მოხსენებაში, რომელშიც პოლიტიკური მოტივებია ხაზგასმული, აღძრულია საკითხი საქართველოში მისიონის გახსნის შესახებ. მისი აზრით, პოლონეთ-ოსმალეთის ბრძოლის პირობებში საქართველოს განწყობილება-მოკავშირეობას დიდი მნიშვნელობა ეძლეოდა.

ამ მოხსენების საფუძველზე პროპაგანდა ფიდეს კრებამ 1626 წ. დაადგინა საქართველოში მისიონერთა გაგზავნა. პიეტრო დელა ვალეს უშუალო მონაწილეობითვე გადაწყდა, თეათინელთა⁵ ორდენის წევრებისათვის ჩაებარებინათ ახალი მისიონი სამისიონერო მოღვაწეობისათვის სათანადო კანდიდატების შერჩევის შემდეგ, ავიტაბილეს წარდგენით, გამოყვეს ხუთი თეათინელი. დელა ვალეს რჩევით, მისიონერები ორ ჯგუფად გაიყვნენ: 1) პიეტრო ავიტაბილე, ფრანჩესკო დ' აპრილე და ჯაკომო სტეფანი; 2) ჩელსო ფილიმეო და ბატისტა კარაჩოლი. ისინი, დელა ვალესაგან სათანადო ინსტრუქციით აღჭურვილნი, 23 ივლისს საქართველოსაკენ გამოსტუმრეს. მათ საქართველოს მეფე-მთავრებთან წერილებიც მოჰქონდათ. მესინაში⁶ მისიონერები შეხვდნენ მეფე თეიმურაზ I-ის ელჩს. ევროპულ წყაროებში ირბახად წოდებულ ნიკიფორე ირუბაქიძე-ჩოლოყაშვილს, რომელიც რომში მიდიოდა. მისიონერები ეახლნენ საფრანგეთის ელჩს კონსტანტინეპოლში. ელჩი მათ მგზავრობის გაგრძელებაში დაეხმარა და იქ მყოფი დიდი მოურავი გააცნო; გ. სააკაძე თანაგრძნობით მიეგება მისიონერებს.

³ Fayner, Le Père Ioseph.

⁴ რომელი მოგზაური, რომლის ინიციატივით დაარსდა პროპაგანდა ფიდე. მისი მონოგრაფიები საგულისხმო ცნობებს შეიცავენ საქართველოს შესახებ.

⁵ თეათის სახელობის მოწესე მისიონერები.

⁶ ნავსადგური კუნძულ სიცილიაზე.

მრავალი დაბრკოლების შემდეგ, 1626 წ. 4 ივლისს, პირველი თეათინელები: პიეტრო ავიტაბილე და ჯაკომო სტეფანი, გორში ჩავიდნენ, ეახლნენ თეიმურაზ მეფეს და პაპის წერილი გადასცეს. რამდენიმე დღის შემდეგ მისიონერებს პატარა საცხოვრებელი სახლი და ეკლესია მისცეს. ისინი გულმოდგინედ შეუდგნენ ქართული ენის შესწავლას. მკურნალობდნენ რა მეფის ოჯახსა და მოსახლეობას, მალე დაუახლოვდნენ მათ. თეიმურაზ მეფე თავისი ელჩის, ირუბაქიმე-ჩოლოყაშვილის ევროპიდან დაბრუნებას უცდიდა.

1631 წ. 12 მაისს გორში მოვიდნენ არქანჯელო ლამბერტი და ჯუზეპე ჯულიჩე. მისიონერებმა მეფეს პაპისა და პროპაგანდის წერილები და საჩუქრები გადასცეს და გორში დაბინავდნენ. ერთი წლის შემდეგ, 1632 წ. 7 ივლისს, პიეტრო ავიტაბილე რომიდან მეორედ ჩამოვიდა საქართველოში. თან ახლდა ექვსი თეათინელი: ჯერონიმე კარაფა, კრისტოფორო კასტელი. ჯუსტო პრატო, ანტონიო ჯარდინა, სერაფინო ფილინჯერი და ორი მორჩილი ძმა, --- გაეტანო კორლიტო და მეტეო ფლორინო.

1633 წ. ლამბერტი და ჯულიჩე? სამოღვაწეოდ სამეგრელოში გადავიდნენ; 1634 წ. გურიაში დაბინავდნენ კასტელი, ჯარდინა და კლაუდიო, ავიტაბილე და ჯუსტო პრატო კი გორში დარჩენილან. 1635 წ. ავიტაბილე ალუბოში გაემგზავრა. ამავე ხანებში გორში მოვიდნენ მაჯო და გალანო, რომლებიც შემდეგ დასავლეთ საქართველოში გადასულან. ლამბერტიმ და ჯულიჩემ ჩუყარეს საფუძველი სამეგრელოს მისიონს, კასტელიმ და ჯარდინამ კი გურიის მისიონს. ჯარდინას სიკვდილის შემდეგ სამეგრელოდან ახლად დაბრუნებული ავიტაბილე, მაჯო და ჯილბერტი მოვიდნენ გურიაში. პროპაგანდის კონგრეგაციის ბრძანებით, ავიტაბილე გოაში (ინდოეთში) წავიდა.

დონ პიეტრო ავიტაბილეს მოხსენებანი, რომელსაც ის პროპაგანდა ფიდეს კონგრეგაციას უგზავნიდა 1627 წლიდან 1638 წლამდე. ისტორიული ღირებულების წყაროა ქართლის, იმერეთ-გურიისა და სამეგრელოს პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიური ვითარების გასათვალისწინებლად XVII ს. პირველ მესამედში.

ნიქელ თამარაშვილმა თავის შრომებში გამოიყენა პიეტრო ავიტაბილეს რელაციონის ზოგიერთი ადგილი, მაგრამ ხელნაწერის სრული ტექსტი, რომელიც ვატიკანის არქივში მოიძია, არ გამოუცია, დოკუმენტურ მასალათა საფუძველზე მიქელ თამარაშვილს

7 იხ. დონ ჯუზეპე ჯულიჩე, წერილები საქართველოზე, თბ., 1964.

განზრახული ჰქონდა საეკლესიო ისტორიის გამოქვეყნების შემდეგ საქართველოს პოლიტიკური ისტორიის დაწერა, მაგრამ მისმა უღროდ დაღუპვამ ჩაშალა ეს დიდად მნიშვნელოვანი გეგმა. ამჟამად მთელი მისი პირადი არქივის მასალა ჩვენს მიერ დამუშავებული და შეძლებისამებრ წესრიგშია მოყვანილი.

დონ პიეტრო ავიტაბილე მეფე თეიმურაზთან დაახლოებული პირი იყო. კარგად იცნობდა შაჰ-აბასის მთავარსარდლის ალავერდი-ხანის შვილს დაუდ-ხან უნდილაძეს. განჯის ბეგლარბეგს. როცა ეს უკანასკნელი შაჰ-სეფის რისხვას გამოექცა, საქართველოში თეიმურაზს თავი შეაფარა და მასთან შეთანხმებით შაჰის წინააღმდეგ აჯანყებაში მონაწილეობდა. დონ პიეტრო ავიტაბილე დაუდ-ხანს თან ახლდა და მისი მფარველობით სარგებლობდა. დაუდ-ხანი მისიონერებთან მეგობრობდა, გორის კათოლიკე ეკლესიაში მისიონერების წირვას ხშირად ესწრებოდა და ამხნევებდა პატრებს. მისიონერების საცხოვრებელ სახლში დაუდ-ხანმა საიდუმლო თათბირი მოაწყო თურქეთის ელჩთან, რომელიც საგანგებოდ იყო დაბარებული, რათა მას მოლაპარაკებოდა თურქეთის საომარ ოპერაციებზე ირანის წინააღმდეგ, რომელშიაც თვითონაც აქტიურ მონაწილეობას მიიღებდა ქართველ ჯართან ერთად.

აღნიშნული ამბების თვითმხილველი მისიონერი, დონ პიეტრო ავიტაბილე, თავის შრომაში აგვიწერს საქართველოს პოლიტიკურ ვითარებას, განსაკუთრებით კი სამისიონერო საკითხებს განიხილავს.

ავიტაბილე კრიტიკულად აფასებს და შენიშვნებს ურთავს ქართველ მართლმადიდებელ საეკლესიო პირთა ღვთისმსახურების შესრულების არამართებულ წესებს და შესწორებები შეაქვს ტიპიკონის ზოგიერთ ადგილას, რომელიც ნათლობის ცერემონიალის შესრულებას შეეხება. ქართულ ხელნაწერ საეკლესიო ტექსტში შეუმჩნევია უზუსტობანი და ადგილობრივ მღვდლებთან შეთანხმებით მასში ჩაურთავს იმ შემთხვევისათვის დამახასიათებელი გამოთქმები, ურომლისოდაც, მისი აზრით, ძალადაკარგულად ჩაითვლებოდა ღვთისადმი მიმართული ლოცვები.

ავიტაბილეს სწორი დაკვირვებანი ნათლად წარმოგვიდგენენ ქართველი სამღვდლოების ჩამორჩენილობას ღვთისმეტყველების საკითხებში. იგი მათს მორალურ დაკნინებას დაუნდობელი სიმკაცრით გმობს. ხალხის თვალში ქართული ეკლესიის ავტორიტეტის დაცემას უღირსი ღმერთმსახურების ცოდვილი ყოფაქცევით ხსნის, რადგან მათში გავრცელებული ყოფილა გამოძალაველობა და სიხარბე, უნიათობა და გაუშაძრობა, შეუბრალებლობა და ცრუმორ-

წმუნობა, რომელიც ხელის შემწყობი გამხდარა საერთოდ ხალხში რწმენის დაკარგვისა. ქართველ საეკლესიო პირთა მომხვეჭველობა და სხვა მანკიერებანი კარგ ნიადაგს ქმნიდნენ კათოლიკობის დანერგვისათვის.

რაც პიეტრო ავიტაბილეს დაკვირვებებს შემოუნახავს ქართული ეკლესიისა და საერთოდ მართლმადიდებლური საწმუნოების გარშემო, უდავოდ საყურადღებოა XVII ს. ქართული საზოგადოებრივ-კულტურული დონის შესასწავლად, რადგან საუკუნეთა მანძილზე ქართული ეკლესია მუდამ იყო ერის ზნეობრივი სახის გამომხატულება; საკვირველი როდია, რომ თავისუფლებადაკარგულ საქართველოში საკულტო მსახურთა ყოფა-ქცევაში ურიგო მაჩვენებლები ჰპარობენ.

ავტორს განსაკუთრებული ყურადღება მიუქცევია ქართულ სინამდვილეში გავრცელებული მავნე მოვლენისათვის, რომელიც აუნაზღაურებელ ზიანს აყენებდა ერს და მას გადაშენებას უქადდა. ეს იყო ტყვეთა ტაცება და გაყიდვა. დონ პიეტრომ მიზნად დაისახა, ხალხის სასიკეთოდ პრაქტიკული ნაბიჯები გადაედგა და ქართველი ტყვეების თურქებზე გაყიდვის საწინააღმდეგო ღონისძიება გაეტარებინა. ამ მიზნით მან მიმართა ერის მოწინავე წრეებს და ეროვნული შეგნებისაკენ მოუწოდა.

ჩვენი ერის ცხოვრებაში ეს ის პერიოდია, როცა მაჰმადიანური მორალი უკვე ღრმად შეჭრილია ქართველი საზოგადოების მაღალ ფენებში და თავისი მსახვრალი გავლენა მოუხდენია. მისიონერი ავიტაბილე მრავალი მაგალითით გვისურათებს ეკონომიურ სიდუხჭირესთან ერთად ქართველი ხალხის ერთი ნაწილის ზნეობრივად დაქვეითების მომენტებს და ცდილობს რამდენადაც შეუძლია შეებრძოლოს მას. ამ კეთილშობილურ საქმეში იგი ქართველი ერის მოწინავე პირებს ამხნეებდა. პრაქტიკულად პიეტრო ავიტაბილე, კათოლიკობის ქადაგებასთან ერთად, თავისი მისიონერების შემწყობით სამკურნალო დახმარებას უწევდა მოსახლეობას, ეწეოდა აღმზრდელობით მოღვაწეობას, რითაც მრავალი არსება დაიხსნა თურქ-ირანელთა ხელიდან.

ავიტაბილეს მიერ აღწერილი სოციალურ-პოლიტიკური ვითარება 1626—1638 წლებს მოიცავს, როცა აღმოსავლეთ საქართველო ირანის გავლენის ქვეშ იყო, ხოლო დასავლეთ საქართველო ოსმალეთის ბატონობის უღელს ატარებდა.

ჩვენ მისგან ვიცით შაჰ-სეფის⁸ მიერ იმამ-ყული-ხანის⁹, შირაზის ბეგლარბეგის, ალავერდი-ხანის შვილის ცოლშვილიანად ამოწყვეტის ამბავი; იმამ-ყული-ხანის ძმის, დაუდ-ხანის, პატრიოტული ღვაწლის შესახებ: იგი თეიმურაზ მეფესთან ერთად სათავეში ჩაუდგა აჯანყებას ირანის წინააღმდეგ. სიმონ-ხანის, როსტომ-ხანისა და თეიმურაზ მეფის შესახებ ამბები მოთხრობილია უშუალო დაკვირვებისა და ცხოვრების ღრმა ცოდნის საფუძველზე. ამრიგად, დონ პიეტრო ავიტაბილეს რელაციონი სანდო წყაროა და ისეთ ახალ ცნობებს შეიცავს, რომელიც სხვა მემკვიდრეებს გამოჩენიათ.

პიეტრო ავიტაბილე მომსწრე და მნახველია ირანის სახელმწიფოს მაღალი თანამდებობის მქონე ორი ძმის — უნდილაიძეების: დაუდ-ხანისა და იმამ-ყული-ხანისა. მისი ცნობა იმამ-ყული-ხანის მიერ მოწყობილ შეთქმულებაზე შაჰ-სეფის წინააღმდეგ, როგორც ჩანს, იმ ხანობას საიდუმლოებას აღარ წარმოადგენდა არავისთვის. საქართველოდან შაჰ-სეფისადმი კონფიდენციალური წერილს მიწერა უცნობი პირის მიერ აშკარას ხდის იმ გარემოებას, რომ სახელმწიფოებრივ მოვლენებში გათვითცნობიერების გარდა, ამ შემთხვევაში მისიონერისათვის მისახვედრი უნდა ყოფილიყო ის მოსალოდნელი სიახლე. რომელიც გავლენას მოახდენდა სამისიონერო საქმეზეც. დანამდვილებით შეიძლება ითქვას, რომ ავიტაბილეს მოწმობით ირანელთა დიდი ნაწილი დიდ სიყვარულსა და ერთგულებას იჩენდა ორი ძმის მიმართ, რომელთაც თავიანთი ჰქვიანური პოლიტიკით მოსახლეობის გული მოინადირეს. ლალატს რომ არ მოესწრო (ისევე ქართველების მიზეზით), ადვილი შესაძლებელი იყო, რომ უნდილაიძეები შაჰ-სეფის არ გაამეფებდნენ და ირანის ტახტზე მათ მიერ შერჩეული კანონიერი მემკვიდრე — შაჰ-აბასის პირშვილი, ავიდოდა. საამისო ძალა და შესაძლებლობა გააჩნდათ კიდევ, ვინაიდან ირანის გაერთიანებული ჯარების სარდლები იყვნენ და სხვა მაღალი რანგის სამოხელეო თანამდებობები ეკავათ მთელი ირანის მასშტაბით.

როგორც ავიტაბილეს წერილიდან ჩანს, იმამ-ყული-ხანისა და მისი ძმის დაუდ-ხანის სამხედრო—პოლიტიკური გეგმა შაჰ-სეფის გადასაყენებლად მუშავდებოდა საქართველოში. ამ შეთქმუ-

⁸ შაჰ-აბასის შვილიშვილი, ირანის შაჰი.

⁹ ალავერდი-ხან უნდილაიძის შვილი, შირაზის ბეგლარბეგი და ირანის მთავარსარდალი.

ლების ძაფს თეიმურაზ მეფესთან მიეყავართ. იმამ-ყული-ხანს, რომელიც უდიდეს გამარჯვებას ზეიმობდა ორმუხის¹⁰ ზელში ჩაგდებისა და ირანის სუვერენიტეტის ამ ყურეზე გავრცელების გამო, ბრწყინვალე მეჯლისზე მოპატიჟებული ჰყავდა როგორც ირანის გამორჩენილი პირნი, ისე ვასალებიც. მათ შორის იყო თეიმურაზ მეფეც. ამას ინგლისის სამხედრო ატაშე ჰერბერტიც გვიდასტურებს¹¹. თეიმურაზ მეფე იმამ-ყული-ხანს ეწვია შაჰ-სეფის გვერდის ავლით.

იმამ-ყული-ხანმა ეს საზეიმო მომენტი გამოიყენა იმისათვის, რომ ბუნებრივად შეენიღბა თავისი მიზანი შაჰ-სეფის საწინააღმდეგოდ და საბოლოოდ ჩამოეყალიბებინა ოპერატიული სამოქმედო გეგმა თავისი პოლიტიკური მიზნის სისრულეში მოსაყვანად. ამ მოსაზრების დამადასტურებელია იქ მყოფი კათოლიკე მისიონერების ერთი მეტად მნიშვნელოვანი ცნობაც, რომელიც იმამ-ყული-ხანის რეალურ ძალაუფლებას შეეხება: ირანის ამ უდიდეს სარდალსა და მთელი ზელისუფლების მპყრობელს შეუძლია თავი შაჰად გამოაცხადოს და იმ დღესვე დაჯდეს ტახტზეო. ე. ი. იმამ-ყული-ხანს ჰქონდა რეალური შესაძლებლობა, პოლიტიკური მოვლენები სასურველი მიმართულებით წარემართა, რომ მისთვის უმთავრესად ქართველთა მეორე დაჯგუფებას ხელი არ შეეშალა. ზოსრო-მირზა (შემდეგ როსტომ მეფე) მეთაურობდა ამ დაჯგუფებას, რომელმაც შაჰ-სეფი ქართველთა რაზმის მეშვეობით ტახტზე დასვა სამეფო კარის უმრავლესობის საწინააღმდეგოდ. ამ შემთხვევაში ზოსრო-მირზას მიზნების ენერგიული შემსრულებელი და სულისჩამდგმელი გიორგი სააკაძე იყო¹². რადგან ირანის ტახტის მფლობელთა სადინასტიო საკითხი მთელი სიმწვავეით ისმებოდა კარის მოხელეთა შორის, ამ შემთხვევაში გამარჯვება უნდა დარჩენოდა იმას. ვისაც მეტი უნარი აღმოაჩნდებოდა საორგანიზაციო საქმიანობაში და მიღებულ გადაწყვეტილებას უფრო ოპერატიულად განახორციელებდა.

ქაიხოსრო ბატონიშვილი, ანუ ზოსრო-მირზა, შემდეგში როსტომ მეფე, სვიმონ მეფის ძმის დავითის (დაუდ-ხანის) „ხარჭისა-

---

¹⁰ ნავსადგური სპარსეთის ყურეში, რომელიც პორტუგალიელებს საზღვაო ბრძოლაში წაართვა იმამ-ყული-ხანმა.

¹¹ Herbert Thomas, Description of the Persian Monarchy, London, 1638.

¹² იხ. ვახუშტი ბატონიშვილი, ცხოვრება საქართველოსი.

გან ნაშობი, უკანონო შვილი იყო. დაუდ-ხანის ირანში ყოფნისას, დაახლოებით 1565 წ., ისპაანში დაიბადა როსტომი. ირანშივე აღიზარდა მუსლიმანად. მიუხედავად ამისა, ქართული კარგად სცოდნია და საქართველოს საქმეებშიც დიდად ჩახედული ყოფილა. როცა გიორგი სააკაძე ირანში იყო, როსტომი ღარიბად ცხოვრობდა და პოლიტიკური მოვლენების ჩრდილში იდგა. გიორგის საგანგებო ყურადღება მოუქცევია მისთვის. რა თქმა უნდა, თავისი პოლიტიკური მიზნების გასამართლებლად, და როსტომი ირანელთა თვალში აუმალღებია — საქართველოს მომავალ მეფედ გამოუცხადებია.

ზოსრო-მირზამ გონიერებითა და სიმამაცით თავი ისახელა შაჰის კარზე და დიდადაც დაწინაურდა ირანის სახელმწიფო სამსახურში. მალე შაჰის გვარდიის — ყულის — სარდალი გახდა. იგი იყო ირანის ყულარაღასი და ისპაანის მოურავი და დიდი გავლენა ჰქონდა მთელ ირანში. ზოსრო-მირზამ ასეთი პატივი და დიდება მოიპოვა საქართველოს წინააღმდეგ ბრძოლაში, კერძოდ მარაბდის ომში, სადაც მან სამშობლოსათვის თავდადებულ ქართველებს სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლა გაუმართა ირანელ ჯართან ერთად და თავი ისახელა, როგორც შაჰის ერთგულმა მონამ. ასეთი დამსახურებისათვის მან ჯილდოდ მიიღო ისპაანის მოურაობა. შაჰ-აბასის გარდაცვალებისთანავე მთელი ირანის სახელმწიფოებრივი საქმიანობა ზოსრო-მირზას განკარგულებაში გადავიდა. როსტომმა უმალღესი უფლება გამოიყენა იმისათვის, რომ სპარსეთის ტახტზე დაესვა შაჰ-აბასის შვილიშვილი სეფი-მირზა და არა შაჰ-აბასის პირმშო, რომელიც იმამ-ყული-ხანის სასახლეში იზრდებოდა. ირანში მყოფ ქართველ და ირანელ დიდმოხელეებს სწორედ ამ უკანასკნელის გამეფება სწადდათ, მაგრამ როსტომმა მათ აჯობა. მიუხედავად იმისა, რომ იმამ-ყული-ხანის დაჯგუფებას უფრო მეტი მომხრე ჰყავდა, მაინც ვერ შეძლო თავისი პრეტენზიების განხორციელება. მით უმეტეს, რომ როსტომის დასმული შაჰ-სეფი ხალხს არ უყვარდა და მისი წინააღმდეგი იყო მოხელეთა და ჯარის დიდი ნაწილი. შაჰ-სეფი ქართველად იყო ცნობილი და იმ დროს მისი დედა, შალიკაშვილის ქალიც, ჯერ ცოცხალი და გავლენიანი პიროვნება იყო. სახელმწიფო მოხელეთა უმეტესობამ არ მოისურვა მისი გამეფება და სასახლის კარზე შეთქმულებაც მოაწყვეს, მაგრამ როსტომმა შაჰის გვარდიის შემავალი ქართველი მეომრების დახმარებით აჯანყება ჩააქრო და ირანის ტახტზე დასვა სეფი-მირზა შაჰ-სეფის სახელით. ამიერიდან როსტომი უფრო სახელოვანი და გავლენიანი პიროვ-

ნება გახდა მთელ ირანში და ახალგაზრდა ქართველი შაჰ-სეფი მისი გავლენის ქვეშ მოექცა. შაჰმა როსტომი საჩუქრებით აავესო. მან იპდენად დიდი ავტორიტეტი მოიპოვა შაჰის კარზე, რომ უიმისოდ არც ერთი მნიშვნელოვანი სახელმწიფოებრივი საკითხი არ გადაწყდებოდა¹³. შაჰი მას მამას უწოდებდა, ისევე როგორც მისი პაპა, შაჰ-აბასი. მამას უწოდებდა ალავერდი-ხან უნდლილაიძეს, რომელიც მთელი ირანის ჯარების მთავარსარდალი და შირაზის ბეგლარბეგი იყო.

აი, ასეთი პიროვნება ჰყავდა შაჰ-სეფის თავის მარჯვენა ხელად და მთელ თავის სახელმწიფოებრივ იმედებს მასზე ამყარებდა, თუმცა ქართველთა მეორე მძლავრი დაჯგუფება იმამ-ყული-ხანის მეთაურობით მოსვენებას უკარგავდა. შაჰ-სეფიმ ვერაფერი მოუხერხა თავის მოწინააღმდეგეს, ხოლო, როცა საქართველოდან ლალატის ცნობა მიიღო, იმამ-ყული-ხანი განუკითხავად ცოლშვილიანად ამოაწყვეტინა. მის ძმას, დაუდ-ხანსაც, ასეთივე ბედი ეწეოდა, ირანში რომ დარჩენილიყო, მაგრამ ერთგულმა ხალხმა სასიკვდილო განაჩენი საიდუმლოდ შეატყობინა, რის შემდეგაც მთელი თავისი ყაჯართა ჯარით ივრის ხეობაში (კახეთი) გადმოვიდა. შაჰზე შურის საგებლად ყაჯარი ნომადები კახელებს ივრის ხეობაში ერთიანად გააჟლეტინა.

ავიტაბილეს ცნობით, დაუდ-ხანი თეიმურაზმა თბილისში მოურავად დანიშნა¹⁴. თეიმურაზ მეფემ და დაუდ-ხანმა რამდენჯერმე დაარბიეს და აიკლეს განჯის სახანო. შაჰმა დამსჯელი ექსპედიცია გამოგზავნა. ავიტაბილე, რომელიც სწორედ იმ მხარეში იმყოფებოდა თავის ავადმყოფ კოლეგა მისიონერთან ერთად, აღწერს ქართველ მეომართა თარეშს, დაზოცილ-დასახიჩრებულ მეომართა გვაშებს, ბრძოლის საშინელ სურათებს. ასეთ უბედურ გარემოებაში გზაშივე მომკვდარა ავიტაბილეს თანამგზავრი მისიონერი.

შაჰ-სეფიმ დიდძალი ჯარი გამოგზავნა საქართველოს დასასჯელად და თეიმურაზის ტახტიდან გადასაყენებლად.

ირანის მრავალრიცხოვანი ჯარი როსტომ-ბეგის, ე. ი. როსტომ სააკაძის სარდლობით 1631 წელს შემოიჭრა საქართველოში. მას თან მოჰყვებოდა ხოსრო-მირზა. მას შაჰისაგან დავალებული ჰქონდა თეიმურაზ მეფის გადაყენება, რადგან ქართული დინასტიური

¹³ გ. ჯ ა მ ბ უ რ ი ა, საქართველოს პოლიტიკური ვითარება XVII ს. 30—90-იან წლებში (საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. IV, თბ. 1975, გვ. 312—313).

¹⁴ დონ პიეტრო ავიტაბილეს ცნობით, დაუდ-ხანი თბილისის მოურავად იყო 1630 წელს.

უფლებით ქართლის ტახტი თეიმურაზს დაკავებული ჰქონდა თავისი დედოფლის ზორეშანის (თამარი, ვარდისფერი (?)) სახელით. მამაკაც მემკვიდრეთა ამოწყვეტის გამო, მისი ძმის ლუარსაბის დაღუპვის შემდეგ თამარი უნდა დაპატრონებოდა ქართლის ტახტს, მაგრამ ქართული სამეფო კანონის ძალით ქალი არ შეიძლებოდა სამეფოს მემკვიდრედ გამოცხადებულიყო, მით უფრო, რომ ქართლის ტახტის პირდაპირი მემკვიდრე ცოცხალი იყო შირაზში. ეს იყო ზოსრო-მირზა; სწორედ მას ენდო შაჰ-სეფი, საქართველოს ირანისადმი შემომტყიცების საკითხი საიმედოდ მოეგვარებინა და ქართლის ტახტზე დამჯდარიყო. როცა დაამარცხებდა, განდევნიდა ან მოკლავდა თეიმურაზ მეფეს, შაჰი ქართლის სამეფო ტახტზე მას ხანის ტიტულით, ე. ი. შაჰის მოადგილედ დასვამდა.

როგორც ავტობილგ აგვიწერს, როსტომ მეფემ კათოლიკე მისიონერები არ შეავიწროვა, არამედ ყოველგვარი უპირატესობა მიანიჭა და მათ ღმერთმსახურებასაც კი ესწრებოდა კათოლიკურ ეკლესიაში. ავტობილგ გვამცნობს, რომ როსტომ მეფე, მიუხედავად მისი მაჰმადიანური რწმენისა, ქრისტიანებს არაფერს ერჩოდა, პირიქით, კიდევაც სწყალობდაო. თეიმურაზთან შედარებით, როსტომ მეფე უფრო სამართლიანია. მას თხუთმეტი წელიწადი უმსახურია სამეფო ქალაქ ისპაანში სანართლის დარგში და დიდი გამოცდილებაც შეუძენია.

1633 წლის 1 ოქტომბრის თარიღით დაწერილ წერილში პიეტრო ავტობილგ კვლავ აცნობებს პროპაგანდა ფიდეს გორიდან, რომ როსტომ მეფეს შაჰ-სეფისაგან მიუღია ახალი ბრძანება, რომლითაც საქართველოს მცხოვრებთა ყოველ 30 კომლზე გამორჩეულ ერთ გაქს ითხოვს ხარკად. ამის გამო ხალხი აღშფოთებულა და აჯანყებისათვის მზადება დაუწყია.

1635 წლის 24 გიორგობისთვის რომში გაგზავნილ წერილში ავტობილგ აღეპოდან ატყობინებს პროპაგანდა ფიდეს, რომ 1634 წლის 31 დეკემბერს გორში მოუყვანიათ ქართლის დედოფალი მარიამი, რომელსაც სურვებია თეათინელთა ეკლესიაში საღმრთო სასწაულო წირვის მოსმენა; მხოლოდ წინასწარი თადარიგი დაუჭერიათ, რათა მაჰმადიან ჯარისკაცებს დედოფალი არ ენახათ. ამიტომ დაუნიშნავთ საზეიმო მიღება და საეკლესიო ცერემონიული საღამოს ხუთ საათზე, როცა ყველა ჯარისკაცი შიშინაობის გამო ყაზარმებსა და ციხე-სიმაგრეებში შელაგდებოდა.

ასეთ სიფრთხილეს როსტომ მეფის განკარგულებით იჩენდნენ, რადგან მაჰმადიან მეფეს არ შეეფერებოდა ქრისტიანი მეუღლე— დედოფალი ქრისტიანულ საეკლესიო ცერემონიებს დასწრებოდა ნაშინ, როცა ისლამის ხმლით დამხობილი ქრისტიანული სახელმწიფო მაჰმადიან ხელმწიფეს ემორჩილებოდა. გასაგებია, რომ ასეთ ვითარებაში საჭირო არ იყო სამხედრო პერსონალს ყველაფერი სცოდნოდა.

თეათინელების მისიონის პრეფექტს ფრიად განათლებულ დონ პიეტრო ავიტაბილეს შემჩნეული აქვს არა ერთი წვრილმანი, რომლებიც მეტად თვალსაჩინოდ გვიხატავს თავის თანამედროვე არა მარტო ქართლის ცხოვრებას. მაგალითად, მარიამ დედოფალი დიდის მონღოლებით ცდილობდა მაჰმადიანობაში გაზრდილი თავისი მეუღლე როსტომ მეფე ქრისტიანულ რჯულზე დაებრუნებინა. თუ ეს ვერ შეძლო, ყოველ შემთხვევაში, როსტომ მეფე ანგარიშს უწყევდა ქართულ საზოგადოებას და აშკარად არ ეწინააღმდეგებოდა ქრისტიანული ეკლესიის საქმიანობას. პირიქით, დაზიანებული ტაძრები შეაკეთებინა, ხელს უწყობდა და მფარველობდა ქრისტიანებს. იგი მარიამ დედოფლის პატივსაცემად სჩადიოდა ყოველივე ამას. პიეტრო ავიტაბილე წერს, რომ როსტომ მეფე მარიამ დედოფალთან ჰირავარს იწერდა, მაგრამ არსებითად მაჰმადიანობდა. ჩვენდამი (ე. ი. მისიონერებისადმი) დიდი სიმპათიით იყო განწყობილიო, ბევრჯერ ჩვენს დოქტრინას ეთანხმებოდა და ასეთი კეთილი განწყობილება დიდ ხანს რომ გაგრძელებულიყო, უსათუოდ ჩვენს სარწმუნოებაში მოვაქცევდით. საამისო ნიშნები მან არა ერთხელ გამოამჟღავნა. მისიონერები ქართლიდან რომ არ წასულიყვნენ ეს აუცილებლად მოხდებოდაო — მიაპიტად სჯეროდა ავიტაბილეს.

პიეტრო ავიტაბილეს ცნობების ეს დეტალი მაჩვენებელია ქართული საზოგადოების სიმტკიცისა. მას კვლავ შესწევდა უნარი ირანისაგან დაპყრობილ სამშობლოში შეენარჩუნებინა თავისი ეროვნული სახე და კულტურა, რომელიც პატივისცემასა და მოწიწებას აღუძრავდა თვით იმ გაველურებულ, დამანგრეველ ძალას, საქართველოს მოსასპობად რომ შემოსულიყო.

მარიამ დედოფალმა ადრე კატეგორიული უარი /განაცხადა როსტომთან შეუღლებაზე იმის გამო, რომ იგი მაჰმადიანი იყო. მიუხედავად იმისა, რომ მარიამი თავისი თანხმობის გარეშე გაათხოვეს და საეკლესიო პირებმა ქრისტიანული ქორწინების ინსცენირება მოუწყვეს: როსტომს ეკლესიაში თავი დაბანეს, ვითომდა

ქრისტიანად კურთხევის ცერემონიალის შესასრულებლად, მარიამი მაინც არ ენდობოდა მომავალი ქმრის ღრძო გულს.

როგორც კი ხელსაყრელი გარემოება მიეცემოდა მარიამს მოვლენების სასურველი მიმართულებით წარმართვისათვის, დედოფალი აქტიურად მოქმედებდა. მან ახლაც ისარგებლა ხელსაყრელი მომენტიტით და ეროვნული კულტურის სფეროში დიდი საქმიანობა გააჩაღა. ამ დროის ქართლში რაც გაკეთებულა ეროვნული კულტურის დარგების გამოცოცხლების ხაზით, ყველაფერი მარიამ დედოფლის უნარით და გულისწადილითაა შესრულებული. როსტომ მეფე არ ერეოდა ქართველობის და საერთოდ ქრისტიანების საქმიანობაში, თუმც ხელს უწყობდა ნებაყოფლობით მაჰმადიანობაზე მათს გადასვლასაც.

1638 წლის 16 სექტემბრით დათარიღებულ წერილში, რომელიც კვლავ ალეპოდანაა გაგზავნილი, პიეტრო ავიტაბილე პროპაგანდა ფიდეის სამდივნოს აცნობებს ერთ საინტერესო ფაქტს: 16 წლის გორელი ქართველი ყმაწვილი ნასყიდა ლოპოშანი, რომელსაც ქართულის გარდა სომხური, თურქული და იტალიური ენები კარგად სცოდნია, პატრებს ემსახურებოდა კათოლიკურ ეკლესიაში და იმდენად მოხიბლულა მათი ბერული ცხოვრებით, რომ გადაუწყვეტია გაკათოლიკება და ბერად შედგომა. თუმც მას უკვე საცოლედ დანიშნული ჰყოლია მშვენიერი გოგონა, მაგრამ ქალის მამისათვის შეუთვლია: ქალი სხვაზე გაეთხოვებინა, რადგან საღმთო მოწოდებას მინდა ემსახურო. ქალის მამას ბევრი უხვეწნია, რათა ნასყიდას შეერთო მისი ქალიშვილი, მაგრამ ვერავითარშა თხოვნამ და მუქარამაც ვერ გაჭრა ნასყიდაზე. მაშინ ქალის მამამ მიმართა გორელ სომხებს და წააქეზა იმ საბაბით, რომ თუ დღეს ქართველი გააკათოლიკეს პატრებმა, ხვალ სომხებსაც იმასვე დამართებნო. ამ მოწოდებაზე სომხებმა მოიყარეს თავი, პატრების სახლიდან ძალით გამოიყვანეს ნასყიდა და ცემა-ტყეპით მიიყვანეს გორის ციხის მაჰმადიან უფროსთან. მასთან რომ ვერაფერი გააწყვეს, წაიყვანეს თბილისში, დაასმინეს არა მარტო კათალიკოსთან. არამედ თვით როსტომ მეფესთანაც და მოითხოვეს მისი სიკვდილით დასჯა. ვიდრე საქმე გადაწყდებოდა, მას ბევრი შეურაცხყოფა მიაყენეს გაბრაზებულმა მომჩივრებმა. ნასყიდას მიუჩინეს ერთი მართლმადიდებელი მღვდელი, რომელიც უსაყვედურებდა მას ამტყვეპნიური ცხოვრების დატოვებას და მონაზვნად შედგომას: მე შენთან ძალიან ვნანობ უცოლშვილობას და გირჩევ შენს მშვენიერ დანიშნულს თავს ნუ დაანებებო. ლოპოშანმა მის ლაპარაკს ყუ-

რადღება არ მიაქცია და ყოველი შეურაცხყოფა სულგრძელად აიტანა.

მეორე დღეს ნასყიდა ლოპომანის გასამართლება მოეწყო, რომელსაც კათალიკოსთან ერთად ქართველი ეპისკოპოსი და როსტომ მეფეც დაესწრნენ. ვინც სარწმუნოებას გამოიცვლიდა და მაჰმადიანობის ნაცვლად სხვა სარწმუნოებას მიიღებდა, როსტომის ბრძანებით, სიკვდილით უნდა დასჯილიყო. დაკითხვის შემდეგ კათალიკოსმა სიტყვა მისცა მონაზონ ნიკიფორე რობაქიძე-ჩოლოყაშვილს. იგი ჯერ როსტომ მეფეს მიუბრუნდა და მოახსენა: ეს ყმაწვილი სიკვდილის ღირსი არ არის, რადგან სარწმუნოება არ გამოუცვლია და ირანის წინააღმდეგ არაფერი ჩაუდენია. ქართველებისა და კათოლიკეების სარწმუნოება ერთი და იგივეა. მათ შორის განსხვავება მხოლოდ ის არის, რომ კათოლიკენი უფრო ერთგულად იცავენ ქრისტეს რწმენას. შემდეგ მიმართა კათალიკოსს: ყოველ დღე ჩვენი თვალთ ვხედავთ, რომ მრავალი ქართველი სომხდება და უმეტესობა მაჰმადის სარწმუნოებას ღებულობს, მას მსურველებს გაკათოლიკება რაზე უნდა დაეშალოსო. ასეთი პასუხი და მსჯელობა დამსწრე საზოგადოებამ, ეპისკოპოსებმა და წარჩინებულებმა დიდი კმაყოფილებით მოისმინეს. სომეხი გრიგორიანელები და მართლმადიდებელნი გაწბილებულნი დარჩნენ.

ნასყიდა მაშინვე გაათავისუფლეს. იგი პიეტრო ავიტაბილესთან ერთად გორში დაბრუნდა და შეუდგა ახალ მონაზვნურ ცხოვრებას: ჩაიცვა მონაზვნის ანაფორა და თეათინელთა მორჩილ ძმად ჩაირიცხა. რადგან დიდად ნიჭიერი ყმაწვილი იყო და ყველაფერს სწრაფად ეუფლებოდა, პიეტრო ავიტაბილემ უმაღლესი განათლების მისაღებად რომში წაიყვანა.

პროპაგანდა ფილემ ავიტაბილეს მიანდო ახალი მისიონის გახსნა ინდოეთში. მან თავის ამხანაგად აირჩია ქართველი მონაზონი ნასყიდა ლოპომანი, რომელსაც ამიერიდან ანდრეა ერქვა. 1639 წ. ოქტომბერში ისინი გაემგზავრნენ ინდოეთის ქალაქ გოაში. ანდრეას დიდი გულმოდგინებით დაუწყია ქადაგება ინდოეთში და მოკლე ხანში დიდი სახელიც მოუხვეჭია; მას წმინდა პატრს უწოდებდნენ. მიუხედავად იმისა, რომ მალე გარდაიცვალა — სულ ორი თუ სამი წელი იმოდგაწა — მისი საფლავი, როგორც წმინდანისა, თაყვანისცემის ადგილად ქცეულა ყველასათვის. კარმელიტებისა¹⁵

¹⁵ კათოლიკური მოწესობის მისიონერები საქართველოსა და ირანში.

და ავგუსტინელების¹⁶ საწინასწარო იგუმენებს შორის დიდი ცილობა მოწინდარა, თუ რომელ მონასტერში დაეკრძალათ ანდრეა. კარმელიტებს უცდიათ ანდრეას გვამი მოეპარათ და ამისათვის შერჩეული სამი კაციც გაუგზავნიათ, მაგრამ ავგუსტინელებს დროზე თადარიგი დაუჭერიათ და ცხედარი არ დაუნებებიათ. ანდრეა ანუ ნასყიდა ლოპომანი დიდი ცერემონიალით მიუბარებიათ მიწისათვის ავგუსტინელების მონასტერში ქ. გოაში 1642 წელს.

XVII ს. პირველი მესამედის სანიმუშოდ მოტანილი ზემოაღნიშნული ისტორიული ხასიათის დეტალები ქართველ მემატიანეებს არ შენოუნახავთ, ჯერ ერთი იმიტომ, რომ ჩვენი მემატიანეები თავიანთ მიერ აღწერილი ამბების თანამედროვენი არ იყვნენ და, მეორეც, საქართველოს ცხოვრების სრულად ამსახველი არც ერთი წყარო არ გააჩნდათ, რადგან მტრის ცეცხლმა შთანთქა უამრავი ნაშრომი და დოკუმენტი. თუმცა ფ. გორგიჯანიძე, ბერი ეგნატაშვილი, ვახუშტი ბაგრატიონი და სხვებიც როსტომ მეფესა და მარიამ დედოფალზე ზოგადად მოგვითხრობენ დამახასიათებელ ფაქტებს, მაგრამ მათ აკლიათ ის დეტალები, რომლებიც პიეტრო ავიტაბილეს რელაციონმა შემოგვინახა. ამის გამოც აქ წარმოდგენილი ცნობები ქართველი მკვლევარისათვის ფასდაუდებელ მნიშვნელობას ინარჩუნებს.

ამგვარად, დონ პიეტრო ავიტაბილეს რელაციონი XVII ს. პირველ მესამედში მომხდარ ამბებს დამატებით შუქსა ჰყენს და სხვა მემატიანეთაგან ჩვენთვის უკვე ცნობილ ფაქტებს ახალი შინაარსით ავსებს.

ქვემოთ ვაქვეყნებთ დონ პიეტრო ავიტაბილეს რელაციონის სრულ ქართულ თარგმანს და ორიგინალის ტექსტს.

---

16 წმ. ავგუსტინეს სახ. მონაზონთა ორდენის მისიონერები საქართველოში.

რ ე ლ ა ც ი ო ნ ი

დიდად პატივცემულო და უგანათლებულესო
ბატონო და ყოვლად ღირსეულო ჩემო პატრონო!

1632 წლის მარტში თქვენი უგანათლებულესობისაგან აწანათი და წერილი მივიღე, რომელშიც იმავე წლის 12 თებერვლით დათარიღებული წმინდა კონგრეგაციის პროპაგანდა ფილეს დეკრეტი აღმოჩნდა. თქვენი წმინდა უგანათლებულესობა ეთანხმება ჩემ თხოვნას, რათა საქართველოში ჩემი აქ ყოფნის დროს პატრ ავგუსტინელებთან ერთად შევეგუებოდი ამ ხალხს, რომელიც ძველ კალენდარს იყენებდა. ამაზე აღრეც მიგვიითიებდა და გვიბრძანებდა თქვენი უგანათლებულესობა უშესანიშნავეს წერილში. იმას მოგახსენებდით: უფალს არ მოეწონება ამჯერად რაიმე ნიშნის გამომოქლავება, რომლითაც შესაძლებელი იქნება ვივარაუდოთ ამ ხალხის მოქცევა კათოლიკური სარწმუნოების ჭეშმარიტ მცნებაზე, ვინაიდან ეს ქვეყანა უკვე აღარ არის ქრისტიანი მეფეების მფლობელობაში, არამედ შაჰის დომენია. განდევნილია ქრისტიანი ხელმწიფე და მის ადგილზე მაჰმადიანი ზის; თუმცა იგი ქრისტიანების შვილია და პირდაპირი შთამომავალია ქართლის უძველესი სამეფო გვარისა. იქ, სადაც ამჟამად ჩვენ ვცხოვრობთ, ეს მეფე ჩამოვიდა სწორედ გასული მარხვის დასაწყისში. საერთოდ, ყველა დიდი ტაშისცემით შეხვდა მას. დღესდღეობით ლაპარაკობენ ახალ აჯანყებაზე, რაც ან ამ ქვეყნის ხალხის დაუდგრომლობითაა გამოწვეული, ან ამ ახალი მეფის უკმაყოფილონი არიან.

თუ რა დაბრკოლება აქვს ჩვენს გეგმებს, თქვენ აღმატებულებას ეს ძალიან კარგად მოეხსენება. ჩვენ მწარე ცრემლების ღვრითა და ოხვრით მეტად შესაბრალისად ამ ბატონს განუწყვეტილვ კარებზე ვუყაკუნებთ, რომლის ხელშიაც ყველაფერია მოქცეული და რომლის მითითებაზეც ბევრი რამ არის დამოკიდებული. ჩვენ კი ვთხოვთ ღმერთს, მისი უსაზღვრო სიკეთის ღირსნი გაგვხადოს, ჩვენ კი მწყალობელი თვალები შივაპყროთ საცოდავ არსებათ.

ყოველივე დაბრკოლება გადავლახოთ, რომელიც ხელს უშლის ამ ხალხს გახდნენ მისი ღვთაებრივი წყალობის ღირსეული მონაწილენი. მიუხედავად იმისა, რომ სულ ვტირით, ჩვენ მაინც ველით ისეთი შემთხვევის გამოჩენას, როცა ღვთის წყალობით, შეიძლება კაცმა იმედი იქონიოს რაიმე კარგი დასაწყისისა ჩვენი მიზნის მისაღწევად, რისთვისაც მისმა ღვთაებრივმა უდიდებულებებამ და რომის წმინდა რეზიდენციამ ამ ქვეყანაში გამოგვგზავნა. ჩვენი და ქვეყნის მდგომარეობა ასეთია. თუ რა დაბრკოლებანი და იმედები გვაქვს, ამის შესახებ ვრცლად ვწერ ჩვენს გენერალ პატრს, რადგან ვიცი, რომ ყველა ამას ხსენებული პატრი გაუზიარებს თქვენს ყოვლად აღმატებულებასა და წმინდა კონგრეგაციის პროპაგანდა ფილეს და ყოვლად აღმატებულ ბატონებსაც. ეს წერილი მოსაწყენი არ მინდა გავხადო. ჩვენ ყველა უღრმეს პატივისცემას გამოვხატავთ თქვენი ყოვლად განათლებულობისა და წმინდა კონგრეგაციის ყველა ბატონისადმი. უმდაბლესად ვემუდარებით უფალს, რომ მან საიქიოს ნეტარი მარადიული ბედნიერების ადგილი გამოიმეტოს ჩვენთვის ისე, როგორც ადამიანთა შორის ამ ქვეყნად საუკეთესო ადგილად საქართველო მიგვაჩნია.

ვეამბოროებით რა სიყვარულით თქვენს წმინდა სამოსს, გეაჩებით, თქვენი ღრმა და წმინდა ლოცვებით შეგვავედროთ უფალს.

საქართველო, გორი, 1633 წლის 1 ოქტომბერი. თქვენს წმინდა დიდად პატივცემულობასა და ყოვლად განათლებულებას უმდაბლესი და უღირსი უფლის მსახური დონ პიეტრო ავიტაბილე და რეგულარული კლირიკოსების ამხანაგები.

**ყოვლად უგანათლებულესო და დიდად ღირსეულო
სინიორე და პატრონო ჩემო, ყოვლად პატივცემულებავ!**

თქვენო უგანათლებულესობავ და ყოვლად პატივცემულებავ! ამ წერილს ასე მოკლედ და მშრალად იმიტომ ვწერთ, რომ დარწმუნებული ვარ ყველა ჩემი წერილი უკვე მიღებული გექნებათ, ამიტომ თქვენ რომ არ შეწუხდეთ, ამ წერილში უკვე არაფერს ვიმეორებ. თქვენი უგანათლებულესი პატივცემულებისაგან გასული წლის 29 მაისს, ვნების კვირას, წერილი მივიღე, რამაც ჩვენი პატრების კმაყოფილება გამოიწვია. პირადად ვინც გიცნობთ და მათაც, ვინც არ გიცნობთ, დიდი კმაყოფილებით ბევრჯერ გადაიკი-

თხეს თქვენი წერილი. ნამდვილად გარწმუნებთ, რომ თქვენს ინსტრუქციას „Odoris facta est nobis“ ამ კომპოზიციით დიდი სიამოვნებით ვისწავნებ ხოლმე, როცა ჩვენი წმინდა სარწმუნოების დედაზე ვმსჯელობთ. შემძლია აუღელვებლად გითხრათ, რომ დღენიადაგ მისი სახელი თაფლივით გვატკბობს. ყველაფერი ღვთის სადიდებლად არის ნათქვამი და ასეთი წყალობა მხოლოდ თქვენი სიკეთითაა ნაბოძები და თქვენი მორიდებული თავმდაბლობის შეულახველადაც. თუმცა თქვენი უბრწყინვალესობისა და ყოველად პატივცემულობის წერილმა, როგორც მოგახსენეთ, ძალიან დიდი კმაყოფილება განგვაცდევინა, მაგრამ არანაკლები შეშფოთება გამოიწვია ბოლო ნაწილმა, სადაც ჩამოთვლილი იყო გაჭირვება და რამდენადმე კათოლიკური სარწმუნოების საფრთხეც გერმანიაში. თქვენ მას ჩვენს ლოცვებს ავედრებთ. თქვენ, ალბათ, გულისხმობთ, რომ ჩვენ როგორც მისიონერები (თქვენი სიტყვები რომ გამოვიყენოთ), ღმერთისათვის უფრო საყვარელი ვართ. ასეც უნდა იყოს. ჩვენი მოვალეობის შესასრულებლად ჩვენს მცირე შეგნებაში იმეღს სახაეს საქართველო; ყოველივე ამის გამო მხნეობას არა ვკარგავთ. ვასწავლოთ აქ, რომ ჩვენი წმინდა სარწმუნოება არის არა აღამიანის შემოქმედება, არამედ ღვთისა. მისი ღვთაებრივი უზენაესობა ჩვენგან ამ ხალხის სულის მკურნალობასა და მოვლას მოითხოვს. ამისათვის ყოველ დღე საჭირო საკრამენტებს თავმდაბლად აღვავლენთ ხოლმე მისი ყოველ დალოცვილის ძის უწინდესი წირვის დროს. მას ვემუდარებით, რომ მისი ღირსებისათვის, და რადგანაც ეს მისი უსაზღვრო სურვილიცაა, ციდან მოგვიკლინოს დროული სამკურნალო საშუალება ერთისა და მეორე ხალხისათვის. რომელსაც მისი ქმედითი წყალობაც დაერთვის. როგორც ცხადი გახდა, გერმანიაში ეს უკვე შეუსრულებია და ჩვენს ქვეყანაში კი ჯერ გასაკეთებელია, რადგანაც ჩვენმა ცოდვებმა ხელი შეუშალეს, რომ დიდი სიკეთე მიგვენიჭებინა საცოდავი ქართველებისათვის.

ძვირფასო ბატონო, ყველა ვემუდარება ამ უსაზღვრო სიკეთეს, რომ ეს თქვენი მსახური, თქვენგანვე გამოგზავნილი, უმჯობესია დატოვოთ საბოლოოდ ჩვენს წმინდა ორგანიზაციაში. გნებავთ სხვაგან, რომელშიაც ყოველად უგანათლებულესმა ბატონმა განაწესა, როგორც ერთგული მღვდელი თქვენი ღვთაებრივი სიტყვისა. ჩვენ კი სამარცხვინოდ აქედან გვაძევენ, როგორც უსარგებლოსა და არარაობას. პატრი ნიკიფორეზე, არ ვიცი, რა მოგახ-

სენოთ, მან კეთილი სიტყვებით დაგვაიმედა, როცა მეფესთან შევხვდით; ჩანს, მან რამდენადმე ვერ შეასრულა თავისი სიტყვა. ერთმა ბერძენმა კარგად შენიშნა, რომ ის თქვენი თანამგრძობელიაო. იგი ბოლიშს გიხდით და გპირდებათ, რომ როცა მოცილის, დანაპირებს უსათუოდ შეასრულებს. მაგრამ ვულის სიღრმეში რა აქვს მას, ეს მხოლოდ ღმერთმა უწყის. ქვეყანაში ახალი არეულ-დარეულობის გამო ნიკიფორე წავიდა დადიანთან. ამ ახალმა მეფემ, რომელმაც თეიმურაზის აღგილი დაიკავა, ნიკიფორე ბერი თავისთან მიიწვია. ხალხში ხმა დადის, რომ მისი პატრიარქად დასმა უნდაო. ნიკიფორემ არ მოიწადინა ჩვენთან მოსვლა, შეიძლება შიშითაც, რადგან თეიმურაზმა იგი სულთანთან ელჩად გააგზავნა რვა დღით იმაზე ადრე, სანამ სპარსეთის ჯარი შემოვიდოდა, რათა დახმარება ეთხოვა ყიზილბაშების წინააღმდეგ. საპატრიარქო უკვე ჩააბარეს ერთ ახალგაზრდა ქართველ ეპისკოპოსს, რომელიც ნეტარ ცხოვრებას დაიკავს. იგი ადრე ჩვენი მოწინააღმდეგე არ ყოფილა. ჩვენ ვაკეთებთ იმას, რაც შეგვიძლია და გვწამს.

წმინდა კონგრეგაციამ საქართველოში და მეზობელ სამეფოებში ნისიონერებად გამოგვგზავნა. მე პირადად მთხოვეს, თუ ვის მივიჩნევ უფრო სანდოდ, რათა ერთი ჩვენგანი გადავიდეს შორეულ მხარეში (ამაში იგულისხმება, რომ საქართველოში არაავითარი ზიანი არ უნდა მოუვიდეს ჩვენს საარწმუნოებას წამსვლელის არყოფნის შემდეგ). ასეთმა წამსვლელმა სულიერ არსებათ სიწარული უნდა მოუტანოს. უთქმელად ვიღწვიეთ ამ დიდი საძირკვლის ჩვენი ცხოვრების წესზე მოსაწყობად და არაავითარ უძრავ-ძოდრავ ქონებას არ ვიძინებთ; ამ საქმეში ღვთიური მადლი გვახლავს. ამ განსაკუთრებულ საკითხზე მსურდა თქვენი უგანათლებულესი პატივცემლობის აზრი მცოდნოდი, რათა შეცდომა არ ჩამედინა, რადგან ჯერ არ მომეცა სათანადო შემთხვევა, რომ აქედან რომელიმე ჩვენგანი გამომეგზავნა. ვფიქრობდით, რომ ეს უნდა ყოფილიყო ღვთის სამსახური. თქვენს უგანათლებულეს პატივცემულობას ჩვენს გაჭირვებაზე რჩევასა ვთხოვთ. ეს ისეთი საკითხია, მხოლოდ ღმერთმა რომ უწყის, მაგრამ მაინც უნდა გითხრათ მხოლოდ ერთი განსაკუთრებული რამ. რაზედაც არ შემიძლია არ დავფიქრდე უდიდესი გულსტიკვილით. მე თვითონ მიკვირს, ამ ხანობამდე როგორ ვარ ცოცხალი. საჭირო გახდა რამდენიმე ხნით მიგვეტოვებინა ენების შესწავლა, რომელიც ადრე დიდი მონღოლებით დავიწყეთ. ვცდილობდით როგორმე ჩემი საცოდავი სიცოცხლე შეგვენარჩუნებინა, მაგრამ დღემდე ვერ მოვჯობინდით. დღესაც ჩვენს შო-

რის ლაპარაკი გვექონდა წმინდა წირვისათვის მსხვერპლი გაგველო და შანდლები ქონით აგვენთო, რადგან სანთლის შექმნის საშუალება არა გვექონდა. ღმერთს სხვა წყალობას არაფერს ვთხოვთ, თუ არა მარტო იმას, რომ არ მოგვაცლოს უღარიბესი ეკლესია, ასევე უბრალო სანოვაგე და ტანსაცმელი, რათა ჩვენ არ მოვცდეთ ამაზე ზრუნვით და ვემსახუროთ მხოლოდ იმ მიზანს, რომლისათვისაცაქ გამოგვეზავნეს. ველარა ვბედავ სხვა რამის თხოვნას. მე მგონი, საკმარისია წარმოიდგინოთ ჩვენი სავალალო, მაგრამ ნეტარი მღვთმარეობა. იქნებ რწმუნებულთა გულმავიწყობის გამო არ დაგვაკმაყოფილეს წლიური კუთვნილი წყალობით. ღვთის სიყვარულით გვიშუამდგომლეთ, ისე მოაწყონ საქმე, რომ კუთვნილი მაშინვე ალექსანდრეში გადმოგვეყენ. გარდა ამისა, თავდაბლად გთხოვთ, ზოლპარაკება გაგვიადვილოთ ამხანაგობის მუდმივი ფონდის შესახებ. ამ დახმარების გარეშე, ჩემი აზრით, გაქირვებიდან ვერ ამოვალთ. ვჯერდებით მხოლოდ იმას, რაც უფალმა გვიბოძა. და ბოლოს. ღრმა მოწიწებით ვესალმებით რა თქვენს უგანათლებულეს პატივცემულებას, გეაჩვებით, თქვენს წმინდა ლოცვებში შეგვავედროთ უფალს.

მოიკითხეთ სიყვარულით სინიორ ვენიერო.

დაწერილია გორში — საქართველოში, 1633 წლის 1 აგვისტოს.

თქვენი უგანათლებულესისა და ყოვლად გამოჩენილებისა და პატივცემულების უმდაბლესი მსახური უფლისა, რეგულარების მღვდელი, დონ პიეტრო ავიტაბილე დიდად გამოჩენილ და უპატივცემულეს სინიორეს, ჩემს ყოვლად აღმატებულ პატრონს, პროპაგანდა ფიდეს წმინდა კონგრეგაციის მდივანს, სინიორ დონ ფრანჩესკო ინგოლის.

ქრისტეში* დიდად პატივცემულო მამაო, თეათინელი კლირიკოსების გენერალო, დონ მატეო ხანტომანგო

**ცნობები საქართველოზე
ალექო, 1685 წლის 24 ნოემბერი**

მადლობა უფალს! თქვენს უწმინდესობას ამ წერილს ალექოდან ვწერ, სადაც ამჟამად ვიმყოფები. ყოველივე თვით ამ მონათხრობი-

* ასეთი გამოთქმა დამახასიათებელია მსოფლიოს ქრისტიანული — სამწერლო ენისათვის, მაგ. ფრანგულად: dans le Christ, გერმანულად — ins Christus; იტალიურად — in Christo; რუსულად — во Христе და სხვ.

დანაც გამოჩნდება. აქ მცხოვრებმა პატივცემულმა ფეხშიშველმა პატრმა კარმელიტებმა მაცნობეს, რომ თქვენთვის გადმოსაცემი ჩემი წერილები არ მიუღიათ. მათგან გამოგზავნილი ბევრი ამანათი მაქვს მიღებული, ისე, რომ ოთხი წლის განმავლობაში ჩვენი წმინდა პატრებისაგან წერილის ნიშანიც კი არსად ჩანს. მე მგონი ვალდებული ვარ მოკლედ მოგითხროთ ის, რაც წერილებში მაქვს მოწერილი. ვფიქრობ, რომ ამა წლის მარტში გამოგზავნილი უკანასკნელი წერილი დაკარგულია. რაც ავადმყოფობდრი, ჭირისოფლიანი საკუთარი ხელითა გწერდით, თოთხმეტზე მეტ ფურცელზე დაწერე წერილი — ძალიან შემჭიდროვებული ბჭკარებით და თქვენს დიდად პატივცემულობის მისამართით გამოგზავნე ჩვენს უმაღლეს უფროსებთან. არა მგონია, ამით რაიმე უპატივცემულობას ვიჩინდე თქვენდამი, არამედ უფრო ვადასტურებ მორჩილებას, ვიცავ რა სამოთხეში ნეტარ სულებს შორის არსებულ ციური ამალის მშვენიერ წესრიგს. რომ არაფერი დამავიწყდეს და გამოძრჩეს, რამდენადაც შესაძლებელია, უწესრიგოდ ყველა ამბავს გიამბობთ ძალიან მოკლედ, დროის თანმიმდევრობის მიხედვით, თანაც მეექვსეა იქნებ ის წერილები არაა დაკარგული, არამედ იმ ომების შედეგად დაბრკოლდა, რომელიც აქ მოხდა ალეპოდან საქართველოსაკენ ჩვენი წამოსვლის დროს. ამ მგზავრობისას ჩვენ კინალამ დაგვზოცეს, მე დამჭრეს. თუ როგორ მოგვიწყო პირველი შეხვედრა მეფე თეიმურაზმა, ამის შესახებ თქვენს უმაღლესობას პატრ ანტონიო დი პისტიჩისთან ერთად უკვე მოგწერეთ არზრუმიდან, შემდეგ საქართველოდანაც — 1632 წლის 7 სექტემბერს. პიეტრო დელა ვალესაგან მხოლოდ ერთი წერილი მივიღე სომეხ მატეასათვის, რომლის შესახებ უკვე გაცნობეთ. ახლა, წელს უნეტარესი ღვთისმშობლის დაბადების მერვე დღეს პატრი ჯაკომოს თანხლებით განჯაში მივედი. ვფიქრობდი, ჩვენი მეგობრის, დაუდ-ხანის, შემწეობით ამენაზლაურებიანა ის ზარალი, რაც თბილისში გაძარცვით მომაცუნეს. ცუდ დროს მივეუსწარით: დაუდ-ხანი თავისი ხელმწიფის წინააღმდეგ ასაჯანყებლად თეიმურაზთან შეთანხმებას აწყობდა. ჩვენი მოლაპარაკება, მართალია, კარგად დაიწყო, მაგრამ ჯერ ვერ შეძლო მისი დასრულება. ამავე დროს ბრძანება გასცა ჩვენთვის ადგილი მოეცათ და დაევალა, რომ ამ ადგილას ეკლესია და სახლი აეშენებინათ, გარდა ამისა, ჩვენ მოსამსახურედ მოგვიჩინა ექვსი ყმა, რომლებიც მოკლე ხანში გავათავისუფლეთ. ამ დროს მეტეო ფიორინო ავად გახდა; შემდეგ მეც დავემატე. ჩვენმა ბატონმა ჩვენთვის არაფერი დაიშურა და შემოგვთავაზა ცხენები, აქლემები, ფუ-

ლი, რამდენიც დაგვეჭირდებოდა, რომ პატრ ჯაკომოს გორში წავე-
ყვანე და, როცა განვიკურნებოდით, უკანვე დავბრუნებულყავით.
ეს დახმარება ძალიან დროული იყო და ჩვენ მისით ალტაცებული
დავრჩით; იმის გამოცნობა კი არ შეგვეძლო, გულში რა ელო. მით
უფრო, რომ რამდენადაც სიყვარულსა ან მოწყალებას არ იშუ-
რებდა, იმდენად ჩვენგან შეწუხებას ვერ იტანდა. სხვა მხრივ იგი
უძალრეს თავმდაბლობას იჩენდა პატრისადმი. რომელიც წყალობა-
ზე უარს ამბობდა, რათა ხარჯი არ დაემძიმებინა. მართლაც, პატ-
რი თბილისში შეთანხმებისამებრ წავიდა ფულის ასაღებად. მე
და ფიორანო განჯაში ჩავრჩით დაავადყოფებულნი ორი მომე-
ლელის — ინდოელისა და სომხის — ორივე კათოლიკეს, მზრუნვე-
ლობის ქვეშ. პატრის წასვლის დღესვე თეიმურაზის შესახვედრად
დაუდ-ხანიც წავიდა. თავიანთი საზღვარი გადალახეს და ორივე გან-
ჯაში შევიდა. ის მოაოხრეს, დაწვეს და, ვინც ხელში ჩაიგდეს, და-
ხოცეს. მეომართა სიხარბე იმ ზომამდე მიდის, რომ გამარჯვებით
გატაცებულები გაუძარცვავს არც ერთ მკვდარს არ ტოვებენ. ეს
ახალი ამბავი ქალაქში გავრცელდა თუ არა, პირდაპირ ლოგინი-
დან ცხენებს მოვახტით და სხვა დანარჩენებთან ერთად საღამოს
ყამს მეტად პირქუში მთებისაკენ გაჰქუსლეთ. მთელი ღამე და მე-
ორე დღეც შეუჩერებლივ ვიარეთ, ჯარი უკან მოვიკდეთ. ყველა
ცხენი მივატოვეთ, ზოგმა ტყეში შეასწრო, ზოგმა უღრმეს გამო-
ქვაბულებს თავი შეაფარა, რომელიც ამ მთებში უხვად მოიპოვება.
ჩვენ იმდენად დავსუსტდით, რომ მეტის ატანა აღარ შეგვეძლო.
ჩემს წინ კლდე აღიმართა, რომელსაც ღვთის შთაგონებით ზურგი-
დან მოუუარეთ და ვნახეთ, რომ წვიმას მარჯვენა მხრიდან თანდა-
თანობით ღრმა ორმო ამოეთხარა ორი ბინის მსგავსი. მას სიგანე
თითქმის სასტუმრო ოთახისა ჰქონდა, სადაც მოხერხებულად და-
მაღვა შეგვეძლო. თუ ზედ არავინ წაგვაწყდებოდა, ვერავინ მოგვ-
ნახავდა.

საკმარისია ვთქვა, რომ მღვიმეში მოვხვდი უქულოდ, უნაფო-
როდ და ულოცვანოდ, აგრეთვე უფულოდაც. მთის ტაფობზე ყვე-
ლამ ვიპოვეთ ჩვენი ცხენები იმ დღეს, როცა დასრულდა ძარცვა-
გლეჯა და ბევრი ხალხი დაიხოცა როგორც ერთისა, ისე მეორე მხა-
რისა. მარტო პურით ვირჩენდით თავს, ესეც სომხების პატრიარ-
ქის დასა ვთხოვეთ და მან ეს წყალობა მოიღო ჩვენზე. მომდევნო
დღეებში კი არაჩვეულებრივი სასიამოვნო საჭმელი რამ შეგვხვდა:
მიწიანი ვაშლის ნაფცქვენები, რომლებიც ერთ კლდესთან ვიპოვე-
თ გადაადგილების დროს. ეტყობა წინა დღეებში სომხების ხალიფას.

რომელიც ამ პროვინციის პატრიარქია, აქ ესაღილა. გზაში გაჭირვებამ ჩვენი უბედურება უფრო გააუარესა. საშინელი ადგილმდებარეობა სახიფათო განსაცდელს გვიწინადებდა. ერთი ღვთისნიერი ვართაპეტას თანხლებით უფრო ღრმად შევედით მთებში. მომდევნო ორი დღის განმავლობაში ფლატეებიანი გზებით და დაბურულსა და ხშირ ტყეში ვიარეთ; რომ ხრამებში არ ჩავკარგულიყავით, ერთმანეთს ხმამალა ვუძახდით. ამ მაღალი მთის მწვერვალზე ექვსი დღე დავყავით. როცა გავიგეთ, რომ ქართველი ჯარი თავის ქვეყანაში დაბრუნდა, ჩვენ დამშვიდებით სოფლის მღვდელთან, ერთადერთ სასახლეში, ოთხი დღე გავატარეთ. მან თავის სახლში წააკვიყვანა და დააგალა, რომ ყოველ დღე რძე და პური მოერთმიათ ჩვენთვის. ჩვენ მათ დღეში ერთ ჯულიოზე მეტი გადაუხადეთ. ბოლოს მასვე მივყიდეთ საკუთარი ტანისამოსი. ამ სოფელში, ბოსელში, გარდაიცვალა ფიორინო. მის საწოლ ბაგაში ძროხების გამხმარი წივა ეყარა. მაშინ ისეთ საცოდავ მდგომარეობაში იყო, რომ ვერაფრით დავამშვიდეთ. სიკვდილის წინ ძალიან მთხოვა. ერთი კვერცხი მეშოვნა მისთვის, მაგრამ ამ სოფლის კერც ერთ სახლში კვერცხი ვერ მოვიძიე. საუცხოოდ შეესატყვისებოდა სოფლის სახელი მცხოვრებლების სიღატაკეს, რაც მათს ძუნწობას განაპირობებდა. სწორად აღარ მახსოვს ეს ყმაწვილი წმინდა სიმონისა და იუდას დღესასწაულზე გარდაიცვალა თუ წინა დღეს, შუალამისას, მოკვდა. აღსარება თქვა და სამარადისო ხსნით კმაყოფილება მანიშნა. წმინდა ზიარებაც შევეუსრულე.

ქართველთ კიდევ დარჩენოდათ ადგილი, სადაც ხელი ვერ მიეწვდინათ. დარბეული განჯის ნადავლი მათ მადას უხსნიდა ხელახლა შესეოდნენ და წინაც წასულიყვნენ. ჩვენი პატრების დაუინებელი მოთხოვნით დაუღ-ხანი თავისი დამახასიათებელი გულმწყალებით მზრუნველობას იჩენდა და სურდა გაეგო, ცოცხლები თაჯრჩით თუ არა. ხალხი განომიგზავნა და საქართველოში წაიყვანა. გორში სწორედ უფლის შობის წინა ღამეს მივედით, სადაც უკვე ნიცვალებულებს ტიროდნენ. კურთხეულმა ღმერთმა მის უსახლდროდ შემებრალეული გულით კვლავ სხვა წყალობაც გამოიჩინა: ომის პირველ დღეს სომხებსა და მავრებს (ე. ი. მაჰმადიანებს) ჩემი მოკვლა გადაეწყვიტათ. ფიქრობდნენ, რომ, რადგან დაუღ-ხანი მწყალობდა, ამიტომ ვითომ შუამდგომელი ვიყავი მასა და თეიმურაზ შორის და საუბედუროდ, იქაც იმიტომ ვიყავი დარჩენილი. რადგან მე არაფერში ვიყავი გარეული, უფალმა უბ-

რძანა მას (დაუდ-ხანს) ჩემი უდანაშაულობისათვის მფარველობა გაეწია.

პატრ ჯაკომოს, თუმცა ღამით არასოდეს უმოგზაურია, მაგრამ მაღალი ღმერთის წინასწარ ჩაგონებით ისეთი რწმენა ჰქონდა, რომ იმ ღამესვე თბილისში უნდა მოხვედრილიყო. ფიქრობდა, რომ ფულთან ერთად მეორე დღეს თავის ნავაჭრსაც ჩაუტანდა და გორში გაქირვებაში მყოფ პატრებს ფულითაც დაეხმარებოდა. როცა უკვე მზად იყო, დასახელებულ ქალაქში შესულიყო, მას ვიღაც ჯარისკაცები წინ გადაეღობნენ. ესენი ქალაქის მოურავს მოეწვია, რადგან განჯაში აჯანყების შესახებ კვლავ ხმა დადიოდა, გამაგრებასა ცდილობდა. ამიტომ პატრი გაბრუნდა და სხვა გზით გორისაკენ წავიდა. ის რომ ძველი გზით წასულიყო, შეიძლება მოეკლათ კიდევ. განჯაში. ღმერთმა უწყის, თუ არის ისეთი მოვალე, რომელიც ფულს არ გადაიხდის მას შემდეგ, რაც მათსა და ჩვენს შორის ხელშეკრულება დადებული.

1633 წლის დასაწყისში სპარსეთის ჯარი შემოვიდა საქართველოში. თეიმურაზის გაბედულ მოქმედებაზე პასუხი რომ მოეთხოვრათ სიმონ-ხანის სიკვდილის გამო თბილისის მხარე, აგრეთვე ქართლიც, სადაც ჩვენ ვიმყოფებოდით, როსტომ-ბეგისათვის უნდა ჩაებარებინა. ეს იმაზე მიუთითებდა, რომ თეიმურაზს არ ებატონა. მის ცოლს მემკვიდრედ გახდომა არ შესძლებოდა, არამედ მას, როგორც ქართლის ძველი მეფეების პირდაპირ შთამომავალს მამრობითი ხაზით. ამაზე ყველა ქართველი დიდბატონი მსუბუქი ბუმბულივით აკანკალდა, შეშინდა და თავიანთი წინაპრებისათვის სახელი რომ არ გაეტეხათ, მომავალ ახალ მეფესთან არა მხოლოდ შიკრიკი გააგზავნეს, არამედ როცა ის მოახლოვდა, თვითონ შეეგებნენ. უფრო მეტიც, უნდოდათ ხელთ გადაეცათ თვით თეიმურაზი, რომელსაც განზრახვა ჰქონდა თავისი ოჯახიანად იმერთში გადასულიყო. სადაც მეფობდა მისი სიძე. ამასობაში მთელი ჯარი ისე შემოვიდა, თითქოს საკუთარ სახლში მოვიდნენო. მიყენებული შეურაცხყოფისათვის აღშფოთებულებმა, მართლაც, გადაუწვავი, გაუშპარცვავი, შოუკვლელი თუ დაუტყვევებელი არავინ დატოვეს. მხოლოდ გორი, სადაც ჩვენ ვიმყოფებოდით, მსგავს დარბევას გადაურჩა. აქ განსაცვიფრებელი რამ საკუთარი ყურით გამოიგონია. რომ უფალმა უსაზღვრო სიკეთის კალთა გორში მყოფ მის მორწმუნე ფრანკებს დააბერტყაო.

მეფე თავისი ჯარით უკვე ორი დღეა შემოვიდა. ამჯერად თავის უფროს ცხენოსან გვარდიას უბრძანა, პატრი ფრანკებისათვის

შეეტყობინებინათ, რომ ტყეებში გაქცეულ ხალხთან არ წასულიყვნენ; შემთხვევით წასულები კი მოექცებნათ და თავიანთ სახლებში დაებრუნებინათ. გორიდან ნახევარი დღის სავალზე ორმა ჩვენგანმა შევამჩნიეთ მომავალი მეფე და პატარა რამ საჩუქრით მის შესახვედრად პატრი გავგზავნეთ, რომ მისთვის კეთილი მოსვლა გვესურვა. ეს ცერემონია დიდხანს რომ არ გაგრძელებულიყო, ჯარის სარდალსაც შევუთანხმდით.

მდაბიო ხალხმა მოთმინებიდან გამოგვიყვანა: კარებს არამცთუ ღამე გვიმტრევენენ, არამედ აშკარად — დღისითაც. გარდა ამისა, რომ გვიძარცვავდნენ, გავგაქავეს და სახლს ცეცხლი ორჯერ წაუციდეს. ამ საქმეს ჩვენ რომ ვერაფერი ვუშველეთ, მეფემ ჯარისკაცთა გვარდია დაგვიყენა, ამათაც შეეშინდათ და წავიდნენ. ჩვენ დავრწმუნდით, რომ დიდი უბედურების თავიდან ასაცილებლად მსგავს ქაღმომრეობასთან ბრძოლა ხელს არ მოგვცემდა, ამიტომ თავი გავაღწიეთ. ბევრი ავი რამ გადაგვხვდა აგვისტოს თვემდე, სანამ ამ ქალაქში ციხეს ააშენებდნენ, ახალი მეფე ჯერ ქართლში არ იყო ჩასული, რომ უკვე დადიანის ანუ ოდიშის დაზე დაქორწინებას ცდილობდა; ამ საქმეზე წინ და უკან ელჩებს აგზავნიდა.

ღვთის შემწეობით მოხერხებულად მოვეწყვეთ. ათი პიასტრის მოწყალეობა გაიღო ნიკოლოზ ანუ ნიკიფორე ქართველმა ბერმა. ოდიშში ზემოდასახლებულ ნიკიფორეს უნდა გაჰყოლოდნენ პატრი ჯუდიჩე და ლამბერტი. ეს მოხდა 24 ოქტომბერს. გზაში დიდი ტანჯვა გაიარეს. მთავარსა და დედოფალს ძალიან კარგად მიუღიათ, არ შეეძლოთ პატრი ულამბერტოდ გაძლება. მისდა საუბედუროდ, სადაც კი მიდიოდნენ. ყველგან თან დაჰყავდათ, როგორც ჩვენ შევიტყვეთ, ამ მთავარს ჩვეულებად ჰქონია — ერთ ადგილას სამ დღეზე მეტხანს არ შეჩერებულებოდა. მეორე მხრით, პატრი ჯუდიჩე ძალიან დანაღვლიანებულა, სახლში მარტოდ რომ რჩებოდა. ერთი წლისა და ერთი თვის შემდეგ მართლმადიდებლებისა და აგრეთვე, როგორც ამბობენ, ნიკიფორეს დაუჭერებელი წინააღმდეგობის მიუხედავად, ერთი ეკლესია მოგვცეს. ხოლო არანაკლებად გაუხარდათ, როცა ამ მთავრის დაუღვრომელი ხასიათის მიზეზით, ისევე სასწრაფოდ ჩამოგვართვეს ეკლესია, რომელიც ჩვენ გადმოგვცეს. ისეთ უბედურებაში ჩავცვივდით, რომ გორიდან ორჯერ მივიღეთ დახმარება.

1633 წლის 8 ქრისტეშობისთვის წირვის შემდეგ პატრ ჯაკომოს ისეთი ავადმყოფობა დაატყდა თავს, რომ შვიდი დღის განმავ-

ლობაში თვალი არ გაუხელია. ჩვენი მფარველი წმ. ქრისტიანი მონა ქალის (წმ. ნინოს) წმინდა დღესასწაული, რომელიც 16 ქრისტიანობისთვის ხედება, შესაფერი ღირსებით ვიუქმეთ.

ჩვენი მოსვლის დღიდან საქართველოში ხუთი წელი და ორი დღეა. (პატრი ჩაკომო) ამ ცხოვრებას განშორდა და წავიდა, რომ ანდენი ტანჯვის გადატანის შემდეგ დაღვრილი სისხლისა და ოფლის საფასურად თავისი ჭილღო ზეცაში ითხოვოს. მას ყველა ტიროდა: ქართველები, სომხები, მაჰმადიანები და დანარჩენი ხალხიც. მის ცხოვრებაზე ისე გვიამბობენ, როგორც წმინდანზე. რადგან ჩვენ რომ გორში ეკლესია გვექონდა, გასული ომების დროს დაინგრა, ჩისი კურთხეული ნეშტი დავასვენეთ ეკლესიის ეზოში. ადგილობრივმა ხალხმა არაერთხელ შირჩია, რომ სხვა უფრო უშიშარ ადგილას გადაგვესვენებინა იმ დიდი საშიშროების გამო, რომ შესაძლებელია მოეპარათ კიდეც, რადგან ყველას წმინდანად მიჩნედა.

თქვენს დიდად პატივცემულობას ამ შემთხვევას მოკლედ ვუამბობთ, რადგან თავის დროზე სრულად უკვე მოგწერეთ. გორში მყოფმა ფეხშიშველა პატრებმა ეს უკვე იციან, რადგან წერილმა იქამდეც მიადწია. დარწმუნებული უნდა ვიყო, რომ მანდაც იტნება მოსული. მის (ჩაკომის) დედას, დას და ძმისწულს ერთი წერილი მივწერე, მათ ნადლობას ვუხდიდი, რომ ღმერთმა იგი წმინდანის დედად, დად და ძმისწულად (უფლება მაქვს. ეს ვთქვა), ძმად და წმ. ვაჟიშვილად გახადა. ამინ! მადლი უფალს!

1634 წელს, უფლის ამაღლების დღესასწაულის შემდეგ, ოდიშის მთავრის დამ. ქართლის ახალმა დედოფალმა, რომელიც ჩვენს მეფეს ცოლად მისცეს და გორში ისე შემოვიდა, რომ სპარსელებს არ დაენახათ, მოისურვა, საღამოს ხუთზე, როცა ჯარისკაცები ციხეში შელაგდებოდნენ, დიდი ზეიმით პატრი ავგუსტინელების ეკლესია და აგრეთვე ჩვენი პატარა სამლოცველო ენახა. პირველი დიდებულები და პრელატები როგორც ოდიშიდან, ისე გურიიდან მას თან ახლდნენ. პატრმა ჯუდიჩემ და ლამბერტიმ სარწმუნოებრივად მათი გული მოინადირეს; ჩვენი პატრებიც კმაყოფილნი დარჩნენ. აღრე წერილიდან ეს გამოვტოვე, რადგან ჩემმა მეგობრებმა ასე ამჯობინეს.

მერვე სამების დღეს, ოთხშაბათს, მათი თანხლებითა და ხარჯით ჩვენი ძმები — ჯარდინა და კასტელი თან წავიყვანეთ. გვინდოდა, აგრეთვე, ახალგაზრდა ფრანგი კლაუდიოც წამოგვეყოლოდა, რომელიც ჩემთან ერთად საქართველოში პირველად მოდიოდა.

ზემოდასახლებულ ეპისკოპოსთან ვიყავით, რომელმაც ჩემდამი უსაზღვრო სიყვარული გამოიჩინა. ერთ წელიწადს ძალიან კარგად მეპყრობოდა, დიდი მოწიწებითაც, ახლა კი ძველი მოწყალება შენეულა, ნეტაც — სავსებით გაცივდა. მან პატრი ქარდინა იძულებული გახადა მომავალი წლის 16 თიბათვეს გორში ჩასულიყო და ზოგიერთი ოჯახისათვის დახმარება აღმოეჩინა. ის 24-ს თავის საცხოვრებელ სახლში დაბრუნდა.

როგორცა ვთქვი, ავადმყოფობამ ანუ ცხელებამ შემიპყრო 1632 წლის სექტემბრის თვეში და განვიკურნე ჩვენი ნეტარი პატრი გაეტანოს დღესასწაულის შემდეგ, 1634 წელს. 22 თვე და რამდენიმე დღე ვიწვალე.

კურთხეულ იყოს უფალი და მის ღვთაებრივი უდიდებულებობა, რომელმაც არ მოისურვა ოდნავადაც კი დავესვენებინე, ინება უკანასკნელ თვეს ჩვენს ჭალაჭში შავი ჭირის გაჩენა. მეორე სახლი, რომელსაც ეს ავადმყოფობა მოედო, პატრი ავგუსტინელები იყო, სადაც მფარველი ანგელოსის დღეს ყველა დაიხოცა: პატრი წინამძღვარი და მასთან ერთი მღვდელი, ახალი სასულიერო პირი, ერთი მორჩილი ძმა და ხუთი მოსამსახურე. ამგვარ შემთხვევაში ამ ქვეყანაში უცნაურად იციან — როგორც კი სადმე მოვლენილი ბოროტება შინაგანი ხელშემწყობი მიზეზის გამო ოჯახს შეეხება, მაშინვე სოფლის გარეთ გავლენ ცოტა პურით, დოქი წყლით, მიწაზე მოიკალათებენ და თავიანთ უბედურებას ბედისწერას მიანდობენ. ჯანმრთელებიც მიდიან და სხვებს სახლში ტოვებენ. ჩვენი პატრების ამაგი დიდი, როგორც გარეშეთათვის — ვისაც ვაკირვების დროს მზრუნველობას არ აკლებდნენ — ისე ჩვენთვისაც. მართლაც, უფლის სამსახურად ჩაითვლება, ოდეს ჩვენმა მორჩილმა ძმამ, გაეტანომ პატრ წინამძღვარს ვახშამი წაუღო აღნიშნული წლის 17 ოქტომბერს შაბათ საღამოს, სახლში დაბრუნებისას მარცხენა მხარეს ტკივილი იგრძნო. კვირა დღეს მუხლზე ორი წყლული აღმოაჩნდა, ოთხშაბათ დღის 4 საათზე ღმერთთან შეერთების განცდების სურვილში გაატარა და მზად იყო, რომ უფლის ღვთაებრივი უდიდებულებობისათვის სისხლი დაეღვარა. წმინდა ზიარების მიღებაზე თავმდაბლად მადლობა გადაიხადა და ამით დაასრულა თავისი სიცოცხლე. ამ კურთხეულმა მორჩილმა ძმამ ყველა მოხიბლა: არა მარტო ჩვენს სახლში იყო იგი მორჩილი და გამგონე, არამედ გარეთაც; მდინარიდან წყლის მოტანა, ტყიდან შეშის მოზიდვა და სხვა ყოველივე ამას მხიარულად და სიამოვნებით ასრულებდა. ხოლო, რაც ყველაზე საკვირველად

გვეჩვენებოდა, იყო ის, რომ ძალიან სუსტი მეხსიერება ჰქონდა, მაგრამ დიდი მონდომების წყალობით ქართული ენა მაინც ისწავლა ისე, რომ ძალიან არ ჩამორჩებოდა მათ, რომლებიც მას საგანგებოდ სწავლობდნენ. მასში სხვა რამეც იყო შესამჩნევი, ძალიან უნდოდა ამ ქვეყნის ხალხისათვის „მამაო ჩვენო“ და „გიხაროდენ, ქალწულო მარიამ“ ესწავლებინა, თანაც სახლში თვითონ მორჩილების სულიერ ვარჯიშობასაც არ მოსცდენოდა. ჩვენი კურთხეული ძმის პატრი დონ ვინჩენცო კარაფას გადაჭარბებულმა გულკეთილობამ ღვთის უსაზღვრო შემბრალებლობას გული მოუგო, მანაც დიდი ხნით აღარ გადადო ჯილდო. ავად გახდა კვირას, ე. ი. აღნიშნული თვის 29-ს და აღარ დაგვანება ამ დღესვე ორშაბათს მისთვის სრული რემერტმსახურება შეგვესრულებინა, უფრო სხვის დასანახად, ვიდრე სხვა მიზნისათვის ლოგინზე მწოლიარე დარჩა. სამშაბათს, როცა წირვა გამოვიდა, მაცნობეს, რომ მას აღმოაჩნდა წყალმანიკი მარჯვენა მხარეს. იმავე საღამოს, ღამის 3-დან 4-მდე ღვთის უსაზღვრო შემწყალებლობით ტრიუმფალურ ეკლესიაში შევიკრიბებით, რათა აქ ნეტარი სულების თანხლებით საზეიმოდ გვედღესასწაულა ყოვლად წმინდათა დღე. მას ვერ მივეცი წმინდა ზიარება. მან თავისი სნეულების სერიოზული ხასიათი არ გამოამჟღავნა, თანაც არც ჩვენ და არც პატრ ავგუსტინელებს ზიარება აღარა გვქონდა. როგორც აღვნიშნე, კვირას წირვა დავაყენე. იგი ღვთის დიდების დიდი გულმოდგინე იყო და სულთა ხსნისათვის ამ ღვთის მსახურმა გაუგონარი გაჭირვება გადაიტანა, ამიტომ ყველა მათ, ვინც მას ამ მხარეში მოღვაწედ იცნობდა, შეუძლიათ, თქვენო პატივცემულებავ, მადლობა გადაუხადონ. წერილით.

ქალბატონი მისი დედისა და ძმების შესახებ ახსნა-განმარტება, რამდენიც შევძელი, დაევრთე: სანამ დონ ვინჩენცო კარაფა უფალს სულს ჩააბარებდა, მე დამავალა მისი სურვილი მათთვის გადამეცა. უმდაბლესი მადლობა შესწირა უფალს, რომლისაგან ყველაფერი გამოვალს. იგი ე. ი. კარაფა, ყველასაგან წმინდანად იყო აღიარებული. მისი მომსახურება უფალმა მე მომანდო.

იმავე წელს, გარდაცვლილთა დღეს, გზად შიმავეალმა ბატონმა ჩვენ მოგვინახულა. გორის ციხის უფროსის განკარგულებით ეს ბატონი ითხოვდა, რომ ჩვენი სახლები მიგვეტოვებინა და წავსულიყავით. ეს სახლები რადგან მოედანზე მდებარეობდა, ეშინოდა ყველას სენი არ შეგვეყროდა. ჯერ ძალზე შეგვეშინდა, იმდენად უფრო, რომ თუ აქედან არ წახვალთო, გვემუჭრებოდა, ნაღმით მთელ სახლს

პერში ავაფეთქებო. მაგრამ დიდი თავმდაბლობით ჩვენი საყვარელი უფლის შემბრალებლობას მივენდეთ. მან მფარველობა გაგვიწია, შესაბამისად სხვა ჩვენი თანამოსაყდრეებისათვისაც ასევე მიიმოქმედა. ისე რომ, ამ შემთხვევაში სიტყვაც კი აღარ დაძრულა, თითქოს ამაზე არც არავის არასოდეს უფიქრიაო. ამავე ბატონს თავისი ნათქვამი ყალთაბანდობაში რომ არ ჩამორთმეოდა, ნება დაგვართო სახლის საქმე სწრაფად მოგვეთავებინა. ღამე გაგვქურდეს. ნივთების გარდა ზარალმა სამოც პიასტრს მიაღწია

ჩვენი ნეტარი კარაფას დღეს ავგუსტინიანელი პრიორი გორიდან წავიდა. იგი ნახჭევანის მონსინიორმა დაიბარა. ორი პორტუგალელი და მათი ორი აღზრდილი მათივე ეკლესიის მახლობლად დახოცეს. ფიქრობდნენ საცოდავები, ყოველგვარი საერო სიკეთითა და სიმდიდრით თავიანთ სახლებში ესიამოვნათ ლისაბონში. პატრმა თქვა: ზოგი რამ უკან წაიღეთ, რომლებიც მგზავრობაში გამოგადგებათ: გასამრჩელოები, ჯარისკაცების თუ სხვა თანამდებობის კაცთათვის გადასახადი და სხვა. ამის შესახებ მომწერა: უფროსებს სთხოვე თანამგზავრები გამოგიგზავნონო. თავის აღზრდილებს მონასტერმა დაავალა, რათა თავიანთი სახლიდან უკეთესი ნივთები ჩვენთან გადმოეტანათ.

ამა წლის აღდგომის ცოტა ხნის შემდეგ ავგუსტინელმა პრიორმა თავისი მონასტრის მეთვალყურედ დომენიკელი ორი სომეხი ბერი გამოგზავნა გორში — ერთი მათგანი მღვდელია, მეორე ნოვიციატი.

თქვენი ყოვლად პატივცემულების კეთილი ნებართვით ერთი ნაბიჯით უკან დავიხევ და მოგიყვებით, თუ რა განსაკუთრებული შორსმჭვრეტელობით ჩვენი უფალი მუდამ გვისმენდა, რის შედეგად შინაგანად ყოველთვის მეტად დამშვიდებული ვიყავით ხოლმე. ამდენი გაკვირებისაგან ნურავის შეეშინდება, რადგან უნდა იცოდეს, რომ უსაზღვრო სიკეთეს სურს გააქარწყლოს ყოველი მოვლენა, რომელსაც ადრე ტანჯვა უნდა გამოეწვია.

საქართველოს უშორესი მხარეებიდან წმინდა ავგუსტინეს დღეს ერთი პოლონელი ჩამოვიდა, რომელიც დიდი ხნის განმავლობაში ემსახურებოდა ზოგიერთ ეპისკოპოსს, მღვდელსა და სხვებს, მაგრამ მცირედ კმაყოფილი იყო მათი. მას აზრად მოუვიდა ფრანკებთან ემსახურა, რომლებთანაც კარგი დამოკიდებულება ადრევე ჰქონდა, თუმცა არც ამით იყო სავსებით კმაყოფილი. ჩვენი სიღარიბით შეშინებული აღარავის ურჩევდა ჩვენთან დარჩენილიყო. იგი შეუწყნარებლად დიდ ჯამაგირსა გვთხოვდა, რომელიც არა თუ

ჩვენ ძალასა და შეძლებას აღემატებოდა, არამედ იმაზე მეტიც იყო, რაც ბატონებს უნდა მიეცათ. მე მას ვუთხარი: სამი დღის განმავლობაში დაათვალიერე ჩვენი სახლის მონსახურება და მერე ისე მოაქეცი, რასაც უფალი შთაგაგონებს — მეთქი. პირობაზე დამთანხმდა. ორი დღე რომ გამოხდა, ხელზე მეამბორა და მითხრა: არაფერს არა გთხოვთ, მინდა გემსახუროთ ღვთის სიყვარულისთვისო. ეს ამბავი მოხდა კირის გაჩენიდან ორი დღით ადრე. სანოვავე უკვე მოემარაგებინა ჩვენს დიდად საყვარელ პატრს. სხვები რომ მოხიბლულნი იყვნენ დიდი საჩუქრებით, იგი, პირიქით, ყველას მადლობას უხდოდა და ყოველთვის პასუხობდა, რომ უკეთეს ხვედრს არც ვისურვებდი ჩემთვისო. იგი იყო ბერძნული ღმერთსახურების აღმსარებელი, ძალიან ერთგული, არაკათოლიკებთან მეტად მტრულად განწყობილი, უმთავრესად კი ქალებთან. ამ აღდგომას აღსარების თქმა ისურვა ჩემთან, რასაც ახლავე მოგახსენებთ.

თქვენს უნეტარესობას ყველა ზემონათქვამი გარკვევით უკანასკნელ წერილში თავის დროზე მოგწერეთ. გორიდან რომ გამოვედით — გასული მარტიდან დღემდე, მშვენიერი ამინდი იდგა. რადგან ამ ქვეყანაში განუწყვეტელი ომები იყო, ყოველ ჩვენგანს შეეძლო წმინდა პავლეს სიტყვები გაემეორებინა: ყოველ დღე ვკვდებით, მაგრამ ყოველ საათში ათასჯერ ვიხოცებითო. დაუსრულებელი ომების გამო მთელი ჩვენი ქონება მიწის ქვეშ დავმარბეთ და მარტო ტილოს ზედა ტანისამოსი დავიტოვეთ. ერთი ლოცვანი და ერთი წიგნი მაგიდაზე ისეთ ადგილას დავდეთ, რომ ოდნავი ხმაურის გაგონებაზე გაქცევისას იგი თან წაგვეღო. ტანისამოსი კი თავის ლეიბზე ეწყო, სადაც ხელი მიგვიწვდებოდა. ოთახის კარი ღია დავტოვეთ, რომ სწრაფად წასვლაში ხელი არ შეგვეშლოდა თითქმის პაერზე, მაგრამ უფრო უშიშარ პირობებში ვიწექით. ასეთი ვითარება, როგორცა ვთქვი, აღდგომიდან დღემდე გაგრძელდა; დანარჩენი ხალხი: კაცები, ქალები და ბავშვები დასაძინებლად ციხის ძირში მიდიოდნენ და თან ბოხჩებში შეკრული საჭირო რამ მიჰქონდათ. იქვე მახლობლად თავიანთ საქონელსაც აძოვებდნენ. მეფემ თავის დედოფალს უშიშარ სიმაგრეში — თბილისის საზღვართან ახლოს, თავი შეაფარებინა, თვითონ კი გორში დარჩა. აქ ხმა გავრცელდა — გორი სრულიად დაინგრაო. ერთ ღამეს სამი სახლი დავემხო და კაცმა არ იცის, როგორ მოხდა ეს. მეფემ, თავისი სიცოცხლე საფრთხეში, რომ არ ჩაეგდო, ციხეს შეაფარა თავი, სადაც არავის აკარებდნენ, რათა ვინმეს ღალატი არ გაეხდოდა. ამ ადგილას

მოწყობა რომ გვეცადა, შიგ ყოფნა ჩვენთვისაც მოხერხდებოდა, მაგრამ არ ვსაჭიროებდით, რადგან ბევრი რამ გვაკლდა. ერთმა განდიდებულმა ერისთავმა, გორიდან ერთი დღის სავალზე მოშორებულმა, ჯარი შეჰყარა, თემურაზიც თავისი ხალხით იმერეთიდან გადმოვიდა. არც ერთს არა სწადდა პირისპირ შეხვედროდა მეორეს და არც მეორეს სურდა, შეტაკებოდა პირველს, მაგრამ თავს კი ესზმოდნენ ერთმანეთს, ძარცვავდნენ და წყვეტდნენ. ეს ამბავი კაცს ჯოჯოხეთის დიდ დღესასწაულს მოაგონებდა. ტყვედ წამოყვანილებს მაჰმადიანებზე ჰყიდიდნენ, როგორც პირუტყვებს. და ერთ დღეს მათი ფასი იმდენად დაეცა, რომ ხუთ პიასტრეზე ჩამოვიდა. მე შემეცოდა ისინი და რადგან ფული არ მქონდა, ჩემი ბარძიშით მინდოდა მრავალი ბავშვის გამოსყიდვა. ამან არ გამიმართლა, რადგან ფული მომთხოვეს.

ამ ომის ამბებზე დიდხანს არ შეგაჩერებთ. მეორე მხარეს უკვე აღარ გაუბედავს თავდასხმა, რადგან ამ დროს აზიიდან დიდი სულთანი შემოიჭრა და ისე შევიდა ერევანში, რომ სისხლი არ დაუღვრია. არტანელი სეფერ-ფაშა ყარსის ფაშას შეუერთდა თავისი ახალციხის სიმაგრით, რომელიც გორიდან სამი დღის სავალზეა. მათ იმედი ჰქონდათ, რომ ქართლის პროვინციის სიმაგრეებს, სადაც ჩვენ ვიმყოფებოდით, და თბილისსაც დაეპატრონებოდნენ. აღსრულდეს უფლის ნება!

პატრი ავგუსტინელების ჩვეულებისამებრ ჩვენ თავყვანი უნდა გვეცა წმინდა კვირიაკეს საფლავისათვის, მაგრამ ამ დღეს გორში მაჰმადიანებმა ერთი ყმაწვილი ქალიშვილი და მისი დედა გააუპატიურეს. შემფოთებულნი ვფიქრობდით, რომ ამას არ შეეშალა ხელი, თავყვანი გვეცა წმინდა საფლავისათვის. კურთხეულ იყოს ღვთის სახელი! წმინდა ნაწილების განკუთვნილ ადგილას დაწყობა დასრულდა. ყველაფერი ფულით მოვაწყეთ. ეს ფული თეფშების გაყიდვით ამოვიღეთ.

ხარება დღეს ჩვენს სახლში აღსარებაზე მოდიოდნენ ზოგიერთნი — ოთხი პირიდან ერთმა სწორედ აღდგომა დღეს თქვა აღსარება, სხვებს სატანამ ხელი არ გაუშვა. ამ ხალხსა ჰგონია, რომ დროსთან ერთად მოვალეობაც გაივლისო.

შეურაცხყოფად მიმაჩნდა, რომ ყველა სასულიერო პირთან [არაკათოლიკესთან] კეთილი დამოკიდებულება მქონოდა.

ქართველების შესახებ თვით პატრიარქისაგან მივიღე ცნობა, რომ აღსარება შეუძლიათ ათქმევინონ არა უბრალო მღვდლებს,

არამედ მხოლოდ ეპისკოპოსებსა და ბერებს: ისე რომ, სიკვდილის მუხლის გაუთვალისწინებლად კვლავ აღსარების გარეშე აზიარებენ და სხვაგვარად არ იქცევიან. როგორც ვთქვი, როცა იქ ვიყავი, ხშირად უბრალო მღვდლებს უპატივცემლობით მიაქვთ მომაკვდავთან უკანასკნელი ზიარება, ან მას ბავშვის ხელით უგზავნიან. ერთმა გაჭირვებულმა გლაბაკმა მღვდელი იხმო, რაც მოითხოვა მღვდელმა, ის მიართვა, მაგრამ თვითონ უკანასკნელი ზიარების მიღება კი არ დასცალდა.

აღდგომა დღეს გორის მღვდელმა ზოგი ისე აზიარა, რომ აღსარება არ ჰქონდათ ნათქვამი; შემდეგ ყველას თავიდან ქუდები მოგლიჯა, რადგან არაფერი არ გადაუხადეს. მეორე მღვდელი, რომელიც დიდი სასოებით ღვთისმსახურებას ასრულებდა, აღსარებას არავის არ ათქმევინებდა. ეს საქმე დიაკვნის გადააბარა, ეგონა ამით დიდ პატივისცემას იჩენდა მოსადამი. ჩვენი ახალგაზრდა პოლონელი ყმაწვილი ერთმა მღვდელმა მკაცრად გაიცხა: აღდგომას აღსარება უნდა თქვაო. მან არაფერი იცოდა, რას ეუბნებოდნენ. როგორ?!, — უპასუხა მღვდელმა, — განა არ იცი, ვინც აღსარების შემდეგ ცოდვას ჩაიდენს, ის უალრეს შეურაცხყოფას აყენებს ღმერთს. თუ ახალგაზრდობის ასაკში კარგად ვერ იქცევი. მოხუცობის უამს რაღას იზამო?

ყველაზე დიდი ვაჭრობა, რასაც ეს ქართველი დიდებულები მისდევენ (ყველა მიწის მუშაა, მათ შორის საშუალო ფენა არ არსებობს: ან არიან ბატონები, ან ყმები) ქალ-ვაჟების თურქებზე გაყიდვაა. მერედა განა ცოტას ყიდიან? წელიწადში ოთხი ათასი მაინც მიჰყავთ ან ხარკის სახით აგზავნიან.

ამ წელს გულისმტანჯველი რამ ვნახე: ერთი კაცი სპარსეთის ხელმწიფესთან ელჩად უნდა წასულიყო. საკუთარი ქალიშვილი ვორში მცხოვრებ სასიძოსთან დასანიშნად წაიყვანა. მას ადრე შეპირებოდა ქალიშვილის მითხოვებას, მაგრამ რადგან ჯერ მცირეწლოვანნი იყვნენ, გათხოვება შეგვიანდა. როცა გორს მიაღწია, იფიქრა: სპარსეთის მეფეს ხელცარიელი როგორ წარუვუდგე, უხერხული იქნებოდა და საჩუქრად თავისი ქალიშვილი მიჰგვარა. ერთმა მაზლმა საკუთარი ძმის ცოლი თურქებს მიჰყიდა. უამრავი ამისთანა შემთხვევაა, მაგრამ ყველაფერს ვერ ვწერ, რათა წერილი გრძელი არ გამოვიდეს.

მეფე არასოდეს ეკლესიაში არ დადის, არც ერთ მარხვას არ ინახავს და ეს ყოველ დღე გრძელდება. მაჰმადიანებს უცხადებს. იგი მაჰმადიანია და თავის ცოლთან კი პირჯვარს იწერს.

საქართველოში იმისათვის ვართ, რომ ეს საცოდავი ხალხი უფალს შეევედროთ. თითოეული ჩვენგანი აკეთებს იმას, რაც შეუძლია. მაღალმა უფალმა ინებოს და ამის შეძლება და უნარი მოგვანიჭოს. პატრი ჯაკომოს ბედნიერი გამგზავრების შემდეგ მორჩილმა ძმამ ანტონიომ ჩვენს სამლოცველოში ხანგრძლივად იქადაგა. რადგან ესეც (ანტონიო) გურიელთან წავიდა, პატრმა ჯუსტომ სამჯერ იქადაგა. პატრიარქს ბევრი საჩუქარი მიუძღვნა, რომ მისთვის გული გაეხსნა და ნება დაერთო მისი მრევლისათვის ჩვენ აღსარება გვეთქმევიინებინა. რა თქმა უნდა, სატანამ ამ მოლაპარაკების ძაფი უმაღვე გაწყვიტა.

გავიგეთ ერთი აღმამფოთებელი: რამ, რომლის სიმართლეში ექვი არ გვეპარება. ვიცით, რომ არც ერთი ქართველი მონათლული არაა, ან მათი ნათლობა არასრულყოფილია, რადგან ნათლია ამ არსებებს განბანს და მოშორებით მდგომი მღვდელი კი ფორმულას წარმოსთქვამს. ჩვენ ამის (შესწორების) სურვილი გამოვიჩინეთ, რაც მართლმადიდებლები განაცვიფრა, დასტურს არ იძლევიან, თანაც დაგვეცინიან. მე ჩემთან ძალიან დაახლოებულ პირს საიდუმლოდ მოველაპარაკე, რომ როგორმე მოგვენათლა, თუნდაც ამით ლანძღვა-გინება მიგვეღო. ისეთი საშუალება უნდა გამოიძებნოს, რომ აქ უმწეო ხალხს — როგორც მოზრდილებს, ისე ბავშვებს — დავეხმაროთ. ხოლო, უწინარეს ყოვლისა, წმინდა პროპაგანდის კონგრეგაციას ვემდურებით, რომ ეს განსაკუთრებული საკითხი სწავლულ ხალხს გააცნოს. აგრეთვე, დიდად პატივცემულ უფალს და პატრებს თავმდაბლად მოვახსენებ, რომ მოლაპარაკონ და ეს საქმე გააჩიონ. ამასთან ერთად, ღვთის მიერ ბოძებული ნიჭით, უნართა და გონების თვალთ განჭვრიტონ, რომ ის არსებანი, რომლებიც თავისი თავის ჯვარზე წამებით უფალმა წარმოშვა, სატანას ხელიდან წამებულ სულებს დაიხსნიან და ოდეს თავის გრძობას გამოავლენენ, კმაყოფილნი დარჩებიან, რომ ქრისტეს უაღრესად წმინდა ჭრილობებში თავიანთ ტანჯვასაც ჩააქსოვენ. მე მკითხეს — ჩვენი მეგობრები ქვეყნის ყველა მხარეს მოღვაწეობენ და როგორ შეიტყობენ ჩვენი მოლაპარაკების შედეგებსო? ამაზე ჩემს პატრონთან მრავალი დღის განმავლობაში თათბირი მქონდა. მან არა მარტო მოძღვართა წიგნში, არამედ სასულიერო წიგნშიც კი ჩაიხედა და გაიგო, თუ როგორ უნდა მოქცეულიყო. მე ასე ვუპასუხე, რომ რასაც შენი სიბრძნე გადაწყვიტეს და უკეთ მიგაჩნია, ის აღსრულდეს-მეთქი. ჯერ არავითარი ბრძანება არ მოსულა. ბოლოს ჩვენ გადაწყვიტეთ შემდეგი — ის არსება, რომელსაც ეკლესიაში

გზავნიან, ან თვითონ მიჰყავთ, ქრისტეს მიერ და წმინდა მოციქულებსა თუ მათი მემკვიდრეებისაგან დაკანონებული წესით უნდა მონათლონ. თუ ამისათვის ოცი პატრის ნებასურვილიც იქნება...

აღებო 1635 წ. 24 გიორგობისთვე
დონ პიეტრო ავიტაბილე.

...ბევრი რამაა სავარაუდებელი: 1. თუ შშობლებსა და ნათესაეებს უსათუოდ უნდათ, რომ ის არსება, რომელსაც გზავნიან ან მოჰყავთ ეკლესიაში მოსანათლად, მოვნათლოთ, მაშინ უნდა მივმართოთ ჩვენი უფლის მიერ დაწესებულ ნათლობის წესს, რომელიც დაარსებულია მისი წმინდა მოციქულებისა და მემკვიდრეებისაგან თანაც თუკი ამას მისიონერები ვისურვებთ. 2. განბანვის ყველა სხვა ცერემონია, რომელსაც შემდეგ წმინდა ეკლესია იყენებს საკრამენტოსათვის მისაძღვენელად, ის საკრამენტოს ესენციას არ წარმოადგენს. 3. თუ მამების განკარგულებით მათი შვილები მღვდელმა სახლში მონათლა, საკრამენტო მას არ აუქმებს; თუ თავისიანები ეკლესიაში მიიხმობენ, მაშინ ამ ფუნქციისა და სამსახურის შესრულება შეუძლია უცნობსაც კი, თუკი ამის უფლება მას აქვს. 4. ამ ქვეყანაში გამოგზავნილი წმინდა რეზიდენციის მისიონერებს უფლება გვქონდა ყველა ზემოაღნიშნული ცერემონია ნათლობის საკრამენტოს გამგეობისათვის გადაგვებარებინა. ამისი ზუსტი სიტყვები აღარ მაგონდება. ზემონათქვამის შესახებ სადმე იქნება რეგისტრირებულა. არა მგონია, რომ წმინდა რეზიდენციამ საჭიროების შემთხვევაში ამის უფლება არ მოგვცეს, რომელიც ჩვენ ღვთიური კანონით გვაქვს მინიჭებული, მაგრამ ყოველ შემთხვევისათვის ამისი მსგავსი რამ მაინც უნდა მოგვცეს. გარდა ამისა. ვამბობ, რომ შევეცადოთ მოვიპოვოთ-მეთქი ნათლიმამობა როგორც კეთილშობილთა, ისე ღარიბთა, ისე რომ, ერთნიც და მეორენიც პატივსა გვცემდნენ, თუ სხვა რამემ ხელი არ შეგვიშალა. ასევე დარჩეს ბავშვების განბანვაც, როცა ნათლობის ფორმულასაც წარმოსთქვამენ, მანამდე, სანამ უფალი სხვაგვარად არა ბრძანებს. რაც შეეხება მოზარდების სასარგებლოდ საჯაროდ ან კერძოდ წარმოთქმულ სიტყვებს, მათ მხოლოდ იხსენიებენ ხოლმე, როგორც ღვთის ნებას — რომ ისინი ქრისტიანულ ქვეყნებში გააჩინა და ყოველგვარი ჩადენილი ცოდვა შეაძულა (მას შემდეგ, რაც განაცხადეს, რომ მუდმივად ქრისტიანულად ვიცხოვრებთ). მტკიცე პირობას დებენ, რომ ღვთის შემწეობით ცოდვას არასოდეს ჩაიდენ-

დნენ. ყოვლად წმინდა წესით, როცა კი უფლისაგან ამის საშუალება მიეცემოდათ, მოსანათლად ბავშვს წყალში ჩააყენებდნენ ან ჩააყურყურებდნენ. სხვა წესების შესახებ რაიმე გარკვეული ცნობა არა აქვთ. ჩემი მხრით, ახლაც ვერ გავიგე სხვა კიდევ რა ნებართვა შეუძლია ისურვოს კაცმა ამ საწყლებისათვის. დაეთანხმდები იმ მონანიებაზეც, რომელსაც დამაკისრებენ შეცდომის ჩადენისათვის. ახლა ეს შემოძლია ვთქვა, მაგრამ, როცა შემოიტყობენ ცოდვას, ვიტყვი, რომ შეცდომა უცოდინარობით ჩამიდენია. და რადგან სხვა მიზანი არა მაქვს რა, გარდა უფლის დიდებისა, ჩემი და ჩემ მოყვასთა სულის ხსნისა, მეორე ცხოვრებამ რომ არ შემადრწუნოს, მანდა ამ ცხოვრებას პირდაპირ შევხვდე. გასული ივლისის 15-ს ერთი გოგონა მოვინათლე. ამ შემთხვევაში მახსენდება, პატრმა დონ ჯუზეპემ სადადიანოში ახლად დაბადებული ერთი გოგონა რომ მონათლა — სანამ მას ეკლესიაში წაიყვანდნენ, წამალი მისცა და მონათვლის შიშდგე მაშინვე სული განუტევა.

გასული სექტემბრის ათს გორში თავისი სურვილით ჩამოვიდა წმინდა სარწმუნოების დომინიკელთა მორჩილი ძმა ჯოვანი და ლუკა, კათას მისიონერი, რომ მოლაპარაკებოდა მისიონერ ანგოლის თავის რეზიდენციაში. მან ჯერ ჩვენი ორი რეზიდენცია მოინახულა. ჩვენმა მეფემ მას პატივი სცა იმით, რომ მისი შემოსვლა და გასვლა მთელი თოფების ბათქითა და საყვირების, ბუჯისა და ნადარის დაკვრით აღნიშნა. ამ ბერმა ერთ წელზე მეტი ხნის წინათ დაწერილი სამი წერილი მომიტანა. ერთი პატრების მრჩეველი გვადანიო და კარათასი, მეორე პატრი ბოლვინოსი და მესამე პატრი კვარტისაგან. სიღარიბეში ჩაცვნილები მათ შევბრალეებივართ და ამიტომ ერთი ჩოჩორი და ათი პიასტრი მოწყალება გამოუგზავნიათ, ხოლო ჩვენი ამხანაგები სადადიანოსა და გურიაში გაამდიდრა იტალიური საგალანტერეო ნივთებით, წამლებითა და სხვ. გვირდება ბევრი წყალობის გამოგზავნას მომავალში, თუ ამას თვითონ იკისრებს, თორემ ჩვენ მას არაფერს ვავალებთ. [ჯოვანი და ლუკა] აწედან 12 სექტემბერს გაემგზავრა.

მეც იმავე დღეს გამოვედი გორიდან ალექსიაკენ წასასვლელად. სადაც ჩავედი ამა თვის 14-ს. უკიდურეს გავირებაში ჩავეცივდით — დიდი ხელმოკლეობის გარდა, ვალებით ავივსეთ. პატრების მომავალი შაწუხებდა. არ ვიცოდით რა გადაგვეწყვიტა. რაშიაც ფულის აღება შეიძლებოდა, თუ რამ სახლში გვქონდა, ყველაფერი გავყიდეთ, ვერცხლის ბარძიმიც კი. ყველა იმითლა ვსარგებლობდით, „რაც კანკრობში გადარჩა“. ამის შესახებ ვრცლად არ მოგიტხრობთ. კა-

ცი არ დარჩა, ვისაც ჩვენ არ შევებრალეობდით. მათ იცოდნენ, რომ ოთხი წლის წინათ ამ სახლში შემოსვლისთანავე გაგვძარცვეს, კურთხეული უფლოს მიერ ბოძებული ექვსი პაისტრის გადარჩენის დროს დაჰქრეს. სხვა ადგილას მაინც არ მინდა გადავიდე, რათა ჩვენი მისიონის ხარჯები არ გავზარდო. ჩემი აქ მოსვლის მიზანი არავის არ მინდა გავუზიარო, რადგან ამ ცხოვრებაში სხვა განზრახვა მაქვს.

პატრი დონ ჯუსტო მოხუცთან დავტოვე, რომელიც საქართველოდან ჩემთან ერთად აქ ჩამოვიდა. ჩვენი პატრებისათვის რომ შემეტყობინებინა, ამისათვის კლაუდიო უნდა გამეგზავნა, თუ იქ წასვლას მართო არ მოსურვებდა, მაშინ ერთი ბერთაგანი თანამგზავრობას გაუწევდა მას ნახჩევანელი სომეხი პატრების გარდა, რომელნიც აქ არიან. თქვენო ყოვლად პატივცემულო პატრო, გემუდარებით, რომ საჩქაროდ დახმარება გამომიგზავნოთ. ორი წელია წმინდა კონგრეგაცია მოწყალეობას იძლევა, ცოტა გულმოდგინებით შესაძლებელია ორი შეწვევაც მიგველო ნაცნობებისაგან, რომელნიც, კაცმა რომ თქვას, არც უნდა შეგვეწუხებინა. დიდად საზიანო არ იქნებოდა შეწვევა აგველო გენუელი სინიორებისაგან, რომელნიც ჩემ დროს (სესხს) იძლეოდნენ ორი—სამი პროცენტით. დღეს ხუთზეც დავთანხმდები. შემდეგ ჩვენი ვენეციელი პატრების მეშვეობით აქ გამომიგზავნე. ჩემი სურვილი იქნებოდა. 600 სკუდო გამოგეტანებინათ ფრანკებისათვის საქართველოში, თითოეული სახლისათვის ორას—ორასი. ეს ექსპედიცია. თქვენო ყოვლად პატივცემულო პატრო, საჩქაროდ გააშაადეთ, რადგან შესაძლებელია ამჟამად ვენეციაში მოიძებნოს ალეპოში მომავალი შიკრიკი, თუ არა მომავალ თვესაც დრო დავგვეკარგება.

ალეპოში პირველ დღეებშივე მიმიღეს და თავიანთი შეუღარებელი ხელები მომხვიეს ჩვენმა ფეხშიშველი კარმელიტების პატრმა ბატონებმა, მაგრამ მეორე დღეს ღვთის შთაგონებით, თავისი თანდაყოლილი ღმობიერებითა და თავაზიანობით უგანათლებულესმა სინიორ ანტონიო ლიპამანომ, ვენეციის უბრწყინვალესი რესპუბლიკის კონსულმა სირიაში, თავის სახლში მიმიღო ისეთი თანაგრძობით, რომ სხვა შემთხვევაში ამას ვერაფრით ავხსნიდი, თუ არა იმით, რომ ვიყავი ღვთის დიდად ერთგული და მისთვის პირადად თავდადებული მსახური, და ეს მაშინ, როცა არ მიცნობდა, ვინც ვიყავი. თანაგრძობა გვიჩვენებს. რომ მთელი ჩვენი წმინდა სარწმუნოება ჩემს პიროვნებაშია წარმოდგენილი, ყოველ შემთხვევაში, მოვალე ვარ ასე იყოს. ასევე, თქვენო ყოვლად პატივ-

ცემულო პატრო, როგორც ამ საქმის მეთაურმა არა მარტო მოსწერეთ მას საგანგებოდ გულუხვი დახმარებისათვის, არამედ გთხოვთ სამადლობელი წირვა დააყენოთ ჩვენი ვენეციელი პატრებისათვის, უბრწყინვალეს სინიორიასათვის¹, ასევე უბრწყინვალესი ჩვენი სინიორების მორჩილ ძმებისათვის, რადგან ეს სინიორე და აზნაური რომ არ ყოფილიყო, არ ვიცი, ზამთარი აქ როგორ უნდა გამეტარებინა. დღესაც მიკვირს, როგორ მივალწიე ამ ჩემს სინიორესთან, რომლის მფარველობის ჩრდილისკენაც ორ პიასტრზე ნაკლები ფულით საქართველოდან გამოვეშურე. გარდა იმ ხარჯისა, რომელიც გზაში შემხვდა (რაც ბევრი არ იყო), 19 პიასტრი ვალი გადავიხადე. რომელიც გორში გექონდა აღებული. ათი კი პატრ ჯუსტოს გამოვეუგზავნე გასამხნეველად. უფალმა ისმინა და ამ მხარეში მოუწოდა მას, მაგრამ გაჭირვებამ შეაშინა, რომელშიაც ხშირად ვიმყოფებით. გულახდილად გეტყვი, თუ როგორ მომამარაგა ამ ღმობიერმა პატრმა: თბილისში ოთხი პიასტრი გამოვართვი, 3 პროცენტზე ნაკლები უნდა გადამეხადა არზრუმში. აქ შევეცადე 50 ამელო, რისთვისაც უნდა გადამეხადა 60, როგორც ჩვეულებრივად მიღებულა, მაგრამ როცა ვნახე ეს ყოველ მხარეში გამორიცხული იყო (ასეთი შესაძლებლობა) ვაჭრების სიცოტავის მიზეზით. მივმართე ჩემს სინიორეს და ავუწერე ჩემი გასაჭირი, თუმც რამდენადმე გაზვიადებულად. როცა მოისმინა ჩემი გაჭირვება და ცრემლისღვრის მიზეზი, იმავე საათსა და იმავე ადგილას 40 რეალი ჩამითვალა და განმიცხადა, რომ უპროცენტოდ დამებრუნებინა, და თუ მე მოვკვდე თქვენს დაბრუნებამდე, არავისი შევალე არ იქნებით, რაიმე გადაიხადოთ. ო, ყოვლად კურთხეულო პატრო. ჭეშმარიტად გულისხმიერო, ნამდვილად შემბრალებელო! მსგავსი მაგალითები შემიძლია უამრავი მოვიტანო.

როცა თქვენი ყოვლად პატივცემულების კითხვები გამაცნეს, როგორც ზემოთა ვთქვი, დიდად კმაყოფილი დავრჩი...

თქვენო ყოვლად პატივცემულო პატრო, დიდი ხანია მოგწერეთ, რომ ჩვენი წმინდა სარწმუნოების მიმართ საქართველოში მყოფი პატრი ავგუსტინელები კეთილგანწყობას ავლენენ. როცა კი შეატყობინეს თავიანთ უფროსებს ლისაბონში, შემდეგ მთავარ პატრს გოაში მისწერეს, მაშინვე მიმიპატიყეს ინდოეთში, რათა ჩვენი წმინდა სარწმუნოება იქ დავნერგოთ. დასაწყისში მათს წმინდა მონას-

¹ უბრწყინვალესი სინიორია საუკუნეების მანძილზე ვენეციის რესპუბლიკის მმართველობას ეწოდებოდა.

ტერში მიწვევდნენ და მპირდებოდნენ ბედნიერ წარმატებას იმ ქვეყანაში, გრძნობდნენ რა ჩვენი წმინდა ინსტიტუტის ცხოველყოფილობას. ამიტომ განუწყვეტლივ ვლოცულობდი და როცა ჩვენი პატრები გასულ აგვისტოში ხანგრძლივი ავადმყოფობისაგან განიკურნენ, მთხოვეს: რადგან იცნობთ და წერილობითი კავშირი გაქვთ პირადად ყველა ღვთის მსახურთან, ამიტომ ერთი ამხანაგით გოაში გადადითო. ამ მიზნით პატრმა ავგუსტინელებმა კვლავ მასესხეს ფული გოაში გადასასვლელად. და რადგან ჩვენებს მიაჩნდათ ღვთის დიდ სამსახურად, მორჩილი ძმის კურთხეული გაეტანოს სიკვდილის შემდეგ, მოინდომეს, რომ მე მარტო წავსულიყავი. იმედოვნებდნენ, რომ მათმა ავადმყოფობამ უკვე გაიარა. ცხენი ვიშოვნე კიდევ და მზად ვიყავი წასასვლელად, რომ ამ დროს უფალმა წაგვგვარა პატრი ღონ ვინჩენცო. ჩვენი განზრახვებისა და მიზნის შესახებ დიდი ხანია მოგწერეთ. ნათელია, რომ იქ, გოაში, ღვთის დიდებას უნდა ეზებოდა და ჩვენს წმინდა სარწმუნოებას და წმინდა მისიას დაეკმაყოფილებინა სულიერი მოთხოვნა ხალხისა. თქვენო ყოვლად პატივცემულებავ, პატრო, შეუდარებლად ჩემზე მეტად გათვითცნობიერებული ბრძანდებით ჩვენი უფლისაგან და უნალ მიხედვით, სანამ მე გავირჩებოდე და ხელახლა ავიხსნიდეთ. თუკი დამავალებთ, სადაც უნდა იყოს, უკან არ დავიხევ, ამისათვის შეარჩიეთ მწიგნობარნი და ჭკვიანი პირნი. დასაწყისში ამ მოლაპარაკებამ საიდუმლოდ ჩაიაროს: წმინდა სარწმუნოება მცირე რამეზე შეწუხდება, თუმცა, ჩემი აზრით, უბრალოდ ეს საჭირო არ არის. თუ არ გვინდა, მართლაც, გულგრილობა გამოვიჩინოთ. მახსოვს, რომ ფეხშიშველა წმინდა პატრი კარმელიტელები აზიაში ჩემს დროს ვალში ჩაცვინულნი და ღარიბები იყვნენ, როგორც ქართველი პატრები; ახლა, როცა უფალმა ისინი გოაში და სხვა მხარეში შეიყვანა, ყოველგვარი ბედნიერება უხვად აქვთ. უფალი თითოეული გულის, ენისა და ხვედრის გზისმკვლევია. უნდა გადაწყვიტოს ეს მოლაპარაკება მისი ღვთაებრივი უდიდებულესობის გასამარჯვებლად. ღმერთის სიყვარულისათვის ისე მოაგვარეთ, რომ ამ მხარეში, ალუპოში, გაიცეს თქვენი ბრძანება ჩვენი წმინდა მისიონისათვის, და ეს ბრძანება გამოგვიგზავნეთ ან ვაჭრების, ან ბერების საშუალებით, რომელიც უფრო საიმედოა. საჭირო არ არის, თქვენო ყოვლად პატივცემულებავ, ეს ყოველი პატრის უბრალო წერილის საშუალებით ვაკეთდეს, რადგან, ცხადია, პატრი მას შემდეგ, რაც დაწერს ამ წერილს, დაავიწყდება მისი შინაარსი. მე ბევრჯერ ვუთხარი ამის შესახებ ჩვენს პროკურატორს. საჭიროა, რომ

თქვენმა ყოვლად პატივცემულობამ წერილებთან ერთად პროპაგანდა ფილმს წმინდა კონგრეგაციას შეასრულებინოს კიდევ განკარგულება, ან კიდევ ჩვენმა წმინდა სარწმუნოებამ სთხოვოს ფეხშიშველი პატრი კარმელიტების გენერალურ მეთაურს, ჩაწეროს ასეთი განკარგულება თავიანთ მთავარ დეკრეტებში, რომ აქ, ალექსოში, თავიანთი დიდი ქველმოქმედებისა და პატივისცემის ქვეშ მოაქციონ საქართველოს პატრი თეათინელების ინტერესები ისე, ვითომც მათი მსგავსი ბერები ყოფილიყვნენ. თანაც ვაჭრების მეშვეობით, რაც კი შესაძლებელი იქნება, უკეთ მოამარაგონ. შემდეგ ჩვენს პატივცემულ გენერალ პატრს აცნობონ, რადგან ასეთი მგზავრობა ხშირად არ ხდება. ამას ვამბობ იმიტომ, რომ დიდი ხანი არ არის, რაც თბილისში ჩამოვიდა ერთი პოლონელი, რომელიც ეძებდა ისეთ კაცს, ვისაც ენდობოდა 700 პიასტრს უპროცენტოდ (დანიტერესების გარეშე), შემდეგ კი ამ თანხას დაუბრუნებდა ალექსოში. კურთხეულ იყოს უფალი, მე ეს გავიგე ჩემი წასვლის შემდეგ. ეს ფული რომ ამეღო, არ ვიცი რა მოხდებოდა, ან როგორ პატივისცემას გამოვაგლენდი ჩვენი წმინდა სარწმუნოების მიმართ.

გორში გარდაცვლილი ჩვენი პატრებისა და მორჩილი ძმების პატივსაცემად წირვა დავაყენეთ, შევასრულეთ ყველა ის, რაც ევალება ჩვენს წმინდა სარწმუნოებას, სხვა მოვალეობა არცა გვაქვს...

ღვთის დიდებისათვის ერთი დასახლება უნდა მოვაწყოთ და ეს შესაძლებელია იმ განკარგულებით, რომელიც მომავალ საერთო თავში იქნება, აღნიშნული. ის პირნი, რომელნიც საქართველოში უნდა შემოვიდნენ, სწავლის დასრულების შემდეგ რამდენიმე ხნით რომში დარჩნენ, რათა დაეუფლონ როგორც სომხურს, ასევე თურქულ ენებს. ამას შეძლებენ იოლად, რადგან მაგ მხარეში ბევრი სომეხია. მე მგონი ამისათვის გამოვიდა გრამატიკა სინიორ პიეტრო დელა ვალესი. და ვისაც ხელში ჩაუვარდება, შეეძლება კარგად წაკითხვა ისევე, როგორც სხვა წიგნისა. ასევე მოიქცნენ სხვა წმინდა ბერებიც აღმოსავლეთში. თუ დაცდას არ მოისურვებენ და აღნიშნულ მისიონში მოსვლის შემდეგ დაიწყებენ (ენების) შესწავლას, მაშინ საზიანო იქნება პირადად მათთვისაც და ვერც ამ ხალხის სულიერ მოთხოვნებს გაუწყვეენ სამსახურს.

ამგვარად. აღმოსავლელები გარეგნულ ღვთისმოსაობას უფრო მისდევენ. მეორე მხრით, სულ მცირე რამეზე აყალმაყალს ასტეხენ. ამიტომაც მათ გულში ადგილი არა აქვს სრულყოფილ ლმობიერებას, მაშინვე ერთმანეთს დამლუპველ განაჩენს გამოუტანენ ხოლ-

მე. სხვებს უკეიფინებენ ქრისტიანები არ ხართო. ისინი სჭამენ რძის ნაწარმს ოთხშაბათსა და პარასკევს. ჩვენც ძალიან მკაცრად ვასრულებთ ამ წესს. გამონაკლისს წარმოადგენს წმინდა უფლის შობის დღე. ბევრ მარხვას ინახავენ წლის განმავლობაში; ჩვენი ამხანაგებიც, უაზროდ რომ არ დაპირისპირებოდნენ, სასურველი იქნებოდა მათაც შეესრულებინათ ყოველივე ეს ისე, როგორც ქართველებს. მე მაინც ვუპასუხე, რომ არც მათი და არც ჩემი ყოფნა ამ ქვეყანად მარადიული არ არის. თუნდაც რომ უფროსს აქ მოსვლა შეძლებოდა, რათა გაეუქმებინა ყველაფერი დიდი დავიდარაბით, მე მაინც კმაყოფილებით დავეთანხმებოდი, თუ ყველა დამეხმარებოდა. ასევე ხმასაც მივცემდი, რომ ყოველთვის (წესი) შეესრულებინათ ისე, როგორც ქართველები იქცევიან, ავადმყოფობის გამოკლებით. ამ შემთხვევაში უფროსს არ შეუძლია ასეთი ნება დართოს, ყმა კი უბრალოდ ამბობს, რომ საჭიროა ნებართვა, ვინაიდან მე ჩემი სინდისი განმსჯისო. შემდეგ დროთა განმავლობაში, ყველა ისინი, ვისაც აქეთ გამოგზავნიან, სურვილი ექნებათ უკანვე გაბრუნდნენ.

სხვა რამ არ მაგონდება.

თავმდაბლად ვემთხვევი თქვენი ყოვლად პატივცემულების ფერხთ.

ალეპო 1635 წლის 24 ნოემბერი.

ყოვლად მდაბალი მსახური და ყოვლად მორჩილი შვილი დონ პიეტრო ავიტაბილე, რეგულარული მღვდელი.

ქრისტეში ყოვლად პატივცემულ პატრ დონ მატეო სანტომანგოს.

რეგულარული მღვდლების უფროსი მღვდელი გენერალი სან სილვესტრო, რომი. რელაციონი დაწერილი საქართველოზე პატრო პრეფექტის მიერ ალეპოში 1635 წლის 24 ნოემბერს.

შოხსენება წარჩინებულ სპადასადმი 1636 წლის 14 აპრილს.

ქრისტეში დიდად პატივცემულო მამაო

თქვენს ყოვლად ბრწყინვალე პატივცემულებას წინა წერილში უკვე მოვწერე განჯიდან და გორიდანაც, თუ რა გაჭირვება და ძარცვა თავს გადამხდა გზაში, ნაწილობრივ იმ უსიამოვნების შესახებ, რომელიც შემხვდა ქალაქ განჯაში, სადაც იმ მიზნით ვიყავი წასული, რომ გზად მიმავალს თბილისელი სომხებისთვის მათგან წაღებულნი ჩემი ფული გამოემერთმია.

იმ დროს თბილისი დაუდ-ხანს ექვემდებარებოდა და რადგან ამ ადგილებში გაჩერება მომიხდა, უტყუარი ცნობებიდან გავიგე, რომ სპარსეთის მეფეს დაუდის მოკვლა განუზრახავს. ამით უნდოდა შირაზის ხანს, იმამ-ყული ხანის, დაუდ-ხანის ძმის, განდიდებისათვის ბოლო მოეღო, რადგან მისი წარმატების ძლიერ ეშინოდა. ეს ორი ძმა თავიანთი მშვენიერი ყოფაქცევით მთელი სპარსეთის სიყვარულის საგნად იყვნენ გამხდარნი. და კიდევ იმითმაც, რომ იმამ-ყული-ხანს თავის სამფლობელოში ჰყავდა სერალიდან წამოყვანილი შაჰ-აბასის შვილი, რომელიც მას შეეძინა თავისი ერთ-ერთი ცოლისაგან. განჯის ხანმა, დაუდმა, საიღუმლო წყაროდან იცოდა, რომ მის მოსაკლავად ზრძანება იყო გაცემული იმ დროს, როცა მე განჯაში ვიმყოფებოდი. დაუდ-ხანი ზოგიერთი თავისი მომხრეთი და მთელი თავისი ქონებით, რის წაღებაც კი შეეძლო, გადავიდა საქართველოში და შეუერთდა თეიმურაზს, რომელთანაც უკვე მჭიდრო სამეგობრო ხელშეკრულება ჰქონდა დადებული. ისინი სპარსეთის შაჰს აუჯანყდნენ და განრისხებულებმა აოხრება დაუწყეს, პირველად ჯერ განჯას დაარტყეს. ამ დროს მე და მატეო ფიორინო იქ ვიმყოფებოდით. სიკვდილისაგან თავი რომ დაგვეღწია, იძულებული გავხდით ამ ქალაქის სომხებთან ერთად გავქცეულიყავით, რომელთაც გაიგეს თუ არა ეს ამბავი, მაშინვე თავს უშველეს. იმ განზრახვით წავედი, რომ ალიაჩაში თავი შემეფარებინა მონსინიორ ავგუსტინოსთან. მაგრამ ისე ჩქარა ვერ გავრბოდით, რომ მეორე დღეს ქართველები არ დაგვეწოდნენ, რომელნიც ყოველი მხრიდან მოდიოდნენ. ამის გამო ყველა იძულებული გავხდით ბარგი და ცხენები მოგვეტოვებინა, ფრიალო კლდეზე ავფოფებულყავით, იქ ჩადრძავებულ ჭვას ამოვფარებოდით და თავი ისე გადაგვეჩინა. ამასობაში ყველა ის სომეხი, რომელნიც შაშხანებით იყვნენ შეიარაღებულნი და ამ ადგილას გამაგრებულნი, ქართველებს ესროდნენ. ჩვენ ცხენები და ბარგი დავკარგეთ. როცა საფარიდან ამოვედით, მატეოს დახოცილი ხალხის იმდენად ეშინოდა, რომ მთლად დაძაბუნდა, რადგან ჯერ კიდევ სუსტად გრძნობდა თავს და შეუძლოდ იყო (მეც ასევე ვიყავი). ამ გარემოებამ რამდენიმე დღეში სიკვდილის კარამდე მიიყვანა ის. მაშასადამე, რადგან ორი ავადმყოფი უცხენოდ და უბარგოდ დავრჩით, ფეხით დავადექით გზას მღელვარებით სავსე ამ უცხო ქვეყანაში, სადაც ყველაფერი ცეცხლსა და სისხლში იყო არეული. ყოველივე ამის მიუხედავად, ღვთის დიდი იმედი მქონდა. გავზნევედით რა სულიერად, სიარული განვაგრძეთ ფეხით, რომ მივსულიყავით ჰერაკარში და იქიდან ალინ-

ჯაში გადავსულიყავით. რადგან მატეოს ავადმყოფობა უარესდებოდა, იძულებული ვიყავი ფრიალო მთაზე გაშენებულ სომხების ერთ სოფელში შევსულიყავით, სადაც სომხის მღვდელმა თავის სახლში დაგვაყენა. იმ მცირე ფულით, რომელიც ჩვენ დაგვრჩენოდა, ცოტა პური და რძე შევიძინეთ და დავნაყრდით სანამ უფალი ინებებდა რაიმე დახმარება აღმოეჩინა ჩვენთვის. აქ მატეოს გაუუარესდა სიმსივნე და, თქვა რა აღსარება, სასოებით მიიცვალა. ამასობაში დაუდ-ხანი და თეიმურაზი ჯოგებისა და სხვა საქონლის დიდი ნადავლით საღსალამათნი დაბრუნდნენ საქართველოში. დაუდ-ხანი გორში ჩავიდა და ჩვენიანების მიმართ ისეთი გულთბილობა გამოიჩინა, რომ ვერ ავიწყრთ. მოწყალების სახით ორი თუმნითაც დაგვეხმარა, რომელიც ჩვენი ფულით, დაახლოებით, 36 პიასტრს უდრის. რაც უკიდურეს გაჭირვებაში მყოფ პატრებს ძალიან ესაჭიროებოდათ. ეს ბატონი (ე. ი. დაუდხანი) უნახავთ ძალიან დაღონებული ჩვენს ბერებს, რადგან ჩემი ამბავი არ იცოდნენ. პირადად მათ დაჰპირდა (დაუდ-ხანი), რომ პირველი შემთხვევისთანავე წამიყვანდა გორში. მართლაც, ასე მოიწოდებოდა. რამდენიმე დღის შემდეგ თეიმურაზმა მეორედ შეჰყარა ჯარი, დაუდ-ხანი შეუერთდა მას და სპარსეთს ასაოხრებლად მეორედ შემოესია. როცა მან განჯაზე გამოიარა, ჩემი ამბავი უკითხავს, მაგრამ ძნელად რაიმეს გაიგებდა ჩემს შესახებ, რადგან მე იქიდან ძალიან შორს, მთის ერთ პატარა სოფელში, ვიმყოფებოდი. ამასობაში უფალმა შთამაგონა, რომ მე, რადგან ვიცოდი, ის [დაუდ-ხანი] ამ დროს განჯაში იმყოფებოდა. თვითონ გამეგზავნა მასთან კაცი. რათა მას ცხენი და მხლებლები გამოეგზავნა ჩემთვის. მე გავაგზავნე კაცი და როცა მან ჩემი ამბავი გაიგო, ძალიან გაეხარდა, მაშინვე გასცა ბრძანება, რომ ერთი ცხენი გამოეგზავნათ და სხვებს თანამგზავრობა გაეწიათ. განჯაში რომ ჩამიყვანეს, სადაც ეს სინიორე იმყოფებოდა, ვერ წარმოიდგენთ, თუ რა სიხარული შეუდგა მას. დაუდ-ხანთან, თეიმურაზთან და ჯართან ერთად გზას გავუდღეკით გორისაკენ. მე მას არა ვცილდებოდი. ერთხელ მან შეამჩნია, რომ მე კარვის გარეთ ვიწექი სიცივეში, ერთი კაცი გამომიგზავნა თავისი მატყლის საბნით, რათა ჩემთვის ზემოდან წაეხურა მძინარესათვის. მეორე დამეს კი ისურვა, რომ უსათუოდ მის კარავში დამეძინა. მან არც ის ინება, რომ მე სხვა ცხენზე შევეძღარიყავი, თუ არა მხოლოდ იმაზე, რომელიც მას საკუთრად ემსახურებოდა. ეს იყო მთლად ოჭროთი მოკაზმული ერთი ჯორცხენა. შემდეგ ისევე გზა განვაგრძეთ. ამასობაში ბრწყინვალე შობის დღესასწაული ახლოვ-

დებოდა, გადაწყვეტილი მქონდა, ჩემს ძვირფას პატრებთან და მო-
რჩილ ძმებთან ერთად მედღესასწაულა გორში. დაუდ-ხანს ნე-
ბართვა ვთხოვე, რომ ამ დღისათვის მოემზადებულიყავით. მან ნე-
ბა დამართო იმ პირობით, რომ ჩვენ იგი ლოცვების დროს ღვთი-
სათვის შეგვევედრებინა. წმინდა ტომაზოს დღეს დაუდ-ხანს
გამოვეთხოვე, გორში მოველი ცოცხალმკვდარი და მხოლოდ იმან
დამამშვიდა, რომ ჩემი ძვირფასი პატრები ვნახე, რომელთაც ჩვენს
ეკლესიაში ღარიბული, მაგრამ კოპწია ბაგა მოეწყოთ, რამაც დი-
დი აღფრთოვანება გამოიწვია მცხოვრებლებში. მის სანახავად დი-
ლით ცნობისმოყვარე ხალხი მოზღვადა. პატრმა დონ ჯაკობომ გა-
ლობით შესრულებული წირვის დროს მშვენიერად და სასოებით
თურქულ ენაზე იქადაგა სიტყვის განსახიერების საიდუმლოება-
ზე. ამან იმდენად დიდი კმაყოფილება გამოიწვია, რომ ყველამ
სთხოვა — ყოველ დღესასწაულზე იგივე შეესრულებინა, როგორც
ეს გააკეთა წირვის დროს ხალხის თავმოსაყრელად და იმათ დასაკ-
მაყოფილებლად, რომელთაც ეს გაეგებოდათ. მეორე დღეს, შო-
ბას. გორში მოვიდა დაუდ-ხანი. მას ისეთი მიღება მოვუწყეთ, რო-
მელიც შეეფერებოდა ჩვენს სიღარიბეს; ერთ დილას იგი სადილ-
ზე დავპატიყეთ ჩვენს რეფექტორიუმში. იგი იტალიურად უნდა
დამჭდარიყო. სანამ პურის ჭამას დავიწყებდით, მან მოინდომა ბაგას
ნახვა და იქ კარგა ხანს დარჩა. შემდეგ როცა სუფრაზე მივიწვი-
ეთ, კვლავ მოინდომა რამდენიმე ხანი ბაგასთან გაჩერება. მერმე
წავედით სასადილოდ. როცა რეფექტორიუმში შევედით და ნახა
ყველაფერი სუფთად მოწყობილი, მკითხა: კმაყოფილი თუ იქნე-
ბით სულთნის ელჩის მოსაყვანად რომ გავაგზავნო კაცი, იგი ჩემ-
თან მოსათათბირებლად არის ჩამოსულიო. მე მას ვუთხარი: ნება
თქვენია-მეთქი. მაშინვე გააგზავნა კაცი მის დასაძახებლად. ელჩი
მოვიდა და ჩვენთან ერთად ისადილა. მათ მოეწონათ ყველაფერი
იტალიური და ძალიან ნასიამოვნები დარჩნენ. ეს თავადი ჩემდამი
და საერთოდ ჩვენი საქმიანობისადმი იმდენად დიდ სიყვარულს
იჩენდა, რომ ამ მხარეში ჩვენთან დაუდ-ხანის დარჩენა ფორტუნას
რომ ენებებინა, სრულიად უეჭველი იქნებოდა, რომ ჩვენს წმინდა
სარწმუნოებას მიიღებდა, რის შესახებაც განსაკუთრებულ ნიშნებს
ავლენდა. ერთ საღამოს პატრ დონ ჯაკომოსთან ასე მსჯელობდა:
ყოველთვის ჩემს თანაგრძნობას ვუცხადებდი ფრანკების ერს, გან-
საკუთრებით მათი სამსახურისათვის ბევრი რამ გამოიკეთებია ყო-
ველთვის, როცა კი ამისი შემთხვევა მქონია. ოღონდ ქრისტიანი
იყოს და მისთვის ბევრს რამეს გავაკეთებ, რადგანაც მიყვარს ქრის-

ტე და მას ღმერთად მივიჩნევო. ამ სიტყვებზე ჯაკომომ უთხრა: ქრისტეს სიყვარულისათვის თქვენ ბევრი რამ რომ გაგიკეთებიათ, ამისათვის ქრისტე თქვენგან ითხოვს სულს. მან უპასუხა: როგორც მეუფეს, მე მსურს მას ჩავებარო, მე მას მივცემ სულსა და სიცოცხლესაც, ახლა კი გაძლევთ საჩუქარსო. ეს მისი სიტყვები ისეთი ძლიერი შთაბეჭდილებით იყო ნათქვამი, რომ ჯაკომოს დიდი კმაყოფილება გამოიწვია. მეორე დღეს კი ეს საცოდავი (დაუდ-ხანნი) იძულებული იყო გაქცეულიყო უფრო საიმედო მხარეს ისე, რომ ჩვენ ყველა დამწუხრებული დაგვტოვა. წასვლამდე მას გავახსენდით და დიდი მოწყალებაც გამოგვიგზავნა — რვა თუმანი, რომელიც ჩვენ ფულზე 85 პიასტრს უდრის. ეს თანხა საკმარისი იყო იმისათვის, რომ შიმშილით არ დავხოცილიყავით მანამდე, სანამ მეორე სპარსელი დიდად საყვარელ ჩვენს ღმერთს გაიხსენებდა და დახმარებას გაგვიწევდა. ამის შემდეგ ჩვენ მას (დაუდ-ხანს) აღარ გავახსენდით.

ამ ხნის განმავლობაში სპარსეთის ხელმწიფემ შეიტყო დაუდ-ხანის აჯანყების ამბავი და ისიც, რომ თეიმურაზსა და დაუდ-ხანს მისი სახელმწიფოსათვის ზარალი მიეყენებინათ ისევე, როგორც სულთნის ამა წლის შემოსევას. შაჰმა იმდენად ძლიერი ჯარი შეკრავა, რომ სპარსეთს არასდროს ამდენი არ გამოუყვანია. მართლს ამბობენ, რომ 120 000 მეომარი იყო, თითქმის ყველა ცხენოსანი, და ეს იმისათვის, რომ თეიმურაზისათვის საქართველო ჩამოერთმია და მის მაგიერ დაენიშნა თავისი მაჰმადიანი უერთგულესი ქართველი მეგობარი, ან კიდევ, როგორც სხვები ამბობენ. მაჰმადიანის შვილი, რომლის სახელია როსტომ-ხანი, მეორე სახელით ხოსრომირზა, რომლისაგანაც სპარსეთის ხელმწიფე ძალიან დავალებული იყო. იგი მოხუცი შაჰ-აბასის გარდაცვალების შემდეგ ქართული გვარდიის მეთაური გახდა და მთელ სპარსეთში უძლიერესი შეიქმნა. ეს შაჰი მან დასვა სპარსეთის სამეფო ტახტზე, თუმცა ზოგიერთი წინააღმდეგობა შეხვდა სპარსელებისაგან, რომელთაც სხვა შაჰის დასმა უნდოდათ. გარდა ამ მადლიერების გრძნობისა, შაჰი ხელმძღვანელობდა შემდეგი მოსაზრებითაც, რომელიც საქართველოს შესახებ გააჩნდა... სადაც გორი მდებარეობს და ეწოდება ქართლის პროვინცია. როსტომი ამ მეფეთა შტოს ეკუთვნოდა, რომელნიც ქართლის ბრძანებლები იყვნენ, მიუხედავად იმისა, რომ ქართლი თეიმურაზს ერგო ცოლის შერიდან. რომელიც ქართლის მეფის ქალიშვილი იყო. ყოველ შემთხვევაში საქართველოში ქა-

ლები სახელმწიფოს მემკვიდრეები არა ხდებიან ხოლმე და რადგან მამრობითი სქესის ხაზით მემკვიდრე არ დარჩა, ტახტი როსტომ-ხანს ეკუთვნოდა და არა თეიმურაზს. ამისათვის სპარსეთის ხელმწიფემ თავისი ჯარი ყაზვინში შეჰყარა, თანაც უცბად, რადგანაც ჯარის შესაყრელად მას არ დასჭირდა დაფდაფების ცემა, არამედ საკმარისია მოუწოდოს ყველა ხანსა და სულთანს, რომლებიც მის მიუღმივ მოადგილეებად ანუ მმართველებად ითვლებიან სახელმწიფოში. მათ თავიანთი ხალხი ყოველთვის გაწყობილი ჰყავთ ისე, რომ ხელმწიფის მიერ ნიშნის მიცემისთანავე ბრძოლის ველზე გამოდიან. ამგვარად, ყველა ყაზვინში გამოცხადდა, სადაც შაჰი ბრძანდებოდა. იქ მივიდა აგრეთვე დაუდ-ხანის ძმაც, როგორც ვთქვით, შირაზის ხანი, ისეთი ბრწყინვალეებით და ხალხის საზეიმო აღფრთოვანების თანხლებით. რომ გეგონებოდათ მეორე ხელმწიფეაო. მას მიაცილებდა თანხლები ამაღა მისი ხელგაშლილობისა და თავზიანობის სადიდებლად. ამასობაში ვიღაცამ ხელმწიფეს მიწწერა საქართველოდან, რომ თუ გინდათ საქართველოს დაეპატრონოთ, თავიდან უნდა მოიშოროთ შირაზელი იმამ-ყული-ხანი. რადგან მთელი ქართველი ხალხის თვალები მისკენაა მიპყრობილიო. ამასაც დასძენდნენ, რომ როცა ეს შირაზის ხანი შაჰთან ერთად დააქენებდა ქალაქში, შაჰმა შეამჩნია, რომ უფრო მეტი პატივისცემა და სიყვარული გამოიჩინა ხალხმა აღნიშნული ხანის მიმართ, ვიდრე მისი პიროვნებისადმი. ამის გამო შაჰი მიუბრუნდა მას და უთხრა: ვინ არის აქ ხელმწიფე, შენ თუ მე, შენ რომ ასე გადიდებენ ჩემი თანდასწრებითო? ამაზე იმამ-ყული-ხანმა უპასუხა: მეუფევე, თუ ხალხი მე რაიმე პატივსა მცემს, ამას აყეთებს თქვენი უდიდებულესობის პატივისცემითო. გაჩუმდა შაჰი, მაგრამ ის საბრალო იმამ-ყული-ხანი მივიდა თუ არა სახლში, შაჰმა მისი და ყველა მისი შვილის მოკვლა ბრძანა, მთელი ქონებაც ჩამოართვა. როცა ჯარის შეყრა დაასრულა, მთელი ლაშქარი საქართველოსაკენ გაისტუმრა ერთი მაჰმადიანი ქართველის, როსტომ-ბეგის, მთავარსარდლობით და მასთან ერთად როსტომ-ხანიც გააგზავნა, რომელსაც საქართველო ისე სწრაფად და საიდუმლოდ უნდა ჩაეგდო ხელში, რომ თეიმურაზი ვერაფერს მიმხვდარიყო. ჩვეულებრივად ამას ამბობენ, რომ შაჰი ჯარს ვერ შეყრიდა უზბეკების საწინააღმდეგო ომისათვისო და დღითიდღე უცდის ცხენოსან ჯარს ბაღდაღზე გასალაშქრებლადო. კვლავ ხმა დადის, რომ იმამ-ყული-ხანიც აჯანყდაო². საქმის ნამ-

² ჩანს, საქართველოში იმამ-ყული-ხანის მკვლელობის ამბავმა გვიან მოაღწია.

დვილმა გარემოებამ კი სულ სხვა რამ გამოაჩინა. სანამ სპარსელთა ჯარი არ მოვიდა საქართველოში, მანამ თეიმურაზი სრულიად ცარ შეშფოთებულა. ასეთმა ამბავმა თეიმურაზს გული ვერ გაუტეხა სრულიად, რადგან ძალიან გულადი იყო. სასწრაფოდ მოუწოდა ჯარს, იმედი ჰქონდა გამაგრებული ადგილმდებარეობისა და ქართველების სიმამაცის წყალობით სპარსელების დიდძალ ჯარს შეაშინებდა; კარგად იცოდა, რომ ძალიან ხშირად ოცი ათას ქართველს სამოცი ათასი სპარსელისათვის კუდით ქვა უსროლინებია. თავის ფიქრებს ადვილად განახორციელებდა, თუკი თავისიანების სიმამაცესთან ერთად მათ ერთგულებასაც ასევე აწონ-დაწონიდა, რომელიც მათ ძალიან აკლიათ და ნაკლებად მყარია. რაიმე ახალი შემთხვევის დროს ერთგულებას ადვილად იცვლიან ხოლმე. როცა გაიგეს, რომ ის, ვინც მოდიოდა ჯარით (როსტომი), მათი ბატონი უნდა გამხდარიყო, კახელებმა არ ისურვეს საომრად გამოსვლა, ვერ გასჭრა მუქარამ და თხოვნამ თეიმურაზისამ, რომელსაც სამართლიანად ეკუთვნოდა სამეფო. როცა სპარსელთა ჯარი ძალიან მოახლოვდა, თავის დასალწევად სხვა გზა ვეღარ გამოიხატა და სპარსელებს ხელთ რომ არ ჩავარდნოდა, ქართველი მეფე იძულებული გახდა თავის მეუღლე-დედოფლით, შვილებით, დაუდ-ხანითა და სხვა მცირერიცხოვანი მსახურებით გაქცეულიყო.

თავისი სამეფოს დაკარგვის უბედურებით გულმდუღარედ ატირებული საცოდავი დედოფალი მიდიოდა, მაგრამ მისი ცრემლები საკმაო არ იყო ამ ბარბაროსების სასტიკი გულის მოსალბობად. მეფე იმაზე იყო გაგულსებული, რომ თუნდაც ორი ათასი ოღონდ ერთგული ჯარისკაცი რომ მყოლოდა, მტერს დავამარცხებდიო. მეორე ფაქტიც უკლავდა გულს — მან ვერ გამოიყენა ის, რომ ის ქართველები, რომლებიც სპარსელების ბანაკში იმყოფებოდნენ, თეიმურაზის მხარეზე გადმოვიდოდნენ და ისინი კი იმდენად მრავალრიცხოვანი იყვნენ, რომ სპარსეთის ჯარის უმეტესობას შეადგენდნენ.

„ღვთის წყალობის ატანა ვეღარ შეძლო“ თეიმურაზმა, ღმერთმა მას დამსახურებული სასჯელი მიაგო. თუ რატომ, ახლა მოგახსენებთ — უნდა იცოდეს თქვენმა დიდად პატივცემულობამ, რომ მას ეს უბედურება თავს დაატყდა საქართველოში ჩვენი მოსვლის ოთხი წლის თავზე. ჩვენი მოსვლიდან აქნობამდე, ეტყობა, ღმერთმა მოისურვა მისი განუწყვეტლივი ამალგება ჩვენს სულიერ სიდიადემდე და ჩვენ ვნახეთ იგი ამალგებული იმ ზომამდე, რომ მას შეეძ-

ლო უკვე შებრძოლებოდა უამრავ მტერს და მაშინვე მოეპოვებინა სახელოვანი გამარჯვებაც. მაშინ ჩვენ წავედით მასთან, რათა მისი სიხარული გაგვეზიარებინა. თეიმურაზმა ეს გამარჯვება ჩვენს ლოცვებს მიაწერა. ცოტა ხნის შემდეგ მის წინააღმდეგ სხვა რამ მოხდა. სპარსეთის ახალ შაჰს მოხუცი შაჰისაგან მიღებული პქონდა ინსტრუქცია, რომ თეიმურაზთან კარგი ურთიერთობა დაემყარებინა და ჯილდოდ მისთვის მიეცა საბარათიანო, რომელიც ერთ პროვინციად ითვლება, და აგრეთვე სომხითიც — ესეც მეორე პროვინციაა. გარდა ამისა, თეიმურაზთან რომ უკეთესი ურთიერთობა განემტკიცებინა, მას ცოლად ქალიშვილი სთხოვა, რისთვისაც გაუგზავნა უძვირფასესი საჩუქრები: პატოსანი თვლები — მარგალიტი, ტოპაზი... და სხვა ძვირფასეულობა. როგორცა ვნახეთ, იგი ისე უცბად ამალდა და მეფური ავტორიტეტით შეიმოსა. ჩვენ რომ მივედით, თეიმურაზი მარტო უბრალო და ტილოს ტანისამოსში დაგვხვდა. ხშირად აღსარებასავით უთქვამს ჩვენთან, რომ მის სამეფოში ჩვენი ყოფნის წყალობით აქვს ეს ბედნიერება მინიჭებული. მას ძალიან ბევრი ველაპარაკეთ და ბევრი რამ გავუქეთეთ იმისათვის, რომ მას სქიზმა დაეტოვებინა და უწმინდეს სამოციქულო ტახტს შეერთებოდა. მიუხედავად იმისა, რომ ზოგჯერ კეთილი განწყობილება გამოუჩენია, ყოველ შემთხვევაში, მას ყურში მუდამ ბერძნები ჩასჩურჩულებდნენ, რის გამოც ყოყმანობდა და თავის შეხედულებაზე მაგრდებოდა: ამიტომ ღმერთმა მას ეს მკაცრი სასჯელი გამოუენახა და მის მიმართ შეასრულა ის გამონათქვამი, რომელიც ლელვის ხეხილის წინააღმდეგაა წმინდა ლუკას საბარებაში, თავი 13: პატრონმა სამი წელი უცადა ნაყოფის მიღებას და მესამე წელს მოინდომა მისი მოჭრა; მებაღემ სთხოვა, რათა ვადა ოთხ წლამდე გაეგრძელებინა. ასევე მოუხდა ამ საწყალ მეფესაც: კურთხეულმა უფალმა სამი წელი უცადა წმინდა ნაყოფს და მესამე წელს კი მეფეს მისი მოჭრა უწევდა. რადგან ერთი წლით ადრე მას უკვე შეხვდა ეს უბედურება. მასზე განრისხებულმა, არ ვიცი რა მიზეზით, სპარსეთის შაჰმა მოისურვა მის წინააღმდეგ ჯარი გამოეგზავნა გასულ წლამდე, მაგრამ შეიძლება ამ პატარების ლოცვით შეაჩერა სასჯელი აქნობამდე მხოლოდ ერთი წლით. ეს წელიც დასრულდა, იგი მაინც ურყევად იდგა და თავისი უფლისადმი სავალდებულო ნაყოფი არ გაიღო, პირიქით, მან დონ ჯუზუპესა და დონ არქანჯელოს ხელით პატრიარქს საჩუქრები გაუგზავნა, რომლებიც ხალიჩაზე მას ფეხებთან დაულაგეს. შემდეგ დამსხვრეული მიტრისაგან ჩერქეზმა ისრები გააკეთა, მაშასადამე, თავისი სიჭიუტისა და

უკმეზობის გამო იგი ამ წელს სავსებით დაემხო და, როგორც ვთქვი, ასე გაუბედურებული გადაიხვეწა კიდევ მეზობელ სამეფო იმერეთში ანუ ბაში-აჩუქში თავი შეაფარა. როგორც ამბობენ, იმერეთის მეფის შვილი მისი სიძეაო. დაუღ-ხანს კი უფალმა ამქვეყნიური აურაცხელი ქონება მისცა ამ ცხოვრებაში, რადგან იგი ჩვენ გვწყალობდა (თუმცა ერთი დღეც კი ვერ გამოვნახეთ მისი სულისათვის სიკეთე მიგვეზლო). იგი აქედან თურქეთის სულთანმა დაიბარა, დიდი პატივი დასდო და თავისი სამფლობელოს ყველა ფაშაზე მეტი ავტორიტეტით აღჭურვა.

როცა თეიმურაზი გაიქცა, მის ქვეყანაში სპარსეთის ჯარი შემოვიდა. ამ ამბის შესახებ ჩვენ შუალამისას ვავიგეთ გორში. როსტომ-ხანის მოსვლამ და თეიმურაზის გაქცევამ თითოეულ ჩვენგანში დიდი შიში გამოიწვია. ყველა ეძებდა, უშიშარი ადგილისათვის თავი შეეფარებინა და გადაერჩინა თავისი ქონება. ვის მთაში და ვის უღრან ტყეში.

თქვენს ყოვლად პატივცემულობას აქ არ შემიძლია არ გაუწყოთ იმ წყალობის შესახებ, რომელიც განსაკუთრებულად უფალმა მოიღო ჩვენზე. რამდენიმე დღით ადრე, როცა სპარსეთის ჯარი ყივიანთ მოდიოდა, მე ყველა ჩემ პატრს გამოვუძახე, რათა გვეფიქრა და გვემსჯელა, რა გველონა როგორც ჩვენი, ასევე ჩვენ ხელთ არსებული საეკლესიო ნივთების გადასარჩენად. ყველას ერთი აზრი ჰქონდა: ჩვენ აქედან წავსულიყავით, მაგრამ უმჯობესი იყო მიგვებაძა ჩვენი უძველესი წმინდა მამების საქციელისათვის რომის გაძარცვის დროს, სხვა უფრო მტკიცე თავშესაფარი არ მოგვენდომებინა, გარდა ჩვენი პატარა ეკლესიისა. ჩვეულების თანახმად, არა ციხე-სიმაგრეში, არამედ ღია კარებში ყველას თავი შეგვეფარებინა უწმინდეს ჯვარცმისათვის და, რაც ღმერთს სურდა, ის აღსრულებულიყო ჩვენს თავზე. რაც შეეხება ჩვენს ქონებას, ერთი თავაზიანი სომეხი თავის სამსახურს გეთავაზობდა, რომ მას შეგვინახავდა უშიშარ ადგილას თავის ქონებასთან ერთად. ყველა დათანხმდა, რომ [ქონება] მისთვის ჩაგვებარებინა. იგი ერთი ცხენით წაიღებდა უფრო უშიშარ ადგილას. მაგრამ კურთხეული უფალი მე რომ ყოველთვის მფერველობს, მან ისეთი დაბრკოლებანი შემიქმნა, რომელმაც ხელი შემიშალა ჩვენს სასიკეთოდ: იმ სომეხმა გააგზავნა თავისი ქონება სხვების ქონებასთან ერთად საიმედო ადგილას, მაგრამ სპარსეთის ჯარი უფრო სწრაფად შემოვიდა, ვიდრე ესენი ვარაუდობდნენ. ჯარისკაცების ჭკუფი მათ დაეწია და ყველა გაძარცვა. ჯარი შემოვიდა და გორის მახლობლად სამი თუ

ოთხი კილომეტრის დაშორებით დაიბანაჯა, ისევე ფატალურ დღეს, რადგან მარხვის მეორე კვირის პირველი უქმე იყო. როცა მომდევნო დილის წირვაზე ჩვენ მოვისმინეთ სახარება ვენახის შესახებ, რომელიც ქრისტეს სიტყვებით მთავრდება: „ჩამოვართმევ შენ ღვთის ვენახს და მოგცემ ხალხს, რომლისაგანაც უნდა მიიღო ნაყოფი“. იმედი მაქვს, რომ ეს ასეც იქნება, რადგან ამ მრავალსპარსელს შორის არიან ისეთებიც, რომელთაც სურთ ჩვენს წმინდა სარწმუნოებაში მოქცევა. მიზანშეწონილად მეჩვენა, რომ ახალ მეფესთან შესახვედრად ვინმე ჩვენგანი გამეგზავნა. იქ წასვლის სურვილი ბევრს ჰქონდა, ამიტომ შესაფერისად არ ჩავთვალე ამ დროს მარტოდ მიმეტოვებინა ჩემი სამწყსო, ამიტომ გავაგზავნე პატრები დონ ჯაკომო და დონ არქანჯელო ავგუსტინელ პატრებთან ერთად. ჯერ არ მიახლოვებოდნენ გორს, რომ გზაზე მეფის ცხენოსანი მეომარი შემოხვდათ, რომელმაც თავის მხრივ ჩვენები მოიხმო და უთხრა: ჩვენმა მეფემ დიდი კმაყოფილებით გაიგო, რომ მის სამეფოში იმყოფებიან ფრანკები და რადგან ეგონა, რომ თქვენ შეიძლება სადმე მთებში ხართ გაქცეულები, გატყობინებთ და უსაფრთხოების გარანტიასაც გაძლევთ, მასთან მიხვიდეთ. იგი თქვენ კარგი თვალით გიციქვრით და ყოველგვარ შესაძლებელ წყალობასაც არ დაიშურებსო. ამგვარად, პატრები წინ წავიდნენ და მომავალ ჯარს შეხვდნენ. გაერთიანებულ ჯარს წინ მიუძღოდა გენერალი და უამრავი ხანი და სხვა ბატონები. მონახეს მეფე, იგი კეთილმოსურნელ შეხვდა და არავითარ შემთხვევაში ნება არ მისცა, რომ ცხენებიდან ჩამომხდარიყვნენ. ხსენებული პატრები იქამდე გაჰყვნენ, სანამ ჯარი არ შეჩერდა. რადგან აღმოსავლეთის ჩვეულებისამებრ ყოველ მონახულებას თან რაიმე საჩუქარი უნდა ახლდეს, ჯარი შეჩერდა თუ არა, ამ პატრებმა საჩუქრად მიართვეს იტალიიდან ჩამოტანილი ზოგი რამ პატარა ნივთი, როგორიც იყო ერთი სარკე, მოოქრულ ჩარჩოში ჩასმული, მწვანე მინის ლარნაკი, ბუდე მაკრატლით და მოოქრული პატარა დანები. ესენი მას ძალზე მოეწონა და შეგვატყობინა — რადგან დღეს დაღლილი ვარ, თქვენ აუდიენციას ვერ გაგიმართავთო, გორში გავბრუნდები თუ არა, სადაც დიდხანს დავყოფ, თქვენ უეჭველად გინახულებთო. შემდეგ პატრები ხელმეორედ მივიდნენ მის სანახავად, მანაც დიდი წყალობა უბოძა. მაშინვე მოატანინა გამაგრილებელი სასმელები და მისი თანდასწრებით საუზმე გამართა. რადგან მარხვა იდგა, პატრებმა ბოდიში მოიხადეს. მან თავის მდივანს უბრძანა: წერილობითი საბუთი მიეცა, არავინ გაბედოს და არავითარ შემთხვევაში პატრები არ

შეაწუხონო. დიდად დაგვიპირდა, რომ ააშენებდა მონასტრებს, ეკლესიებს და სხვა ნაგებობებს, მაგრამ მე მგონი ის არაფერს გააკეთებს, რადგან მისი ჯარი უკვე წავიდა. მისგან მოცემული არც ერთი სახლი არა გვაქვს, თუმცა ყოველგვარ წყალობას გვპირდებოდა თხოვნის დროს. იგი განსაკუთრებული თანაგრძობით გვიცქერდა და თავის მმართველსაც ავალებდა, რომ ჩვენ ყურადღებით მოგვეპყრონ. რამდენ ხანსაც აქ დარჩა ჯარი, მისი ყველაზე წარჩინებული პირნი მოდიოდნენ ხოლმე პაწია ეკლესიისა და სახლის სანახავად. ყველა პატივსა გვცემდა დიდი მოწიწებით. ლარას ხანი, სახელად შავერდი-ხანი, ძლიერ თავაზიანი იყო. დაუდ-ხანს წასვლის წინ ვუსაჩუქრეთ პატარა სურათი, სამაგიეროდ მას უნდოდა მაშინვე დავესაჩუქრებინეთ. წასვლის დროს უბრძანა, რომ ჩვენ მოწყალების სახით მოგვეცენ თუმანი. ჯარის უკან დაბრუნების დროს იმავე პატრებმა დონ ჯაკომომ და ანტონიომ იგი ხელმეორედ მოინახულეს, ცოტაოდენი საჩუქრები უბოძეს, მან ბრძანა, რომ ჩვენთვის მოეტანათ ოცი პიასტრი და ბოდიშიც შემოგვეთვალა, რადგან ჩემი ოჯახიდან დიდი ხანია წამოსული ვარ, ამიტომ მეტის მოცემა ვერ მოვახერხეო. ყველა სხვა ხანმაც დაწარჩინებულმაც, რომელნიც ჩვენს სანახავად მოვიდნენ, დიდი წყალობა გაიღეს. აქედან შეგიძლიათ წარმოიდგინოთ, თქვენო დიდად პატივცემულებავ, თუ რაოდენად გემფარველობს ღმერთი და ოდეს უკიდურეს გაჭირვებაში ვყოფილვართ ჩაცვენილნი, ყოველთვის მისი მადლიანი ხელით დახმარება მოგვევლინებოა. რასაც ქრისტიანები ჩვენთვის დაიშურებენ ხოლმე, მაშინ თვით მაჰმადიანები იჩენენ ჩვენზე მზრუნველობას.

უმორჩილესად გთხოვთ, იმდენი გამოგვიგზავნოთ, რამდენიც სიცოცხლის შენარჩუნებისათვის არის საჭირო. მეტი არა!

დაახლოებით ერთ თვეს რომ აქ იდგა სპარსელი ჯარი, ამ ხნის განმავლობაში გამოქცეული ჯარისკაცების ერთი ჯგუფი ხან ერთ სოფელს აწიოვებდა და ხან მეორეს ტყვეების შესაძენად და, ვისაც ხელში ჩაიგდებდა, ყველას ძარცვავდა. მეფე და გენერალი ხშირად ჩივიან ჯარისკაცების აღვირახსნილობაზე. მხოლოდ გორი გადარჩა ხელშეუხებელი, სადაც ქართველები და სომხები ცხოვრობენ. ჩვეულებრივად ამას ჩვენი პატრების ლოცვას მიაწერენ, რომელნიც როგორც კედელი ისე უწევდნენ წინააღმდეგობას მტერს ღვთის სამართლიანობით. შემდეგ ჯარი კახეთისაკენ გაემგზავრა, რომელიც, როგორც ეს მხარეც, თეიმურაზის სამემკვიდრეოში შედიოდა. თეიმურაზის ერთგული ხალხი აქა-იქ ციხე-სიმაგრე-

ებში გამაგრებულიყო და როსტომისადმი დამორჩლებას არ აპირებდა. ისინი კარგად იყვნენ შეიარაღებულნი, ტყვია-წამალი და სურსათ-სანოვაგეც საკმარისი ჰქონდათ. დიდი წინააღმდეგობის გაწევის შემდეგ (სპარსეთმა) ყველა მაინც ვერ დაიმორჩილა. ამ ომში ოცი ათასი მებრძოლი დაკარგა. ახლაც არიან ისეთებიც, თუმცა ცოტანი, რომელნიც თეიმურაზის ერთგულნი დარჩნენ. მერმე სპარსეთის ხელმწიფისა და ასევე გენერალისაგან ბრძანება მივიდა, რომ ამ ქვეყანაში ოთხი სიმაგრე აეგოთ. ორი უკვე ააშენეს და მესამეს გორში აშენებენ. ამ სამუშაოს შესასრულებლად მთელი ჯარი მოვიდა. შორს კი არ დაბანაკდა, როგორც პირველად, არამედ შიგ ქალაქში და მეზობელი სოფლებიც კი დაიკავეს. იქ მცხოვრები მღაბიო ხალხისაგან ჩვენ დიდად განებივრებულნი არ ვიყავით. ოღონდ ყველა წარჩინებულისაგან კი ამჯერად დიდ პატივისცემას ვიმსახურებდით. ცხენების მწუმენდავები, მზარეულები, მღაბიის ნოქრები, აქლემების მარეჩნი და სხვა მსგავსი ხალხი ჩვენ სხვაგვარად, თავისი ძლიერი ცნობისმოყვარეობით გვაწუხებდა. ისინი წვრთნით დაკავებულნი არ იყვნენ როგორც ჩვენში, იტალიის ჯარში, იციან, არამედ უსაქმოდ დაიარებოდნენ ხან აქ, ხან იქ, რომ რაიმე ენახათ, და რადგან იცოდნენ, რომ ფრანკები ძალიან თავაზიანნი არიანო. ამიტომ ჩვენ ვერ შევძელით შეგვეკავებინა დიდძალი ხალხის ჩვენ სახლში შემოსვლა. ამ დრომდე სიღარიბის გამო ვერ შევძელით სახლისთვის ალიზის კედლით ღობის შემოვლებაც კი. გარშემო ბოძებითაა შემოკავებული, რომლებშიაც წნელებია გაყრილი და ზედ ძალიან დამტვრეული კარი ჰქიდა. ისე რომ, როცა ეს თავხედი ხალხი ხროვად მოდიოდა, კარი ჩამოვარდებოდა ხოლმე, რაც დღეში თხუთმეტჯერ და ოცჯერაც ხდებოდა. როცა შიგნით იყვნენ, არაფერს ამბობდნენ, სხვა არაფერი სურდათ, გარდა იმისა, რომ ენახათ ჩვენი სახლი. დრო აღარა გვქონდა, რომ დაგვეძინა, გვექაბა და ლოცვა გვეთქვა, რადგან განუწყვეტლივ მოედინებოდა ხალხი, რისთვისაც საჭირო ხდებოდა დაძაბული ყურადღებით ვყოფილიყავით, რომ რაიმე ნივთი არ მოეპარათ. ეს ხალხი სხვის ქონებაზე ხარბია, ისე ჭურდობენ მარჯვენა ხელით, როგორც ჩვენს იტალიაში. იმდენი შემომსვლელ-გამსვლელი იყო, რომ აღარ შეგვეძლო ნაქურდალის აღრიცხვა. ყველაფერზე თვალის დაქერა ძნელი იყო: აქეთ რამდენიმე ხილაბანდი ელაგა, იქით სუფრები, დანები და სხვა მისთანანი. რამაც ჩვენ ყველაზე მეტად გული დაგვწვა, ეს იყო ის, რომ, როცა ერთმა ჩვენთაგანმა წირვა მოათავა და ეკლესია დააცალიერებინა, რომელიც სავსე იყო ამ არამზადებით,

სახლიდან მათ მოეპარათ ჩვენი ბარძიმი, რამაც ჩვენ ძალიან დავ-
ვალონა, რადგან სახლში მხოლოდ ორიღა დავგერჩა. მაგრამ ყვე-
ლაზე თავსახლელი გავვიხდა ის, რომ ჩვენს ეკლესიაში გვქონდა
თანაბარი ზომის ძალიან ლამაზი პირისახიანი ორი ხატი. ჩვენი უფ-
ლის ქრისტესი და ჩვენი უწმინდესი დედისა. სპარსელებს ძალიან
მოეწონათ და მოხიბლულნიც დარჩნენ ამ სურათით. ზოგიერთნი ამ-
ბობდნენ კიდევ, რომ ფრანკების ეკლესიაში არიან უსაზღვრო სი-
ლამაზის ყმაწვილი ქალ-ვაჟიო. იმას კი აღარ შენიშნავდნენ, რომ
ესენი დახატულნი იყვნენ. ამ ხმამ ელვის სისწრაფით მოიარა მთე-
ლი ჯარი და ყოველი მხრიდან ხალხი მოაწყდა. ყველა — დაწყე-
ბული მდაბიო ხალხიდან ჯარის მეთაურამდე — ამ ქალ-ვაჟის ნახ-
ვის სურვილს გამოთქვამდა. მრავალ ათასამდე კაციდან ერთიც
კი არ დარჩა ისეთი, რომელიც ჩვენს სახლში არ მოსულიყოს.
წარმოიდგინეთ, თქვენო ყოვლად პატივცემულებავ. რა ჯაფა და-
მადლებოდა, ამდენი ხალხისთვის აუღიენცია მიმეცა. ჯერ ვერ გა-
ვიგე, ეს ხმა საიდან დაირხა. უმთავრესად რასაც მდაბიოებში ლა-
პარაკობდნენ იყო ის, რომ ეს ახალგაზრდები სომხები არიანო, მე-
ორენი აცხადებდნენ, რომ ესენი მონებად წაყვანილი ქართველები
არიან, რომლებიც ჩვენგან გაიქცნენ და ფრანკებთან მივიდნენო. იმ-
ასაც ამბობდნენ, რომ მაჰმადიანები არიანი და ფრანკების სახლ-
ში თავი შეაფარეს იმისათვის, რომ ქრისტიანობა მიიღონო. საბო-
ლოდ ასეთ მითქმა-მოთქმიდან მივხვდით, რომ საჭმე ეხებოდა
იმ ხატებს. ასეთი ხელსაყრელი შემთხვევით ვისარგებლეთ და თა-
ვისუფლად ღვთის სიტყვა ვიქადაგეთ მათთან, რომელნიც ჩვენთან
შემოდრიდნენ. ყოველ პატრს თავის ეზოში ზოგს ოცი და ზოგს
ოცდაათი მაჰმადიანი ჰყავდა. მათ მაჰმადიანური რჯულის სიყალ-
ბეს უმტკიცებდნენ. ღვთის მადლით ყველა თურქულად ლაპარა-
კობს (ეს ენა სპარსელებსაც ესმით), ამიტომ შეუძლიათ სხვას
გააგებინონ და თვითონაც გაიგონ სხვისი ნათქვამი. ყოველთვის
დიდი ყურადღებით ვისმენდით, რასაც თვითვე ლაპარაკობდნენ.

თქვენო ყოვლად პატივცემულებავ, აქ უნდა დავსძინო, რომ
სპარსელები თურქებს არ ჰგვანან, რომელთაც არ სიამოვნებთ,
როცა მათ სჯულზე ვინმე შეეკამათება. სპარსელები სიამოვნებით
მოდინ ჩვენთან სასაუბროდ. რადგან მშვიდი ბუნებისანი და ქრის-
ტიანების მიმართ შემწყნარებლები არიან. ჩვენი სახლიდან გასვლი-
სას ამბობენ, რომ ქრისტე ძალიან გვიყვარსო და ჩვენც უნდა ვუ-
პასუხოთ, რომ ასევე გვიყვარს მაჰმადი და ილიაო. სხვანაირად პა-
სუხს არც ელოდებიან და ცნობისმოყვარეობით გვეკითხებიან, თუ

სად იმყოფება მაჰმადი. შესაფერ პასუხსაც იღებენ მის აუგიან ცხოვრებაზე, რასაც ისინიც არ უარყოფენ: ხშირად ჩვენებს ისინი მათი რჩულის სიყალბეში იმდენად დაურწმუნებიათ, რომ თავიანთ სარწმუნოებას ადვილად მიატოვებდნენ, სიკვდილისა რომ არ ეშინოდეთ. ამათ რომ სძლიო, საჭიროა დიდი დრო, ღვთიური მადლის განსაკუთრებული სინათლე. მოკლე დროის მიზეზით ვერ შევძელით ბევრის სურვილის მომწიფება, რომელთაც სძულთ თავიანთი სექტა. უკვე დაიწყეს ყოველ დღე ჩვენთან საიდუმლოდ მოსვლა და ჩვენი სარწმუნოების საფუძვლების მოსმენა, მაგრამ იძულებული გახდნენ თავიანთ ჯარს გაჰყოლოდნენ და დაბრუნებულაყვნენ სპარსეთში. იქ, ისპაანში, მყოფ ჩვენს პატრებს ზოგიერთებზე უშამდგომლობის წერილები მივწერეთ, რათა ესენი გაექრისტიანებინათ და ჩვენს სარწმუნოებაზე მოექციათ, რითაც ჩვენს სურვილსაც შეასრულებდნენ. ის, რამაც ჩვენი ცხოვრების წესით მოხიბლა ისინი. იყო შემდეგი — როცა ჩვენი სახლის ყველა ჟუნჭული მოძებნეს და ვერ ნახეს ქალები, ყველა კითხულობდა, სად იყო ჩვენი პარცეი, რაც ნიშნავს სერალიას, ამაზე ჩვენ ვუპასუხებდით ხოლმე: ქრისტიანი მღვდლებისათვის ასეთი რამ დაუშვებელია. ისინი ფრიად განცვიფრებულნი რჩებოდნენ.

როცა ჯარი გორში იდგა, ერთ ღამეს ეკლესიის გარეკარი გატეხეს, მაგრამ შიგნითა კარში ველარ შეცვივდნენ, რადგან ჩვენ საიდუმლოდ რკინის პატარა ჯაჭვითა გვქონდა დაბმული. ქურდებმა ვერ გაიგეს ხმაურობა პატრი დონ ჯუსტოსი, რომელიც ამ დროს ჯერ დასაძინებლად არ წასულიყო. მან სხვა პატრებს დაუძახა და ქურდებმაც მაშინვე მოჰკურცხლეს. დანაკლისი სხვა არა გვქონდა რა, გარდა იმ პატარა ჯაჭვისა, რომელიც თან წაიღეს. გადავწყვიტეთ ამ კარის წინ კედლის ამოშენება და მეორე ოთახში ჩვენი გადასვლა წირვის დასაყენებლად. კარგად ვერ მოეწყო საქმე. ვიცოდნო ჩვენი წმინდა სარწმუნოების ყველა მტერი ბოლოს შეეცდებოდა რაიმე თავხედობა ჩაედინა წირვის დროს, ან სისხლი დაეღვარა ან უღირსად მოპყრობოდა ქრისტეს უწმინდეს სახეს. მეორე დღეს ჩვენ ძალიან შევშინდით, როცა დავინახეთ, რომ ჩვენს მესერს ცეცხლი მოჰკიდებოდა, და რომ მალე არ გვეშველა, ყველა ჩავინთქებოდით. ამის შესახებ მეფეს მივმართეთ. მან მაშინვე ერთი კაცი გამოგვიგზავნა, რომელსაც ჩვენთან მოზღვავებული ხალხი უნდა გაერეკა, მაგრამ ამან მცირე ნაყოფი გამოიღო, რადგან ის [გამოგზავნილი კაცი] მხოლოდ მაშინ მოდიოდა, როცა სადილობის დრო იყო. შემდეგაც მეორედ ვახშობისას მოდიოდა.

გენერალი, რომელსაც ქართველები სარდალს უწოდებენ, ხედავდა, რომ გორის სიმაგრის აშენება დიდი წარმატებით მიმდინარეობდა, მოისურვა, ამ სიმაგრის ნახატი (გეგმა) სპარსეთის ხელმწიფისათვის გაეგზავნა. მან კარგად იცოდა, რომ ჩვენს სახლში შეეძლოთ დახატვა. ამიტომ ვაპოგვიძახა. წავიდნენ პატრი ჯაკომო და დონ კრისტოფორო. [ჯუნიალმა] ესენი დიდის სიყვარულით მიიღო და სთხოვა, რომ აღნიშნული ნახატი შეესრულებინათ. რადგან პატრი ჯაკომო უჩიოდა — ჯარისკაცები თავს ძალიან გვაბეზრებენო, გენერალმა სიტყვა მისცა, რომ მათს შემაწუხებლებს სიკვდილით დასჯიდა, მუცელს გაუფატრავედა. პატრმა დონ კრისტოფორომ (ციხის გეგმა) ძალიან კარგად დახატა და წაუღო გენერალს: მან ისეთი სიხარულით მიიღო, რომ ვერ აგიწერო, გენერალმა მეორე დღეს იგი თავის ბატონს — სპარსეთის შაჰს — გაუგზავნა. გენერალის წყალობით ხალხის მოზღვავება შეჩერდა. საკმარისი იყო ერთ-ერთი, რომ გენერალს არა სურს იმ სახლში ვინმე შეწუხდეს, სადაც ხელმწიფისთან წარსადგენად სიმაგრის ნახატი სრულდებაო, რომ თავმომაბეზრებელი ხალხის დენა მაშინვე შეწყვეტილიყო. მაგრამ ჩვენი ტანჯვა აქ არ გათავდა. ორმოც დღეში სიმაგრის შენება საბოლოოდ დასრულდა, რომელზედაც მთელმა ჯარმა იმუშავა. ჩვენ გვეგონა, რომ ეს სამუშაო დასრულდებოდა თუ არა, ჩვენ ტანჯვას ბოლო მოვლდებოდა. ჯარის წასვლის წინ იმ საღამოს ჩვენი ნიეთების სანახავად ჯარისკაცების შეყვანა მოვიწოდეთ. სიმაგრის კედლებზე და პატარა გორაზე, რომელზედაც სიმაგრე მდებარეობდა, დიდი რაოდენობის შაშხანით მსროლელი განალაგეს, რომ დიდი საზეიმო სროლა აეტეხათ. სიმაგრე ჩვენი სახლის ზემო ბასტიონზე იდგა. სროლა დაიწყო ვახშმის შემდეგ. ჩვენს სახლში ჩემთან საუბრობდნენ პატრები: დონ ვინჩენცო. დონ ჯუსტო და დონ ანტონიო. ორმა შაშხანოსანმა ერთიმეორის მიყოლებით ორი ტყვია გამოისროლა ჩვენკენ იმდენად ახლო, რომ პატრი არქანჯელო ცოტა ადრე რომ არ წასულიყო, ერთ-ერთი ტყვია მაინც მოხვედებოდა. ცოტა ხნის შემდეგ პატრმა ჯაკომომ გამოიარა შუა ეზოში და მეორე შაშხანის ტყვიამ ზედ თავზე გაუარა. ეს რომ მოხვედროდა, მხოლოდ ღმერთმა იცის, რაც ჩვენ თავს დაგვატყდებოდა. ჯარი დილაშივე განაგრძობდა სროლას. ჩვენს სახლში ერთი გიჟი შემოვიდა: გიჟი იყო, თუ თავს იგოიანებდა, რომ ჩვენგან რამე მოეტაცა. იგი ყველას ქვებს ესროდა და თან ამბობდა: აი, ესენი არიან ის ქეშიშები, მე რომ უბედურება დამმართეს, მიშველეთ, მიშველეთ-

თო. ბევრი თავმოყმონე კაცი მოვიდა და, მიუხედავად მისი ჭირვე-
ულობისა, ჩვენი სახლიდან გააგდეს. ჯარისაგან მიყენებული უბედუ-
რება აქ თავდებოდა, მაგრამ მან ასეთი კვალი დატოვა: მთელი
სოფელი განადგურებული იყო ისე, რომ ერთი ბალახის ღერსაც
ველარ ნახავდით — ცხენებსა და აქლემებს ყველაფერი მოეძოვათ.
დახოცილი აქლემებისა და სხვა ცხოველების აყროლებული გვამე-
ბი მიწაზე ეყარნენ. ამ ქვეყანაში ჯანსაღი ჰაერი რომ არ ყოფილი-
ყო, შავი ჭირი გაჩნდებოდა. ყველაფერი ისე გაძვირდა, რომ სა-
დაც წინათ ერთი ფასი ღირდა, ახლა ათი გახდა. ჩვენ უფალი დაგ-
ეხმარა და ფული თბილისიდან გამოგვიგზავნეს. ახლა ჩვენ გამო-
გვიგზავნეს განჯიდანაც ის 15 თუმანი 37-დან, რომელიც ჩვენგან
წაიღეს და აქამდე ველარ შევძელით მისი ამოღება, რადგან ხშირად
ვერ ჩავაკითხეთ, თუმცა ამის შესახებ მეფის ბრძანება გვაქვს, რომ
ჩვენ დაგვაკმაყოფილონ.

ჯარი წავიდა თუ არა, აქ დარჩა მეფე ციხე-სიმაგრისათვის სა-
ჭირო სურსათ-სანოვავის მოსამარაგებლად. ჩვენი და პატრი ავ-
გუსტინელების ეკლესიის გარდა, სხვა მრავალი საყდრიდან არც ერ-
თი არ იყო ღია. ქართველების ეკლესიები, რომელიც სიმაგრეში იყო
მოთავსებული, მაჰმადიანების მეჩეთებად იყო გადაკეთებული, უფ-
რო უარესი — სომხების ეკლესია ცხენების თავლად იყო გამოყუ-
ნებული. მაჰმადიანებმა ცხენების თავლა თავიანთ ატრიუმებშიც გა-
იკეთეს, თითქოს ამით უფალს უნდოდა ეჩვენებინა ამ ხალხისათვის,
რომ ყველა მათი ღვთის მსახურება შემზარავია, გარდა წმინდა კა-
თოლიკური ეკლესიისა.

რაც შეეხება იმ ნაყოფს, რომელიც ამ ქვეყანამ უნდა მოგვეცეს,
თქვენო ყოვლად პატივცემულებავ, შეგიძლიათ წარმოიდგინოთ, თუ
რა შეიძლება გაკეთდეს ამდენ ომიანობასა და მრავალი მეფის გა-
მოცელაში, რადგან ყოველ წელიწადს აქ ჩვენ გვეყავს ახალი ბა-
ტონი-მეფე: პირველად იყო თეიმურაზი, იგი სიმონ-ხანმა შეცვალა;
ეს რომ მოკლეს, ხელმეორედ დაბრუნდა თეიმურაზი, უკანასკნელი
მეფე კი სპარსეთის შაჰის მიერაა დანიშნული. ეს რამდენ ხანს დარ-
ჩება, ღმერთმა უწყის. საკმარისია ითქვას, რომ ხალხი უკვე შფო-
თავს. ეს მეფე დიდ თავმოყმონებასა და ფუფუნებაშია. როსტომ-ხანს
სამართლიანობა უძღვის წინ. მას სამართლის საქმეში თხუთმე-
ტი წელი უმსახურია სამეფო ქალაქ ისპაანში. იგი მაჰმადიანია, მაგ-
რამ დიდად ხელს უწყობს ქრისტიანებს. ამ მიზნით ხშირად შედის
პატრი ავგუსტინელების ეკლესიაში წირვის მოსასმენად. პატრმა

ამბროზიომ მას გადაუკრა სიტყვა — ეკლესია სასეირნო ადგილი არ არისო. ამის შემდეგ როსტომ-ხანი აღარც შემოსულა, მაგრამ როცა ზარის ხმის მოსმენა მოუხდა, მონასტრის ეზოში დაარკვეინა. აქამდე ეკლესიისა ჯერ არაფერი დაუკავებია, გარდა ერთი სოფლისა, რომელიც აქ მდებარეობს და Genrale-ს სახელი აქვს შენარჩუნებული. უფალმა ინებოს და მას გონება ისე განუნათლოს, რომ სრულყოფილი კათოლიკე გახდეს. მაგრამ ეს სპარსეთის შაჰზე დამოკიდებული და ძალიან ძნელია. ის ქართველები, რომლებიც აქ დარჩნენ, ძალიან ცოტანი არიან და თითქმის ყველა რენეგატია. ჯარში ზოგიერთი კეთილი სულის პატრონია. ისინი ნებაყოფლობით ქრისტეს დაუბრუნდებოდნენ, რომ მათთვის ნება დაერთოთ აქ დარჩენისა. ჯარის წასვლისას, აქ გამოგზავნეს ერთი იუზბაში, ანუ ასისტავი იმის გასაგებად, აქ ხომ არაიენ რჩებოდა.

ჩვენ დროს არა ვზოგავთ, შესაფერისად ვუწამლოთ განსაკუთრებით ეპისკოპოსებს და საეკლესიო სხვა პირებს, რომლებთანაც ყოველთვის ვსაუბრობთ მათს ცრუმორწმუნოებაზე, მაგრამ ძალიან ურწმუნონი არიან. ერთმა მათგანმა ერთ დღეს ძალიან კარგად ილაპარაკა თავის რჯულზე. თქვა, რომ ეპისკოპოსები ხორცს არ ჭამენო და თქვენები კი მიირთმევენო. პატრმა დონ ჯაკომომ უპასუხა, რომ ქრისტე ჭამდა ხორცსაო. მან ეს უარყო — ქრისტეს ეს არასდროს ჩაუდენიაო. მაშინ პ. დონ ჯაკომომ აიღო ქართული სახარება და წაიკითხა, თუ როგორ იღლესასწაულეს ბატქნის აღდგომა... როცა ნახა, რომ გაება, ვერაფერი თქვა გარდა შემდეგისა: მე მეგონა, ქრისტე მხოლოდ დაესწრო ღლესასწაულს, ჭამით კი ხორცი არ უჭამიაო. ყველა იქ მდგომმა სიცილი დაიწყო. ერთმა სომეხმა, რომელიც ამ ქვეყანაში ყველაზე ნასწავლად ითვლებოდა, მკითხა. რომ მისთვის ჭეშმარიტება მეთქვა: ვის უფრო უკეთესი რჯული აქვთ: ქრისტიანებსა თუ მაჰმადიანებს? მეორემ ერთი სპარსელი-საგან ოსტატურად ნათქვამი მოისმინა: ყველა ნაკუწნაკუწად უნდა აქციო. უნდა მოსპო ქვეყანაზე ყველა სექტა და მარტო მაჰმადიანური სარწმუნოება დატოვო. დიახ, თუ ასე გაუსწორდება ქრისტიანებს ამის პრეტენზიის განმცხადებლები, მაშინ ჭეშმარიტება დაიკარგება ქვეყანაზე, მაგრამ ქრისტიანები მაინც მიაგნებენ მას. ჩვენს ასეთ საუბარს ყველა იჯერებს. იმ მაჰმადიანმაც აღიარა, რომ ისეა, როგორც თქვენ ამბობთო. როცა ჩვენები მიდიან მათ მღვდლებთან, მაშინ ისინი გვეთანხმებიან ხოლმე, თვით ეს მღვდლები და ეპისკოპოსები აღიარებენ, რომ ჩვენი ნათქვამი სწორეა, მაგრამ ამის შემდეგ კი არაფერს აკეთებენ და უმეცრებად რჩებიან. სხვებს

ამის უარყოფა არ შეუძლიათ, რომ ჩვენი ცხოვრება კარგი არ არის, მხოლოდ ამას ამბობენ, რომ თვითონ კეთილნი ხართ, მაგრამ თქვენი სარწმუნოება სევდიანიაო.

ეს არის ყველაფერი ის, რაც შემძლო მეტყვა, თქვენი ყოვლად პატივცემულობისათვის. ერთი თვეა გადაწყვეტილი მქონდა ამ წერილის დასრულება, რომ მოულოდნელად დადიანთან ნამყოფი ბერი ნიკიფორე არ გამოჩენილიყო, მისგან მინდოდა მომესმინა რაიმე ახალი ამბავი ან იმ მეფეებზე; ან ქვეყანაზე, რომელსაც ჩვენი მიზანი შეეხებოდა. ყველა ერთად უმდაბლესად თავს გიკრავთ და სიყვარულით ფერხთ გეამბორებით, გთხოვთ ლოცვები ადავლინოთ მთელი ჩვენი წმინდა სარწმუნოებისათვის.

დაწერილია გორში — საქართველოში (გურჯისტანში)
1633 წ. 1 ოქტომბერს.

თქვენს ყოვლად პატივცემულებას წერილის შემდეგ. ახალი აჯანყების ხმა დადის ამ მხარეში, რადგან ახალი მეფე შაჰთან გასაგზავნად ყოველ ოცდაათ ოჯახზე კარგი აღნაგობის მქონე ვაჟსა თხოულობსო. სომხებმა ამაზე უარი განაცხადეს. ახალი წესების შემოღების წინააღმდეგნი არიან, ახალგაზრდის მაგიერ ფულის მიცემას ამჯობინებენ. ქართველების გადაწყვეტილების შესახებ დღემდე არაფერი ვიცი. მხოლოდ, როგორც ვთქვი, ხალხში აშკარად ლაპარაკობენ თეიმურაზის მოხმობაზე, ეშინიათ, ასეთი ხარკი ყოველწლიურ ხარკად არ დაქანონდესო. შაჰის კარიდან ერთი სულთანნი მოვიდა დიდძალი ხალხით როსტომ-ხანის დასაცავად. ქართველ ბატონებს შაჰმა შემოუთვალა, რომ მოკავგარებ თუ არა თურქეთთან არეულობის საქმეს ვანში, მერე მინდა ჩავიდე ერევანში, სადაც ყველას გამოგვიძახებთ პირადად თქვენი გაცნობის მიზნითო. ეს დაბარება ყველას აეჭვებს — იქნებ ყველა სიცოცხლეს გამოასალმოს, რათა მომავალში ამ მხარეში არავითარი აჯანყება აღარ მოხდესო. რაც შეეხება ჩვენს მოლაპარაკებას, მასაც უდიდესი დაბრკოლება ელოდება წინ.

კურთხეულ არს უფალი. უმდაბლესნი მსახურნი და უმორჩილესნი შვილნი უფლისა დონ პიეტრო ავიტაბილე და რეგულარული მღვდლები.

ქრისტეში დიდად პატივცემულ პატრს, წმინდა სილვესტროს რეგულარული კლირიკოსების მღვდლების უფროს გენერალს, დონ პეტრუანო მედიჩის. რომი.

ქრისტეში დიდად პატივცემულო მამაო

გასული წლის ოქტომბერს თქვენს ყოვლად პატივცემულებას გორიდან გამოვუგზავნე პირველი და უკანასკნელი წერილი, როცა ალუბოდან ჩემი წმინდა თანამგზავრებით აქ ჩამოველი. ახლა ზოგიერთი მღელვარების შემდეგ შევეცდები მოგწეროთ ის ამბები, რომლებიც ამ მხარეში თავს გადაშლდა მთელი ამ ხნის განმავლობაში. ეს გრძნობა გამომდინარეობს ჩემი მწუხარებიდან, რომლის ზოგიერთ დეტალს სხვა დროს გატყობინებდით. დღეს გაცნობებთ განსხვავებულს იმისაგან, რასაც ადრე ჩემს წერილებში გწერდით. გადავწყვიტე მაშინვე მეცნობებინა თქვენთვის ეს ფიქრები, როგორც პატივსაცემი ფაქტი, მაგრამ უფალმა არ ინება ერთჯერ მეტად ხელისშეწყობა. უსაზღვროდ კურთხეულ იყოს მისი უზენაესობა არა მარტო ასეთ ამბებთან დაკავშირებული, არამედ ყოველივე მასთან, რაც ჭერაღა ყოვლად შეუტყნობელია მასში.

აღნიშნული თვის 15-ს გორიდან წავიდა ავგუსტინელი პატრების იგუმენი, რომელიც აქ მარტოდ ცხოვრობდა. მას იწვევდნენ ისპანში მცხოვრები მისივე ორდენის პატრები და გადაწყვეტილი ჰქონდათ, რომ აღარავინ მათგანი აქ არ დაბრუნებულიყო, ამიტომ თავისი მონასტრიდან თან წაიღო, რაც რამ კარგი ებადა.

ამავე თვის 25-ს წმინდა ამხანაგების თხოვნით, თანაც აზრად მქონდა ჩვენი რეზიდენცია გორიდან სხვა მხარეში გადამეტანა. სადაც უკეთ შეგვეძლო ღვთის სადიდებლად გვეღვაწა, ჩვენი კურთხეული პატრის, ნეტარხსენებული დონ ჯაკომო დი სტეფანოს ძელები გადავიტანე იმ ადგილიდან, სადაც განისვენებდა იმ ბედნიერი დღის შემდეგ, როცა იგი საიქიოს გაემგზავრა, და ერთ პაწია სახლში მოვათავსე. აქედან კი უფალი მიგვითითებს სხვაგან მის გადასვენებას.

ჩვენს თავგადასავალსა და ცხოვრებაზე მორჩილმა ძმამ, დონ ფრანჩესკო მარია მაჯომ დაწერა მოხსენება. ამბების მომეტებული ნაწილი აიღო წიგნად შედგენილი თავისი პატარა შრომიდან. მისი სიკვდილს შემდეგ მე ვაგრძელებ პატრის დატოვებულ მემკვიდრეობას... მან თავისი უსაზღვრო სათნოებით შეგვაძლებინა, აგვეტანა ის სიძულვილი, ძაგება და შეურაცხყოფა, რასაც ხალხი კათოლიკური სარწმუნოების საწინააღმდეგოდ ავლენდა.

ალუბოში ცხოვრების დროს ჩვენმა პატრმა დონ ჯუსტომ, უფრო ხმის გასაცემად, ვიდრე სხვა რამისათვის, სახლში მოიყვანა 15-ოდე წლის ქართველი ობოლი, ლამაზი გარეგნობის ყმაწვილი. მისი მამა ჩვენი გულისშემატკივარი იყო. ყმაწვილი ყოველ დღე

ესწრებოდა წირვას ჩვენს ეკლესიაში და შევეამჩნიეთ, რომ როცა კი საყდრის კარი დაკეტილი იყო, იგი გარეთაც, ქუჩაში ლოცულობდა ხოლმე, თუმცა ჩვენებისაგან მას არ მიეღო ზიარება. როცა ჩვენი მისიონერები ამ ქვეყანაში შემოვიდნენ, განსაკუთრებულად შეიყვარა ჩვენი ცხოვრების წესი: აქაურ რეზიდენციებში ჩვენი რელიგიური წეს-ჩვევები, კარგი საქციელი და შემოქმედება მას ჰქუაში დაუჯდა. საკრამენტების მონახულებაში, რასაც ხშირად მივმართავდით, საერთო ლოცვაში, ასევე დისციპლინასა და სხვა სულიერ ვარჯიშობაში მან ნელ-ნელა სხვებთან ერთად დაიწყო მონაწილეობა. აქ ღვთის მადლი აშკარად მოქმედებდა. როცა მან ვრცელ სიტყვას მოუსმინა, პირველ ოქტომბერს, განთქმულ თაყვანსაცემ დღეს, რომელსაც ყველა წმინდა ეკლესია უქმობს მფარველი წმინდა ანგელოსების სახელზე, ღვთიურ მოწოდებას იგი გულლიად და მომზადებული შეხვდა. ამასთანავე დათანხმდა, რომ მთელი არსებით მინდობოდა უფლის ხელებს, შეკავშირებოდა და დაპყრობდა მას, რომელიც სიყვარულის თოკით შებოჭავდა და წარუძღვებოდა ღვთიური სამსახურისაკენ. საზეიმო ფიცით იგი მარადიულ მონად სწირავდა თავს და მზად იყო მთელი სიცოცხლის მანძილზე თავი გადაედო და ეტარებინა უნეტარესი და უმსუბუქესი მარწუხები მისი ღვთაებრივი რჩევისა, რათა შეესრულებინა მოწესებობა ჩვენი წმინდა სარწმუნოებისა. რადგან ღვთიური სიყვარული ახალსა და უჩვეულოს რასმეს შთააგონებს ხოლმე ადამიანს, როცა მივიდა სახლში (რადგან ყველაფერი ეს სახლის გარეთ მოხდა), ჩამოიხსნა უბრალო და სადა ნაქარგობანი, რომლებიც მის ტანისამოსზე ამოეჭარგა მის საცოლეს და აღტკინებულმა ნაგავთან ერთად სახლიდან გადაყარა. ეს ყმაწვილი მამამისმა დააოჯახა, თუმცა ყმაწვილობიდან უყვარდა თავისი წრის სხვა გოგო და მომავლის სიტყვაც ჰქონდათ ერთმანეთისათვის მიცემული. ქვეყნის ჩვეულების კვალობაზე ამ საქმის წინააღმდეგ უამრავი დაბრკოლება შეიქმნა, რამაც შემაფიქრიანა. ამ დაბრკოლებისათვის თავი რომ აწერიდებინა, გადავწყვიტე ადგილ-სამყოფელი გამომეცვალა და იქიდან გოგოს მამისათვის წერილი გამეგზავნა. ჩემი მხრიდან მეცნობებინა, რომ მისი ქალიშვილისათვის სხვა საქმრო მოეძებნა, რადგან იმ ყმაწვილს გადაწყვეტილი ჰქონდა ღმერთმსახურებას შედგომოდა. ერთ დღეს ყველაფერი ეს ყმაწვილისათვისაც უნდა მეცნობებინა. მან საფუძვლიანად დამარწმუნა, რომ ის მოხუცი არასდროს ერწმუნებოდა ამ წერილს, ხოლო თვით მას ვერც სიცრუე და

ძალადობა ვერ ჩამოაცილებს წმინდა სარწმუნოებას; თუ არა მხოლოდ მისი სულის აშკარა დაღუპვა. გაბედულად წარმოსთქვამდა ამ სიტყვებს. უმწეო მოხუცმა როცა ეს მოულოდნელი განცხადება გაიგო და ხედავდა, როგორ ეღუპებოდა საკუთარი ოჯახი, ყმაწვილი მოხერხებულად მის იმედებს რომ აცამტვერებდა, მეგობრებისა და ნათესავების მეშვეობით ჯერ ტკბილად შეეცადა ღვთის ახალი მსახური მარადიული ხსნის გზიდან აეცდინა, მაგრამ როცა დიდი ხნის ცდის შემდეგ შეამჩნია, რომ ამაოდ დაშვრა, სატანის ჩაგონებით ამ ქვეყნის დიდკაცობას მიმართა. მათგან მცირერიცხოვანი საწყალი ქართველები, ხოლო უმრავლესობა სომხები იყვნენ. მათთან იჩივლა, კარგადაც დაარწმუნა ისინი, რომ ერთ ღღეს მოწმენი გახდებიან სომხური წესით ღმერთმსახურთა ასეთივე საქციელისა. მართლაც, მან ისე კარგად წარმართა მათთან მათივე ენაზე მოლაპარაკება, რომ წამქეზებელმა ჩარქქ საათში შეაგროვა ორასზე მეტი კაცი — ქვეყნის წარჩინებულნიც. აღნიშნულ წმინდა ღღეს, სადილობის შემდეგ თავს დაესხნენ ჩვენს სახლს, ოთხივე მხრიდან იოლად შემოიჭრნენ და გაცოფებულებმა ჯოხებით, მუშტებით და წიხლის კვრით შეკრულ-შებოჭილი უდანაშაულო ღვთისმსახური გამოათრიეს, შეუბრალებლად, თრევათრევით მიიყვანეს სახალხო მოედანზე. ვინც კი გზაში ხედებოდათ, ყველას ამცნობდნენ ამ ამბავს. ხმაურზე ხალხი მობრბოდა, რომ ღვთისმსახურის მიმართ ამგვარივე, გაუგონარი სისასტიკე გამოეჩინა მასაც. ამ ბოროტებას იმდენად უფრო გამძვინვარებით ჩადიოდნენ, რამდენადაც ახალი კათოლიკე დიდ სიმტკიცეს იჩენდა და არ უნდოდა ფრანკების (ამ სახელით ლათინებს გულისხმობდნენ) წმინდა სარწმუნოება შეებღალა. ამას მოითხოვდნენ მისგან და თან ჰპირდებოდნენ, რომ მაშინვე გაათავისუფლებდნენ. ჩვენმა ყმაწვილმა იმით უპასუხა, რომ აღგილზე იდგა უტყვი ბატკანივით. ხალხს ასეთი საქციელი აკვირვებდა და უფრო მეტად აცოფებდა. აღარ იცოდნენ, თუ როგორ ეგინებინათ ფრანკების წმინდა სარწმუნოება. ყმაწვილს ხმამალლა შეიძლება ელიარებინა კიდევ სომხებისა და ქართველების სარწმუნოება, გუნებაში თაყვანი ეცა ჩვენი უფლის ქრისტესა და მისი წმინდა ჯვრისათვის, ამით მათ მაინც თავს ვერ მოაწონებდა, რადგან, ღვთის მადლით, ის უკვე კათოლიკე იყო.

როცა ჯოჯოხეთის ხროვამ ნახა, რომ (ყმაწვილი) მუქართა და წვალებით ვერ შეაშინეს, ვერც დაპირებით მოხიბლეს, თითქოს პირუტყვი ყოფილიყო, თვითონ კი კანონიერი პატრონები, იფიქრეს,

წაყვანათ გორის ციხის უფროსთან, რომელიც დაბადებით იყო ქართველი თავადი და მართლმადიდებელი, შემდეგ კი მაჰმადიანი, რათა მას ბოროტად გამოეყენებინა თავისი უფლება და ყმაწვილსათვის წმინდა სარწმუნოება გადაეთქმევინებინა.

ყოვლად პატივცემულო მამო, რა თქმა უნდა, სიტყვები არა მყოფნის ცოცხლად აგიწერო, თუ როგორი გაოცებული დარჩა ეს ბატონი ბრბოს ასეთი უტიფრობით. თუმც სიფრთხილით იქცეოდა, მცირე საჩუქარი მაინც მიიღო. ამ ჯოჯოხეთის ბრბოს უკან დაახვეინა და უბრძანა: ჩემი სახელით დარაჯი დაუყენეთ ახალ განკარგულებამდეო. ასე თქვა, რათა ჩემგან გაეგო, თუ როგორ შეიძლებოდა ამ საქმის მოგვარება. ამგვარად შეკრული ჩვენი ყმაწვილი დარაჯ ქვეშ გადასცეს ერთ სომეხს. რადგან ყმაწვილი მტკიცედ იყო დარწმუნებული, რომ მისი სიცოცხლის უკანასკნელი საათილა რჩებოდა, მზად იყო გაეღო არა ერთი, არამედ ურიცხვი სიცოცხლე. ჯერ რაღაც ორი მიზნით ამ მაჰმადიანს წარუდგინეს. განშორებამ ხელსაყრელი შემთხვევა მისცა, „უფლის გვირგვინზე“ ელოცა. ეს ერთადერთი ლოცვაა. რომელსაც ჩვენი ძმები ყოველდღე იმეორებენ. რადგან იგი დილითვე დაატუსაღეს, ამ დრომდე ვერ მოახერხა ვერც ხმამაღლა და ვერც გონებრივი ლოცვა მოესწრო. რათა ეთქვა, რაც კი რამ გულში ჰქონდა დაგროვილი; ეწაღა — თავისი სული ღვთისათვის შეევედრებინა.

ჯოჯოხეთის ბრბო დაწყნარდა თუ არა, ჩვენი წესისამებრ პატარა ეკლესიაში უფალს, უნეტარეს ქალწულს, წმინდა პეტრეს, ნეტარ ანდრეას მფარველ ანგელოსსა და ჩვენი სარწმუნოების სხვა წმინდანებს, განსაკუთრებით, კი ჩვენ მამას, ნეტარ გაეტანოს, ახალი ძმა შევავედრეთ და წავედით გორის ციხისაკენ. იქ ბატონი ციხის უფროსი სტუმართმოყვარეობით შეგვხვდა. ძალიან თავაზიანად ყველაფერში თანაგრძნობა გაგვიწია და გამოვლილი მძიმე ტანჯვების გამო გვანუგემა. ბოლოს ყმაწვილი წაყვანილა და ერთ ჯარისკაცს ჩააბარა, რომელსაც სახლანდე უნდა მიეყვანა, აგრეთვე დაავალა, რომ უკან დაბრუნებისას აჯანყებულთა მეთაურისათვის მოეხსენებინა მოედანზე, რომ მომავალში მსგავსი ამბებისათვის ყურადღება მიექცია. თვით სპარსეთის ხელმწიფის წინაშე შუამდგომლობა გაგვიწია. დემონი ამით არ დაწყნარდა, არამედ ყოველი ძალა იხმარა, რათა ეს ბრბო კვლავ აემხედრებინა და დაენგრიათ ის ახალი ტაძარი, რომელიც უფალმა თავისი უმაღლესი ღვთაებრიობის საცხოვრებლად აღმართა საქართველოში. დემონმა გაიძვერობით მოა-

ხერხა ქვა ქვაზე არ დაეტოვებინა. მის მსახურ გააფთრებულ ხალხს უქარნახა, ძალიან ცუდი მელნით სამი განსხვავებული წერილი დაეწერათ და მიერთმიათ მეფის, დედოფლისა და პატრიარქისათვის. მასში აურაცხელ სიტყუესთან ერთად მოცემული იყო მოთხოვნა — ჩვენთვის უბედურება შეემთხვიათ. [ციხის უფროსმა] გოგოს მამასთან ერთად ეს ყმაწვილი თბილისში გააგზავნა და იქვე დატოვა. ეს ამბავი შემატყობინეს თუ არა, რათა თავიდან ამეცილებინა მოულოდნელი გაუგებრობა, ჩვეულებრივ ისევე როგორც მეფეები მსგავს საქმეზე გზავნიან ხოლმე, მაშინვე ცხენზე შეეკეპი და რაც შემეძლო ჩქარა, შეუჩერებლივ წავედი. ვერც კი გავერკვიე, ჯოჯოხეთის რთველში პირველი მივედი თუ არა. პატრიარქის მეკარემ მისვლისთანავე დამიძახა შესასვლელად. აქ დამხვდა ჩემს წინააღმდეგ შემოსული საჩივრები. გოცებისაგან ხმა ვერ ამოვიღე.

პატრიარქი მკაცრად შემხვდა და უხეში სიტყვებით დავა დამიწყო: როგორ გაბედე და ჩემი ქართველები ფრანკების წესზე მოაქციეო, რაზედაც მოკლედ ვუპასუხე: კარგად რომ მიცნობდეთ, ამგვარ სიტყუეს არ დაიჭერებდით. ეს ამბავი მომავალ დღეს განვსაჯოთ. ახლა გვიანაა, უხერხული საათია, თანაც ხასიათზე არ ბრძანდებით, მე კი მგზავრობით დალლილი ვარ-მეთქი. მინდოდა დრო მომეგო, რომ იგი ცოტათი დამემშვიდებინა და ღვთისათვის დახმარება მეთხოვა. მე მწამდა, რომ საკმარისი არ არის ჩემთვის ამ ქვეყანაში წმინდა განსჯა, თუ მას თან არ ახლავს ღვთის წყალობა. იმ დამეს მოითათბირა დემონის შუამდგომელმა და დაჰპირდა რა ცოტაოდენ ფულს, სომხების გაავებული თავხედი ბრბო კათოლიკეთა მიმართ თანდაყოლილი სიძულვილით, რომელიც ამ ერს ახასიათებს, მეორე დღით პირიდან ცეცხლის ფრქვევით გამოვიდა იესო ქრისტეს წინააღმდეგ. ჩემთვის კი მისმა ღვთაებრივმა უდიდებულესობამ მართო ერთი ვექილი გაითვალისწინა, რომლის უკეთესი მე არც მინდოდა მყოლოდა. ეს იყო ნიკოლა ბერი, ყველასაგან ჩვეულებრივ ნიკიფორედ წოდებული, რომელიც ახლა ოდიშის მთავრის ელჩის ტიტულით კასტელისთან იმყოფებოდა.

აქ საჭიროდ მიმაჩნია, უკან დავიხიო და აღვწერო ის წესი, თუ როგორ წყვეტენ დავას ქართველები ერთმანეთში, რაც ძალიან განსხვავდება ჩვენი წესისაგან, როცა უფროსებისაგან ზოგჯერ ვინმე შეურაცხყოფას განიცდის. მაგალითად, ერთი შემთხვევა მაგონდება, რომლის შესახებ უკვე მოგწერეთ: პირველი: დავას სახალხო მოედანზე არჩევენ: მეორე, საჩივრის გარჩევისას იქ წესიე-

რება კი არა სუფევს, არამედ გაუგონარი აყალმაყალია გამართული. მესამე, თითოეული შეურაცხყოფილი არა მარტო ნებას აძლევს თავის თავს დაამოწმოს, მიუთითოს, არამედ განაჩენიც კი გამოუტანოს, მეოთხე, ასეთი პროცედურა უწმაწური სიტყვებით მიმდინარეობს; მეხუთე, ჩვეულებრივად გამართლებას ან გამარჯვებას აღწევს ის, ვინც უფრო მეტსა ყვირის; მეექვსე, განაჩენის გამოტანაზე არა მსჯელობენ, ეს თითოეულის განსჯაზეა მინდობილი, რადგან ყველამ იცის, აქ არც კანონები, არც წესდებები და არც სხვა ჰუმანური მეცნიერებანი არა აქვთ, რომელთაც შეეძლებოდათ შეეკავებინათ მათი უწესრიგობა.

ახლა ვუბრუნდები ჩემს თბრობას, ვამბობდი, რომ ჩვენი ყმაწვილი იყო უდანაშაულო ამ დივანში, შუა ქუჩაში. ამ ჯოჯოხეთის მგლებს შორის, მუხლებზე მდგარი, რომელთაც ამ სულიერი არსების შთანთქვა განეზარახათ. ჯერ მისი გინება, შეურაცხყოფა და წყევლა დაიწყო. ეპყრობოდნენ, როგორც სურდათ. ამ ყმაწვილს კი, რომელსაც არ ესადილა და არც ევახშმა წინა დღეს, მთელი ის ღამეც ლოცვაში გაეტარებინა და დაქანცულიყო, თავის უფალს დახმარებასა სთხოვდა. ამით მან მედგარი გული შეინარჩუნა. მას უფლის ერთგულების იმედი ჰქონდა და არც მოტყუვდა; მისი ღვთაებრივი უმაღლესობა მას აღმასივით განამტკიცებდა. ამრიგად, ბრბომ შხამიანი ნესტარით ველარ შეძლო მისი შეურაცხყოფა. უმეტესად მტრები შორიდან უვლიდნენ, რადგან მისი სიტყვებისაგან ისე იყვნენ შეშინებულნი, თითქოს მჭრელი ხმალი ყოფილყოს და ახლოს ვერ ეკარებოდნენ. მართლაც, რამდენადაც იგი ხედავდა, რომ თითქოს, ერთი შეხედვით, უფლისაგან მიტოვებულია, იმდენად ამჩნევდა, რომ ღვთის წყალობა მას იფარავდა და მეც ვესწრებოდი რა უღვთო თავყრილობას, მუნჯივით ვიდექი, მხოლოდ ბაგეს ვამოძრავებდი, ვწირავდი მარადიულსა და შემწყალებელ მამას ყოველ მის საყადრის სიტყვას. თავისი მოსახელე წმინდანის — ანდრეას დღეს თავადაც მსხვერპლად მიჰქონდა თავი. ჯვარზე განკაცებულ მის მხოლოდშობილ ძეს თავმდაბლად ემუდარებოდა, რომ ღირს ეყო ახალი კათოლიკეს სულში განედიდებინა მისი მხოლოდშობილება, ვისზედაც მარადიულად შეყვარებული იყო.

დიდი ხნის დაიმედების შემდეგ მისმა ღვთაებრივმა უდიდებულებობამ პატრიარქს შთააგონა, რომ ხსენებული ნიკოლო ჩოლოყაშვილის საქმე გააწყვეტილიყო. ჩემს გარდა სხვებმა ვერ შეამჩნიეს, რომ ეს ნიშნავდა სასამართლოში წარდგომას. ნიკოლო კი შემ-

დღეგაირად ასაბუთებდა: ყოველ დღე ჩვენი თვალებით ვხედავთ, რომ ქართველები სომხდებიან და უმრავლესობა კი თურქდებია, მონებად ყიდულობენ როგორც სპარსელნი, ისე თურქნი. განა რატომ არ უნდა მიიღოს კაცმა ფრანკობა? ჩავარდა რა პატრიარქი იმავე ჯოჯოხეთში, მან შეურაცხყოფის დასაკმაყოფილებლად გოგოს მამის სასარგებლოდ თორმეტი სკუდოთი დამაჯარიმა. გოგოს მამამ ამტკიცებდა — იმიტომ მოვედი, მენახა უარს რატომ ამბობს უკანონოდ ჩემს ქალიშვილზე, საკუთარ ცოლზეო.

ისე რომ, ამ საქმეზე გამართული სასამართლო იესო ქრისტეს გამარჯვება იყო ეპისკოპოსებისა და იქ მყოფი ქართველი წარჩინებულების ტაშისცემაში, რამაც სომხები შეარცხვინა და მართლმადიდებლები გააცოფა, რომელნიც შავი დემონებივით მხარს უჭერდნენ სომხების ჯოჯოხეთურ ტირილს სამოთხის დიდ საზეიმო იუბილეზე. ამ ზეიმში ჩემს გულს მონაწილეობა არ შეეძლო, რადგან მართლმადიდებლებისგან განაწყენებული ვიყავი, რომელნიც ჯოჯოხეთური ვახელებით თავს დაესხნენ ჩვენს ყმაწვილს, უხამსი გინების შემდეგ განზე გაათრიეს და შხამიანი ენაჲ, რაც ძალი შესწევდათ, შეეცადნენ ღვთის მსახურებისაგან ჩამოეცილებინათ იგი. ამ უბედურებამ სხვა საშუალება ვერ გამოძებნეს მის დასარწმუნებლად, თუ არა ის, რომ მას უამბეს მაგალითი ერთი მონანიე ბერიისა, რომელმაც ცოლი არ შეირთო და ბერობას შეუდგა. იმედი ჰქონდათ ჩვენი ახალგაზრდაც ასევე მოიქცეოდა. როგორც ვთქვი, ღვთიური მადლით ერთიანად გაცისკროვნებული ყოველთვის მარტო ამას უპასუხებდა, თითქოს სხვა არა იცოდა რა: ჩემო ბატონებო, მე არ მიცნობთ და არ იცით მე დაგიჯერებთ თუ არა, მე კი ვიცი: იესო ქრისტესათვის თავსა ვწირავ და არც ეს ყმაწვილი ქალი, არც სხვა ქალიშვილი აღარ უნდა ვინდომო. მართლაც, იყვნენ ისეთნიც, რომელთა სულიც ღმერთმა თავისი უსახდვრო წყალობით გაანათლა, მაგრამ იყვნენ ისეთებიც, რომლებიც მისი ნახვით მხოლოდ გაკვირვებულნი დარჩნენ. თუმცა ყმაწვილი ძალიან ბედნიერად თვლიდა თავს, რომ ამიერიდან იმ მდგომარეობაში მყოფი უფლის მიერ პატივდებული იქნებოდა მის მსახურთა შორის.

ყოველივე ამის შემდეგაც პატრიარქი არა ცხრებოდა და იმუქრებოდა: ნაკუწ-ნაკუწად უნდა ვაქციო, ამას არ ვიზამდი, ფრანკი რომ არ გამხდარიყო. კარგი იქნებოდა არც მაშინ გავჩუმებულიყავი, როცა უკანასკნელი ბრძოლის დროს ზალხი განსწილი საფულებით იდგა და დიდძალ ფულს სთავაზობდნენ, თითქოს სულიცხოველი ყოფილიყოს შუა ქუჩაში მათ მოსათვინიერებლად დამდ-

გარი. რადგანაც ამ დროს ქრისტიანთა უსამართლობისა უფრო მე-
შინოდა და ამ სატანების გაცოფებაც ქალაქში ძალას იკრეფდა.
მაშინვე სახლში დავბრუნდი, რადგანაც პატრიარქისათვის უნ-
და მეთხოვა, რომ მეფისათვის წერილები არ წარედგინა,
რომლებიც მას ხელში ჩავარდნოდა. გორში რომ მივედი, მო-
ვიძიე ერთი სატანა, რომ მისივე დახმარებით პატრიარქი შემეწუხე-
ბინა. მე ღმერთმა ყოველი სხვა ძალა წამართვა, ბრბო კი, რადგან
სხვა არაფრის გაკეთება არ შეეძლო, ამ ქვეყნის ბიჭებს აქეზებ-
და, რათა მას ჩვენი სახლისა და სოფლების გარშემო უხამსი სიმ-
ღერები წამოეწყით. ამ ქალაქში იმ სიმღერების დაწერა უხერ-
ხულად მიმაჩნია. იმდენად უტიფრად იქცეოდნენ, რომ ასეთი (მუ-
სიკის) სიმღერის დროს ჩვენს სახლში მყოფი, წინათ ჩვენ მსახურად
ნამყოფ, პოლონელს, ჩვენს მორჩილ ძმას გალანოს რომ არ დაე-
კავებინა, ამ საზიზღარი ლანძღვა-გინებისათვის არ ვიცი რას ჩაი-
დენდა.

მთელს წერილში ამ ჩვენს ყმაწვილზე ახლად რომ არ ვილაპა-
რაკოთ, გეტყვი, თქვენო ყოველად პატივცემულთა: ამა წლის 17
თებერვლის მარხვის დღეს, მან წიფურიაში (სამეგრელოში) ჩვენი
წმინდა სარწმუნოების ანაფორა ჩაიცვა. ყველამ გადაწყვიტა ამი-
ერიდან მისთვის დაგვერქმია ანდრეა, რადგან მისი ნამდვილი სახე-
ლი ძნელად გამოსათქმელი იყო, როგორც მის სამშობლოშია მი-
ღებული. პატრებმა დაადგინეს, რომ თუკი სწავლის წადილს გა-
მოიჩინდა (ამ საწყალს კი ამის დიდი სურვილი ჰქონდა), ხელს შე-
უწყობდნენ. როცა ანაფორა ჩაიცვა, იმ დღიდან კი არ დაიწყო წმი-
ნდა სწავლა, არა! გასული ოქტომბრის პირველ რიცხვშივე. ეს მორ-
ჩილი ძმა ახლა ჩემთან ერთად მოდის. ღვთის წყალობით მე მას
თქვენს დიდად პატივცემულებას წარმოგიდგენთ, რათა უბრძანოთ
მას, რასაც ღმერთი დაავალეს. გზაში წერაკითხვას ვასწავლი.
წმინდა ლორენციის დღეს დავიწყებ წმინდა წირვაზე მის მომსა-
ხურებას. მან იცის სამი ენა: ქართული, სომხური და თურქული.
იტალიური კი, რამდენ ხანსაც მე აქ დავყავი, საშუალოზე უფრო
მეტი ესმოდა, როცა მან აღრე არც ერთ ისიტყვა არ იცოდა. იტა-
ლიურმა არ მინდა რომ თავისი მშობლიური ენა დაავიწყოს.

აღნიშნული თვის 21 ჩვენმა მორჩილმა ძმამ, ემანუელე დ'არე-
ნამ ბრწყინვალედ დაასრულა სწავლა გორში. წერილი მანვე გაა-
ფორმა საკუთარი ხელით, ხელიც მოაწერა, რომელსაც თქვენს ყოვე-
ლად პატივცემულ პატრს, ჩემს წერილთან ერთად გიგზავნით.

ამა წლის იანვრის დასაწყისში თეიმურაზ მეფე შიშობდა, რომ თუ მომავალი გაზაფხულის მიწურულამდე შაჰისაგან ცნობა არ ექნებოდა, კახეთიდან თბილისში უნდა ჩამოეყვანა თავისი ქალიშვილი, რომელიც ათი წელია სპარსეთის შაჰის საცოლედ ითვლებოდა. შაჰისაგან ნაკლებად მოდიოდა ცნობები, ამიტომ თეიმურაზმა ქალიშვილი მიაბარა ქართლის მეფეს. ახლა ყოველ წუთს უცდიან შაჰის ნოსვლას ხსენებული ქალიშვილის წასაყვანად.

საჩქაროდ ვაცნობეთ გორში და ცხენები გამოგვიგზავნეს ბარგის გადასატანად. არ ვიცი მათ [სხვა ბერებმა] რა ქნეს: ამას კი გაცნობებთ, რომ ჩვენი სახლი ერთ სომეხს ჩავაბარეთ, რომელიც, რაც მე აქ ვცხოვრობდი, პატიოსანი ფასით დავიხსენით. რა მიზეზით გავაკეთეთ ასე? ახლა ამ ქვეყნის მეფე მაჰმადიანია და, მაშასადამე, უიმედოა მასთან რაიმე გავაწყობთ ისევე, როგორც ამ მხარის ხალხთანაც. ჩანს პატრიარქიც ძლიერ გვემტერება. როგორც ხმა დადის, მორჩილ ძმა ანდრეას ამბის შემდეგ ყველა საეპოვოდ იჩვენება. ქართლი განუწყვეტლივ აჯანყების ცეცხლშია გახვეული. გამართლდა ის, რაც მითხრეს გურიაში, რომ ამ წელს უნდა ყოფილიყო ეს არეულობა. აღრე რომ მცოდნოდა, მე აქედან არ წავიდოდი ამხანაგების გარეშე. დიდი ხარჯი გვაქვს. ყმები ცოტა გვყავს. დახმარება კი მცირე. ამ ნაკლებობას უკვე ათი წელია განვიცდი. არასდროს ანგარიშზე არ ვილაპარაკებდი, ქრისტიანი მეფე რომ ყოფილიყო. ვიდრე თქვენს ყოვლად პატივცემულ პატარს ვაცნობებდეთ სამწუხარო ამბავს ჩვენი მეორე რეზიდენციის შესახებ, ჯერ ერთი რამ უნდა მოგახსენოთ, რომელიც თქვენ დიდ კმაყოფილებას მოგვკრით, როგორც მათი ამბის გაგებით, ისე ჩვენი წმინდა სარწმუნოების მხრივ. ყველასთან ერთად გილოცავთ, რომ სამეგრელოში გვყავს ორი ნიჭიერი პიროვნება, რომელნიც ყველასაგან ძალიან დაფასებულნი არიან. ესენი არიან ჩვენი პატრები ჭუდიჩე და ლამბერტი. მათ დახასიათებას, თუკი უფალიც ინებებს, თქვენ მოგახსენებთ (ცხოველმყოფელი ხმით) პირადად, ახლა არ მიმაჩნია მიზანშეწონილად ქალაქში აღნიშვნა. მხოლოდ ვიტყვი, რომ ყველასაგან თაყვანსაცემნი და დაფასებულნი არიან.

როცა სამეგრელოში ვცხოვრობდი, მეწვია მთავარი გურიელის, რომელიც იმავე დროს ამ ორი პროვინციის (გურია-სამეგრელოს) პატრიარქიცაა, საკუთარი მკურნალი, არ მახსოვს, პიზადან თუ სიენიდანაა, შემდეგ მაჰმადიანი გამხდარა და ბოლოს წმინდა ეკლესიას შერიგებია. გურიელის დავალებით ძალიან თავაზიანად მთხოვა მთავრის კარზე გადავსახლებულიყავი. ეს კი ბევრ რამეს

მპირდებოდა. ეუპასუხე — სიამოვნებით-მეთქი, რადგან სიტყვიერი თხოვნა ჩვეულებრივია და იმავე დროს მეც ვალდებული ვარ გადმოვიდე, რათა დავაშუვიდო ის საწყალი ჩვენი მორჩილი ძმა, დონ კრისტოფორო კასტელი, რომელიც ერთი წელია თქვენთან ცხოვრობს სულ მარტო-მეთქი. ამასობაში მორჩილ ძმებთან: დონ ვინჩენცო ჯილბერტისთან, დონ ფრანჩესკო მარია მაჯოსთან, ჯაკომო არგულიოზისა და ქარველ ანდრეასთან ერთად წაველი ნავით, რომელიც ამ პატრიარქმა გამომიგზავნა. პატრები: ჯულიჩე და ლამბერტი მორჩილ ძმებთან, ბოვიო და პისტოიასთან ერთად, წიფურიაში დავტოვე. აქედან წავედით 23 მარტს, პირქარის გამო ზღვაში ვერ გავედით, მხოლოდ კვირას — დაფნის დღეს, ე. ი. 29 ოთხშაბათს მზის ამოსვლისას. გადავედით გურიელის მხარეს ზღვის სანაპიროზე, სადაც ჩვენს გამცილებელს, მთავრის ბრძანებით, ცხენები უნდა ეშოვნა. მორჩილ ძმა ანდრეას გარდა, რომელიც ბარგის მეთვალყურედ დარჩა, ყველა ფეხით წავედით იმ განზრახვით, რომ ამ წმინდა დღეს გვედღესასწაულა. უმეგზუროდ ყველა სოფელი დავიარეთ, ღამით სიარულით და არა უხეში მოპყრობის გამო დაქანცულებმა, ბოლოს მივალწიეთ სახლს, სადაც ვერ მივიდოდით, ერთ ბატონს თანაგრძნობა რომ არ გამოეჩინა. როცა შნახა, რომ ქარებმა შემომიტია, შემომთავაზა ერთი ჯორი, რომლითაც წინ წავედი და პატრებსაც დახმარება გამოუგზავნე. ისინი ნახევრად დახოცილები მოვიდნენ.

ჩვენი ადგილსამყოფელი გურიაში სამეგრელოსთან შედარებით, უდიდეს გაჭირვებაში ჩაეარდნილიყო გასულ წლებში მომხდარი ხანძრის გამო. აქ მაცხოვრებელი ერთი ძალიან ავადმყოფი მორჩილი ძმაღა იყო. ჩვენი სახლი მდებარეობს შიგ მთავრის ბაღში. მთავარი თავისი ბაღით ვერა ტკებებოდა, რადგან მას ცოლი და შვილები არა ჰყავდა, ბაღი მთლიანად ტყედ ქცეულიყო. ამ სახლის ფანჯრები შიგნით, ეზოში იცქირებიან. კარგი მდებარეობა აქვს, მაგრამ მე ნაკლებ მომწონს. მეშინია, როცა მემკვიდრე ტახტს დაიკავებს, ჩვენები აშკარად გაიქცევიან აქედან. რადგან ყოველ საათს იქაურობა სავსეა ქალებით და ბიჭებით, რომლებიც მოდიან და ჩვენ კარებთან დგანან, რადგანაც მთავრის სახლში სხვა გასართობი არა აქვთ რა. აქ არის ისლით დაზურული პატარა ხის ეკლესია, რამდენადაც კი შეიძლება სუფთად მოვლილი. ყველა პატრისათვის ერთი ოთახია იმავე მასალით დაზურული. ეს ეშახურება სახლის ყველა მსახურს და ორი ოთახი კი ოჯახისთვისაა. კათოლიკედ აღსაზრდელად მრავალი ბიჭი ჰყავთ. იმ ცოტა დროს, რაც მე აქ ვცხოვრობდი,

მათ კითხვა დაეწყებინე. მთავარმა ყმები შემომთავაზა, ამაზე თავა-
ზიანად მადლობა მოვახსენე და ვაცნობე, რომ მხოლოდ მისი სიყ-
ვარულისთვის, მისი სახლის საჭიროებისათვის ვიცხოვრებ-მეთქი
აქა. ყველას პატივი მოგვავგო. ბევრი მოწყალება გაიღო იმ იმედით,
რომ ერთ დღეს ჩვენი ხელებიდან მას გამრავლებულს მიიღებდა.
სხვა დამახასიათებელ რამეს, მაგალითად ის, რომ ამ პროვინციაში
პური არ არის და სხვა გაჭირვების შესახებ, ყველაფერს ვტოვებ,
ვვარაუდობ, რომ თქვენს ყოვლად პატივცემულ პატრს ჩვენი წმინ-
და ამხანაგები უკვე გაცნობებდნენ.

თქვენს ყოვლად პატივცემულ პატრს მივუთითე რა ჩვენი რე-
ზიდენციის საერთო, მდგომარეობაზე, ახლა გადავდივარ სასულიერ-
ო ამბებზე. დაეწყოთ კასტელით. აღენიშნავ. რომ, რაც იგი აქა
ცხოვრობს, ექვსმა სულმა აღსარება თქვა ჩვენს სახლში, ამათგან ოთხ-
მა ყველაფერი მიატოვა, დანარჩენი მიანდევს ჩვენს მორჩილ ძმა გა-
ლანოს. შემთხვევით პატრმა დონ ჯუსტომ და მე შემოვიარეთ რა
ეს სოფლები, მოვიძიეთ ზოგიერთი არსება, რომლებიც მონათლულ-
ნი არ იყვნენ, რადგან მათი მამები, ჭერ ერთი, ღარიბები იყვნენ და
შემდეგ თანდაყოლილი დაუღვერობით ნამდვილად დაავიწყდათ და
ალაც კი ფიქრობდნენ მონათვლაზე. ესენი მოიყვანეს რა ჩვენს ეკ-
ლესიაში, დიდი ზეიმითა და საჭირო საიდუმლოებით წმინდა ნათ-
ლობა მიიღეს. ასევე მოვმოქმედე ყველა სხვა ქართველის მიმარ-
თაც. მე შევიძელი მოჩვენებითი და არასრულფასოვანი ნათლობის
საკითხის გამო ჩავრეულიყავი მათს საეკლესიო წესდებაში. ცოტა
რამ აუხსენი და მათ მამებს ისე გავუხადე საქმე, რომ ჩვენს წამ-
ყვან წესებზე, წმინდა მირონცხებასა და ლათინთა მიერ გამოყენე-
ბულ სხვა ცერემონიებზე გვეხვეწებოდნენ — გვასწავლეთო. აქაც
კვლავ სომეხ მღვდელთან ერთად ვმოღვაწეობდი. იგი გულითადად
განწყობილი აღმოჩნდა ჩვენდამი და ძალიანაც მოინდომა მთელი
თავისი ოჯახობით გადმოსვლა ერთ-ერთ ჩვენს რეზიდენციაში —
გურიის ან სამეგრელოსი, რათა უკეთ შეესრულებინა თავისი მო-
ვალეობა, რომელიც კათოლიკური დოგმებით შეიცნო. მსგავსად
ზემოაღნიშნული ოთხისა, ისიც მივანდე ჩვენს გალანოს. სამეგრე-
ლოში ჩვენმა დალოცვილმა პატრებმა უამრავი ბავშვი მონათლეს,
მათი უმრავლესობა დაიხოცა ჩვილ ასაკში. მათ ნათლავდნენ გამო-
ცდილ ბრძენთა სახელს ამოფარებულნი. ბავშვები, რომელთაც მო-
სანათლად მოიყვანდნენ ხოლმე, თავს ცუდადა გრძნობდნენ ან ავად-
მყოფობდნენ. ზოგჯერ მღვდლებს სთხოვდნენ სახლში გაყოლას.
სხვა დამოკიდებულ მთავრებს ჰყავთ თავიანთი მღვდლები, რო-

მელთა საშუალებითაც იმედი აქვთ, ბევრს რამეს მიაღწევენ. კურთხეულო უფალო, შენი წმინდა წყალობით კეთილი სურვილები აუსრულე მათ!

გურიიში ჩვენმა მორჩილმა ძმამ დონ ანტონიო ჯარდინამ, ნეტარხსნება იყოს მისი, უკვდავი ხოტბის ღირსი საქმე გააკეთა, რაც მხოლოდ ღვთისათვის იყო ცნობილი. მის ამხანაგს კი მცირე დამსახურება ჰქონდა ჩვენს სარწმუნოებაში. იმიტომ არც აღვნიშნავთ. თავის ტკივილები, რომელსაც ის [დონ ანტონიო] განიცდიდა განუწყვეტელი ავადმყოფობისაგან, ძალიან გვადარდებდა. ამის შესახებ სხვა ვერაფერი გავიგე, გარდა იმისა. რომ მისი ჭყენებასას ცრემლები და ოხვრა აღმოხდებოდა ხოლმე. მან სიცოცხლე ცხენზე ამხედრებულმა გაატარა.

განუწყვეტილად უვლიდა რა გარშემო სხვადასხვა სოფლებს, მუდამ ქადაგებდა, რომ ქრისტიანულად ეცხოვრათ. მოსახლეობას ძალიან უყვარდა დონ ანტონიო. იგი უხსნიდა ყველას მათი ნათლობის არასრულყოფილობას. ზოგი ბატონი თავისი ბავშვებითა და ცოლით მოინათლა, რადგან მისი [დონ ანტონიოს] განსაკუთრებული პატივისცემა ჰქონდათ, მას სრულყოფილ ბერად მიიჩნევდნენ და წმინდა კაცად თვლიდნენ.

როგორც მოგახსენეთ, წმინდა მამები ყველაფერს არ აღრიცხავდნენ. წინადადება მივეცი, რომ ასეთი რამ გამოასწორონ. ისე გააკეთონ, რომ თითოეულ რეზიდენციაში შეადგინონ ცნობა იმის შესახებ, რაც კი რამ ხდება მათთან და ერთმანეთს გაუგზავნონ. ისიც აცნობონ, მნიშვნელოვანი რაც მოხდება მომავალში.

ზშირად თურმე ამ ჩვენ დალოცვილ ამხანაგს საშინლად აცლუნებდნენ ქალები, რომელთაგანაც ღვთის შემწეობით გამარჯვებულს თავი დაუხსნია. განსაკუთრებით ერთისაგან, რომელსაც უთქვამს, რომ ქვეყანაზე სხვა არავინ მინდაო. დიდი ხნის განმავლობაში [დონ ანტონიო] სიმტკიცეს იჩენდა, ამჟამადაც ცდილობს მორიოს ცთუნებას.

ამ ჩვენი დალოცვილი ამხანაგის გურიიში ბედნიერი გადასვლის შემდეგ ჩვენმა მორჩილმა ძმამ, დონ კრისტოფორო კასტელიმ, წმინდა ეკლესიას შემოარიგა მთავარი გურიელის მკურნალი, რომელიც ახალგაზრდობაში უნგრეთიდან ტყვედ წამოიყვანეს თურქებმა და ბარძაყში დაჭრეს შაშხანით, რის გამოც დახეიბრდა. უარ-

3 თეათინელი მოწესე მისიონერი. ავტორი უმეარფასესი გრაფიკული აღზომისა და რელაციონისა XVII საუკუნის საქართველოზე.

ყო თავისუფლება ღვთის შვილობილობისა, იესო ქრისტეს სისხლის მეოხებით რომ ვხარობთ ქრისტიანები, და მაჰმადიანობა მიიღო, დემონის მონობის საუბედურო მარწუხებში მოექცა. შემდეგ ტყვეობიდან განთავისუფლდა თუ არა, გონებით ძალიან მკვირცხლმა ოსტატმა, მოკლე ხანში შეისწავლა არა მარტო ყველა ავადმყოფობა, არამედ ყველა საჭირო წამლის გამოყენებაც. ბოლოს, მართლაც, გურიელის მიწვევით წავიდა იქ, სადაც ყველა ერთსულოვნად პატივსა სცემდა, როგორც ესკულაპოს. მუდმივად გურიაში ცხოვრებისას სხვების მიბაძვით ჩვენ მოწინააღმდეგედ მყოფი შეიპყრო თავმდაბლობამ, ლობიერებამ და ჩვენი მორჩილი ძმის კარგმა მაგალითმა, და გადაწყვიტა მისთვის უნეტარესად მიეძაძა. ბოლოს ხელები ღმერთს გაუწოდა, რომელმაც უხვი წყალობის მადლით იგი მრავალი უბედურების შემდეგ სიბნელიდან ამოიყვანა. ამ ამბავმა განაცვიფრა არა მარტო ნაცნობები ამ ქვეყანაში და მის გარშემო ადგილებში. არამედ კონსტანტინოპოლშიც. სადაც იგი ადრე მცდარი გზით ცხოვრობდა, გაიგეს ამბავი, რომ რომაული წმინდა ეკლესიის ხელებს, თავის პირველ კანონიერ დედას — ხელახლად დაუბრუნდა. მე თვითონ რომ ვნახე, სიხარულით ავტირდი. გურიაში ვინმე ქართველმა ბატონმაც პირველად რომ ნახა იგი ქრისტესთან შერიგებულნი, ქუდი მოიხადა პატივსაცემად და ატირებული მის ხელებს საამბოროდ მიეტანა. ეს პატივი კი ჩვეულებრივად მარტო საძღვდელოებას შეჰფერის. მან გარდა ამ ცვლილებისა, როგორც მოგახსენეთ, ყველა ალაფრთოვანა, რადგანაც თავისი ცოლებიც გაუშვა, რომელნიც მას (მაჰმადიანს) ჰყავდა. ერთი მათგანი ამ ქვეყნის დიდგვაროვანი იყო. ამით განსაცდელში იგდებდა წმინდა ძმა თავის თავს, რადგან იმ ქალის მშობლები მოუკლავს არ გაუშვებდნენ. ახლა ცელიბატურ ცხოვრებას ეწევა, დღედაღამ შიშველ ტანზე პერანგივით ფართო თხის ბეწვის ქსოვილს იცვავს, კისერზე განუწყვეტლივ ჰკიდია რკინის ჯაჭვი, რომლის რგოლები ხელის ცერზე უფრო სქელია. მე მგონი, ყოველ დღე მკაცრ წრთობას გადის — როცა კი მთავრის საქმით არ არის დაკავებული, ღვთის ლოცვანს ზეპირობს. მართლაც, პირველად თავისი ამპარტავნობის გამო ამ ქვეყნის დაწინაურებულ ბატონებსაც კი ფეხქვეშ ფიანდაზად ეგებოდა. ახლა თანასწორად მიიჩნევდა ამ ქვეყანაში მცხოვრებთაგან ყველაზე უფრო უკეთურსა და მდაბიოს. ადრე მისი შიშით ბევრმა ეს მხარე მიატოვა, რაც კი რამ ჰქონდათ, თან წაიღეს, მოხერხებულ ცხოვრებას საკუთარი სული ამჯობინეს, რომელიც უეჭველად დაელუპებოდათ, აქ რომ ეცხოვრათ. ახლა.

ჩვენ ვხედავთ ძალიან თავმდაბალსა და ლმობიერს. წმინდა ოთხშაბათს ვინმე სომეხს შეხვედრია, რომელიც გასულ თვეებში თვითონვე სასიკვდილოდ დაუჭრია, სახალხოდ მუხლები მოუყრია მის წინაშე და ნაჭრილობევე ადგილზე უკოცნია, დიდი მოწიწებით პატიება უთხოვნია და თავისი ხანჯალიც მორჩილების ნიშნად შეუთავაზებია, რათა იმავე იარაღით მოჭეოდა მას ისევე, რომლის ღირსიც თვითონ იყო ადრინდელი შეცდომისათვის. გარდა ამისა, წმინდა პარასკევს, წმინდა ჯვრის თავყვანისცემის დროს, შინაგანად ძლიერი განცდებით შეგონებულმა მიმართა ეკლესიაში მყოფ ჩვენს მრევლს, რომ ქრისტიანულად იცხოვრონ. მათზე ცოცხალი შთაბეჭდილება რომ მოეხდინა, სიტყვებს ფაქტები დაურთო, რათა საჯაროდ, ყველას გასაგონად ესწავლებინა წმინდა ცხოვრება. უკანასკნელად დიდად შემევედრა, მომექცია ჩვენს წმინდა სარწმუნოებაზე. ერთი სიტყვით, მხოლოდ მთავარმა დააკავა, რადგან ეშინოდა, არ დაჰკარგვოდა იგი. მათ შორის დიდი სიყვარული სუფევდა, თითქოს მამა-შვილი ყოფილიყვნენ. გურიის მთავარმა სთხოვა, რომ სადაც დღევანდლამდე ცხოვრობდა, კვლავ ეცხოვრა დიდი ბალით შემორტყმულ სახლში, რომელიც მთავრის ბალთან იყო შეერთებული, ჩვენგან კი ორმაგად იყო დაშორებული. წმინდა სილვესტროს სახელობის ეს ჩვენი ეკლესია ჩვენი ბატონის სასახლის კარიდანაც დაცილებული იყო და მისი მღებარეობა მოწმობდა, რომ ეს პატარა ეკლესია არასაკმარისი იყო ჩვენი წმინდა ამხანაგებისათვის. იგი სომხების საცხოვრებლების შუაულშია, სომხები დაახლოებით 40 ოჯახია, ვშიშობთ, რომ ამის გამო ჩვენს ეკლესიაში ქართველები ვეღარ მოვლენ, ვერც მთავრის სახლის პირნი. რომელიც ამ ადგილზე არა ცხოვრობენ. არა მგონია, ჩვენი მისიონი ერთ თემზე მეტს მოეშაახუროს.

ნათლობის საკითხზე წმინდა კონგრეგაციის განკარგულება ჯერ არ მიმიღია. სანამ წმინდა კანონები გვიბრძანებდნენ რომაული რიტუალის საფუძველზე სწავლულთა მიერ შედგენილ წესს, ჩვენ ეს საქმე უკვე მოვაგვარეთ. ამ ბოლო დროს აღმოჩნდა, რომ ნათლობის სარიტუალო ფორმაში უწმინდესი სამების მესამე პირი არ იხსენიება. ეს შეცდომა ალავერდელმა აღმოაჩინა, რომელიც ქართველთა შორის პირველი მწიგნობარია, ნეტარი ცხოვრებითა და სხვა რამით ჩვენი მოწინააღმდეგეა, თუმცა კი ძალიან აფასებს ჩვენს სარწმუნოებას, როგორც ბრძენი. უკანასკნელად მან მთავრის ჭალიშვილი, უამრავი კაცი და ქალი მონათლა. ამ ცნობის მიღებისთანავე დავასკვნით, რომ მაშინვე მოგვენათლა ჩვენი მორ-

ჩილი ძმა ანდრეა მარხვის პირველ შაბათს, თუმცა მან ჩვენი წმინდა სარწმუნოების ანაფორა ჩაიცვა გასულ ოთხშაბათს.

არ შემიძლია ბრალი არ დავსდო (მთავარს) იმაზე, რომ მთლიანად არ მოგვაგო ყველა პატივი, რომელიც უნდა შეესრულებინა ჩვენი წმინდა ამხანაგობისადმი. როცა მაცნობეს ადამიანებით გახურებული ვაჭრობის შესახებ, რომელიც ამ ზღვაზე ხდება. ჭერძნელად დავიჭერე. ახლაც თვალებიდან იმდენი ცრემლი მეღვრება, რამდენიც მელანი არ გამომიყენებია ამ ქალაქზე. არის ისეთი ადგილები, სადაც დემონის ვაჭრები ან მისგან შეგულიანებულნი ასეთ ადებშიცემობას დახარბებულნი ცხოვრობენ. მათი მოვალეობაა, ვინც კი ნავსადგურიდან გამოვა, ბაჟი გადაახდევინონ. წერილი ვაჭრების ნაეებიც ქიანჭველებივით მიდი-მოდიან, გარდა იმ ორი დიდი გემისა. რომელნიც ყოველ წელს მოადგებიან ხოლმე ნაპირს. რა თქმა უნდა, მეტად მწარე ოხერის გარეშე არ შეიძლება მათი ცქერა, მათზე რაიმეს მოსმენა და წერა. გასაოცარი ისაა, რომ ამ ჯოჯოხეთური ბაზრის მთავარი ვაჭრები ღღეს თვით მართლმადიდებელნი არიან, ისინი, რომელნიც საწყალი ქართველების სარწმუნოებას ვითომ ერთგულად იზიარებენ. ისინი ლათინელებს ძალზე ეწინააღმდეგებიან, ლათინელები კი ცდილობენ ქართველები უცვლადი ხსნის ქეშმარიტ გზაზე დააქონონ. გარდა ამისა, ჩვენს სარწმუნოებას იხსენიებენ ათასი ლანძღვა-გინებით, რომელიც მათი პირიდან, ყოველგვარი წარმოსადგენი სიცრუით, განუწყვეტლივ მოედინება. პატრებმა შენიშნეს, რომ თანამემამულეთა გაყიდვით ქართველები თურქებისაგან გადაქარბებულ ფასს იღებენ, მაშინ როცა ამ არსებებს ქრისტიანებისაგან იაფად ყიდულობენ. ასეთი მოვლენა უფრო მძიმე ცოდვაა. როცა იციან, რასაც სჩადიან. ისინი მათ ყიდულობენ ათასი ფიქტიური და ტყუილი ფიცით. თითქოს ეს ტყვეები სახლში გამოსაყენებელ მსახურებად, ან მათი ნათესავებისა და მეგობრებისათვის უნდოდეთ და შემდეგ კი მაღალ ფასებში თურქებზე ჰყიდიან. ამას ყოველდღე ხედავენ ღვთის მსახური ბერები, მიტროპოლიტები და პატრიარქი; ყოველ შემთხვევაში ამ ამბავზე ბევრ რამეს ისმენენ, მაგრამ ხმას არ იღებენ იმ იმედით, რომ მათაც ორივე მხარისაგან მოგება დარჩეთ იმათგან. ვინც ჰყიდის და ვინც ყიდულობს. კურთხეულ იყოს უფალი ათასჯერ. რომ ესენი ამგვარ გლახაკებად აქცია! ოღონდ ტყვეების გაყიდვაზე ხელი ავადებინოთ, ჩვენ გვირჩევნია ჩვენივე სისხლით დავაკმაყოფილოთ ეს გაუწაძლარი ხალხი, რომელიც ყოველთვის გაჭირვებაშია, ცუდად ჩაცმული, მიუხედავად იმისა, რომ ყველა ზვე-

ტავს ბევრ ფულსა და მათს. რომელიც სამარცხვინო ვაჭრობით განუწყვეტლივ შემოდის. რასაკვირველია, ყველა მდინარე, რომელიც ცის ქვეშ მოედინება, საკმარისი არ არის ჩვენი სურვილების ძარღვები გააფსოს.

მას შემდეგ, რაც თქვენს ყოვლად პატივცემულობას აფუწვრე საერო და სასულიერო მდგომარეობა ჩვენი რეზიდენციისა და აგრეთვე ამ ქვეყნისაც, ვვარაუდობ, რომ ეს გრძელი წერილი არ უნდა იყოს მძიმე წასაკითხი. რადგან თქვენი განკარგულებები შევასრულე და აქ მცხოვრები თითოეული ჩვენი წმინდა ამხანაგთაგანის ცხოვრება შესაძლებელი სიმოკლით აგიწერეთ. რაც შეეხება დალოცვილ პატრებს, ჯუდიჩესა და ლამბერტს⁴, რაც საჭიროდ მივიჩნე, მათ შესახებ ზემოთ უკვე მივუთითე თქვენს ყოვლად პატივცემულობას. პატრ დონ ჯუსტოს შრომის დიდი სურვილი აქვს, მაგრამ მისი განზრახვების ხელისშემშლელია ხშირად მისი შეუძლოდ ყოფნა. ავადმყოფისათვის ერთ-ერთი ნეტარებაა პატრების სიკეთის ნატვრა და მათზე გულისტკივილი. პატრებიც დრო და დროს ნახულობენ და დარდს უქაჩებენ. მორჩილი ძმა დონ ვინჩენცო ჯილბერტიც იმდენად ავადაა, რომ არ ვიცი, რანაირად შეუძლია ემსახუროს აღნიშნულ მისიონს. მას ელენთის წყალმანკი სჭირს, უკვე ფეხები უსივდება. მორჩილმა ძმამ კლემენტე გალანომ გასაოცარი წარმატება მოიპოვა. თავისით, უმასწავლებლოდ შეისწავლა სომხური ენა და იმდენად დაეუფლა მას, რომ კარგად ესმის და უკეთესად კითხულობს. ადვილად წერს მათი ასოებით ისევე, როგორც მშობლიურს. მართლაც. როცა შემთხვევა მომეცა მეპასუხა წერილობით ნახიჩევანის მონსინიორისათვის, საპატრიარქო მოადგილისათვის, რომლებთანაც მიმოწერას ვაწარმოებდი, მან გამართლა თავისი ცოდნა, რამაც ვამამხნევა.

როცა გორიდან წავედი, ჯერ არ დამეწყო ქადაგება არა უძლურებისაგან, არამედ მორჩილ ძმა ანდრეაზე გავრცელებული ხმებისაგან, რომელსაც 5 თვე და 21 დღე შეუსრულდა, რაც იტალიიდან ამ მხარეში დაბრუნდა. მისი ჭკუა და გულმოდგინება ყველასაგან აღტაცებასა და მიბაძვას უნდა იწვევდეს. იმდენად გამოჯანმრთელდა, რომ მათ, ვინც კი პირველ ხანებში მას სწულად იცნობდა, ეს სასწაულად მიიჩნიეს. მორჩილი ძმის დონ ფრანჩესკო მარია მაჯოსაგან არაჩვეულებრივ წარმატებას უნდა მოველო-

⁴ არქანჯელო ლამბერტი — თეათინელი მისიონერი საქართველოში. კოლხეთზე ორი შრომა აქვს გამოქვეყნებული.

დეთ. ბოდნი უნდა მოვიხადო, თუ ამ დრომდე ეს ნიშნები ვერ გამოამჟღავნა, რასაც მისი ნიჭისაგან გპირდებოდით, რადგან მუდმივად მგზავრობაში ან მგზავრობის სამზადისშია. მორჩილი ძმა დონ კრისტოფორო კასტელი შეუძლოდა. იგი განაგებს ყველა მიწერ-მოწერას — საგარეოსა და სახლის შიგნით. იგი ძალიან სათუთი კაცია. მისი პირიდან ლოცვები შუბის ტყორცნასა ჰგავს. მორჩილი ძმებისაგან — ბოვიოსა და პისტოიასაგან ველი მიღწევებს. უფალი მათი მომსახურებით კმაყოფილ-დარჩება, თუკი მათ ჯანმრთელობას მიანიჭებს. მორჩილი ძმა არენა ჩემს დიდ კმაყოფილებას იწვევს. უფლისათვის მიმინდვია ისიც, რასაც მორჩილი ძმა არგულიოზი წარმატებას მიაღწევს. ბოლოს, ჩვენი კლაუდიო ხალისით ემსახურება ღმერთს არა როგორც მხოლოდ მორჩილი ძმა, არამედ წერილების დამტარებლის არაჩვეულებრივი უნარით.

ეს არის მთელი ჩვენი ოჯახი, რომელსაც წმინდა სარწმუნოება ხელს უმართავს საქართველოსა და სამეგრელოში.

როგორც ზემოთ მოგახსენეთ, წმინდა სამშაბათს გურიაში რომ მივედი, იქ ვნახე ერთი კათოლიკე ბერძენი, სახელად კირილე. რომელიც ჯერაც არ წასულიყო ზღვით. იგი — ტრაპიზონის მიტროპოლიტად ნამყოფი, ახლა უეკლესიოდა. კონსტანტინოპოლის პატრიარქს გამოეგზავნა მოწყალების შესაგროვებლად მთელ საქართველოსა და სამეგრელოში, როგორც ამას ყოველწლიურად აკეთებდა. ასე რომ, ეს მიტროპოლიტი თავისი მსლებლებითურთ ბევრ-ჯერ ჩვენს სახლში მიმიღია გორში — ესენი ხომ მოწყალების შეგროვების მიზნით ბევრს დადიოდნენ. იგი ვნახე ზღვის სანაპიროზე. ერთ დღეს ღირსად მცნო ამხანაგობა გაეწია და ამ ადგილამდე ერთად გვევლო. ამისათვის ბევრი საზაბი გვქონდა და სხვებიც აშკარად მარწმუნებდნენ, რომ აქედან ღვთის უდიდესი მადლი უნდა გამოჩენილიყო, რის შესახებაც, ინებოს უფალმა და თავის დროზე თქვენი ყოვლად პატივცემულობის ფერხთა ქვეშ მყოფი გიამბობთ. პირველ მაისს მორჩილ ძმა ანდრეასთან ერთად სახლიდან გამოვედი, არა სხვა რამისათვის, არამედ როგორც დიდად გამოცდილი ჩვენი ნეტარი პატრი გაეტანოს უღირსი მსახური შეუცდომელი მიზნით — მეღვაწე ჩვენი უფლის ქრისტესათვის. ორი იშვიათი ახალი აბრეშუმის წინდი დაიკარგა. როცა ავადყოფი მოსახლეობის დახმარების სურვილით აქეთ-იქით დავრბოდი, ჩვენმა წმინდა ამხანაგებმა მთხოვეს მამელო ექიმობის გასამრჯელოდ მხოლოდ სამი პიასტრი; ორიც ჩვენმა კლაუდიომ საზღვაო პორტში გასვლისას მომაჩიჩა. ეს მაშინ გააკეთა, როცა შენიშნა, რომ მიტროპოლიტი

უკვე წასულიყო. ეს მგზავრობა წვალემა იყო და თქვენთვის მისი მოყოლა ზედმეტად მიმაჩნია. ერთი ხომალდით ტრაპიზონში უშიშრად გადავედი, რომელიც ჩვენი პორტიდან 500 მილით იყო დაშორებული. ხომალდი ბერძნებისა და თურქების ნაყიდი ტყვეებით იყო დატვირთული. ეს ვეღარ ავიტანე და გადავჭექე სხვა ხომალდზე, რომელიც პირდაპირ კონსტანტინოპოლში მიდიოდა და სადაც 300-ზე მეტი ძალიან თავხედი მგზავრი იყო. ერთ დღეს ერთმა მათგანმა ჩემი თანდასწრებით მორჩილ ძმას თავში ქვა ესროლა. ასეთმა მოქმედებამ გადაამწყვეტინა ამ ხომალდის მიტოვებაც, ამიტომ წმინდა ძმებს ვთხოვე საჩქაროდ მოეცათ სასმისები და საჩუქრები და ტრაპიზონიდან 500 მილით დაშორებულ სინოპში დავჩვი, საიდანაც დიდი კატარლით, რომელსაც სახელად „სულთნის დედოფალი“ ერქვა, გადავედი კონსტანტინოპოლში. ჩვენი ნეტრი პატრი გაეტანოს სახელობის ღამისთევისას დავიწყე მგზავრობა და 500 მილი გზა გავიარე. მთლად დამჭირდა 98 დღე, აქედან 10 დღე ტრაპიზონში ვიცხოვრე, 48 დღე — სინოპში. ქალაქ სინოპში ორი რამ შემხვდა: ერთი — ვნახე ზემოხსენებული მიტროპოლიტი. ვიმედოვნებდი, რადგან იგი და მისი ხალხი ჯერ გორსა და შემდეგ გურიაში დიდი სიყვარულით მივიღე, შეიძლება მეც მსგავსი რამ მომავოს და თავის სახლში წამიყვანოს-მეთქი. მაგრამ ნაცვლად ამისა, ის ძალიან გაურისხდა ერთ თავის მღვდელს, რომელმაც ყურადღებით მიმიღო. როცა მე მღვდლის სახლში შევედი, მაშინვე გაიგო მიტროპოლიტმა და უკმაყოფილო დარჩა. განუცხადებია რომ თითქოს თვითონ გულმოდგინე მორწმუნეა და მე კი ერეტიკოსი. ასეთი განცხადების შემდეგ ჩემთან საუბარში უკვე ყველა ფრთხილობდა, რომ იტყვიან, „ტყუებებმაც კი იარაღი აისახეს და ჭეშმარიტების მტრებად იქცნენ“. არა ერთხელ, არამედ ბევრჯერ შეგულიანებულნი თავს დაესხნენ ჩვენს მორჩილ ძმა ანდრეას, რომელსაც მიტროპოლიტი საქართველოდან იცნობდა. მიტროპოლიტი ასეთი საქმისთვის ხშირად შეყრიდა ხოლმე მსგავს უღმერთო ვიგინდარებს, მაგრამ უფლის წყალობით ამ ვიგინდარებს შორისაც გამოირჩეოდნენ ისეთნი, რომელთაც იცოდნენ მიტროპოლიტის წარსული და შეეძლოთ გამოეაშკარავებინათ მისი საიდუმლო „ნარღვევები“, თანაც ემუქრებოდნენ, რომ პატრიარქს მას ციხეში ჩაასმევიანებდნენ. იმ დროს სატანასათვის ადგილი რომ არ დამეთმო ჩემს გულში და მიტროპოლიტისათვის მეც ზიანი არ მიმეყენებინა, მისი ნებართვით პატარა ოთახი დავიჭირავე. ზემოხსენებულმა მღვდელმა ბინის პატრონ თურქს ისევ უკან წართმევა უბრძანა, მაგრამ უფალმა ნება არ დართო,

რომ ამ მღვდლის ნათქვამს რაიმე შთაბეჭდილება მოეხდინა თურქზე. მღვდელი მეორე დღეს მოვიდა. შემოსვლისთანავე თურქმა ის ჯოხით იფრინა. კურთხეულმა უფალმა მის სხეულს მიაგო ის, რაც თვითონ უნდოდა სხვისათვის.

მეორე მნიშვნელოვანი რამ, რაც თავს გადამხდა სინოპში, იყო ის, რომ აქ იმყოფებოდა ერთი დიაკვანი, რომელსაც მის სულში ჩასახლებული დემონისაგან მრავალი წლის განმავლობაში თავი მობეზრებული ჰქონდა. საერთოდ კი არავინ იცოდა ნამდვილი გარემოება. მხოლოდ მამამისმა იცოდა, მას რაც სჭირდა. ფულის დაუზოგავად საიდუმლოდ სხვადასხვა მხარეში დაჰყავდა შვილი აღნიშნული მიტროპოლიტის იმედით. დიდად სახელგანთქმული ეკლესიის მოციქულების პეტრესა და პავლეს სახელობის დღეს მოიყვანეს იგი ჩემთან პატარა სოროში. რომელშიაც ვცხოვრობდი. გასაოცარი იყო ის, რომ მაშინვე გამოვლინდა ავი სული და თავისი სახელი აღიარა — ბელზებელი. ეს ავი სული დაგვიპირდა, რომ დიაკვნის სხეულს დატოვებდა ნეტარი ქალწულის მონახულების დამისთევისას. დიაკვანს აშკარად შეეტყო ავი სულისაგან განთავისუფლების ნიშნები. ასეთი რამ მანამდე არასდროს მომხდარა. რაკი ეს ამბავი გაიგეს, ბერძნებს არ უნდოდათ რომ წავსულიყავი სადმე, რადგანაც არც არასდროს გვყოლია ასეთი მეურნალიო და არც არასოდეს ვყოფილვართ ასეთი ღვთის დიდების მოწმენიო. დიაკვანი ყოველთვის აღსარებას ამბობდა და ჩვენი უფლის ქრისტეს სადიდებლად რომაულ რეზიდენციაში, წმინდა ეკლესიაში, ასწავლიდა მრევლს. აქ იყო სულიერად შეპყრობილი სხვა ყმაწვილი ქალიც. ვერც მის სულში ნახეს მისი მტანჯველი, პატრონებს ძალიან უნდოდათ მისი მოყვანა ჩემს პატარა ოთახში, მაგრამ უბედურები თავიანთ სიბნელეში ჩაძირულნი დარჩნენ, უცილობის გამო შეცდნენ და გაჯიუტებულ-დაბრმავებულებმა ღვთის წყალობის ყოველგვარ შესაძლებლობას ზურგი შეაქციეს. ღმერთს კი მრავალი უბედურებიდან და ორმაგი ტანჯვიდან შეეძლო იმ ავადმყოფი ქალის დახსნა.

კონსტანტინოპოლში მოსვლის პირველ დღეებშივე მოხდა ერთი ამბავი, რომელიც უეჭველად ეცოდინება თქვენს ყოვლად პატივცემულ პატრს სხვა გზით. პირველი შეხედვით თითქოს არც მეკუთვნის, რომ ამ ჩემს წერილში ისევ თავიდან მოვახსენოთ ყველაფერი, მაგრამ მე მგონია დიდ შეცდომას ჩავიდენ უმაღლესი და მარადიული მსაჯულის წინაშე, რომ გამოვტოვო ყველაფერი ეს და არ მოგიტხროთ მისი ღვთაებრივი უდიდებულესობის სადიდებლად.

უწმინდესი მოციქულების პეტრესა და პავლეს დღეს მიღებული კალენდრის მიხედვით, ოსმალეთის სულთანმა დააპატიმრა ცბიერი კალვინისტი და დემონის მეორე ნაშობი კირილე, ამ ეკლესიის უღირსი პატრიარქი და ბრძანებით ციხეში გააგზავნა. უძველესი კალენდრის მიხედვით, უწმინდესი მოციქულების დღეს იმ საცოდავს ყველი გამოსჭერეს მისი ჩადენილი უსამართლობის გამო. ეს იყო პირველი პატრიარქი, რომელიც ოსმალეთის იმპერატორმა მოკლა, მას შემდეგ, რაც ამ იმპერიასა ფლობენ ის და მისი წინაპრები ტრადიციის მიხედვით. მომხდარი ამბავი ღვთიური სამართლიანობის ნიშანი იყო იმ უბედურის წინააღმდეგ. მისი წყევული გვამი სილაში დაიმარხა, რადგანაც შუა ზღვაში, ნავში მოკლეს იგი. ეს იყო აღსრულება წმინდა იობეს მისნობის 24-ს სათითაოდ აღწერილი ყველა მისი სივერაგისა. ჯოჯოხეთისაკენ მიმავალ პატრიარქს შეამჩნიეს, რომ ყულფი, რომელიც მას ისევ კისერზე ჰქონდა, წყალზე ლივლივებდა. ძალზე განრისხებულმა, როგორც ღვთიური სამართლიანობის აღმსრულებელმა, დამსჯელმა კაცმა ყულფი კისრიდან მოაძრო, მის მაგივრად დიდი ქვა მოაბა და წყალში გადაუძახა. მიწამ შთანთქა მისი საძულველი, წყევული სხეული; იმ მიწამ რომელსაც 15 წლის განმავლობაში ტანჯავდა პატრიარქი. მას ბოროტმოქმედებისათვის სამაგიერო მიეზლო. სიცოცხლეში მან იმავე წყალში გადაყარა საცოდავი ბერები და ეპისკოპოსები, რომელთაგან ეშინოდა მყუდროება არ დაერღვიათ მისი პატრიარქალური რეზიდენციის ტირანული მფლობელობისათვის. უფალმა მას ნება არ დართო ეცოცხლა ამ ქალაქში. საიდანაც 11 წელი ჩემს გაძევებას ცდილობდა.

მე დაემშვიდდი. იმავე დროს გავიცანი ერთი პიროვნება, რომლის გულში ქრისტიანული ლმობიერების კოცონია დანთებული. ეს არის უშესანიშნავესი ვენეციელი სინიორე ბაილო.

კონსტანტინოპოლი. 1638 წლის 10 სექტემბერი.

თქვენი ყოვლად პატივცემული პატრის უგანათლებულესის მსახური და შვილი, უმორჩილესი სინიორე დონ პიეტრო რეგულარების მღვდელი.

* * *

თეათინელი მისიონერის პატრი დონ პიეტრო ავიტაბილეს წერილის შინაარსი შეეხება საქართველოს მისიონის მღვდომარეობას*.

* ეს ნაწილი შედგენილია პროპაგანდა ფილეს კონგრეგაციის მღივნის მიერ ავიტაბილეს წერილების საფუძველზე.

წერილი მოწერილია კონსტანტინოპოლიდან 1638 წლის 10 სექტემბერს თავისი გენერლისადმი.

კათოლიკურ სარწმუნოებაში მიიღეს 15 წლის ქართველი ყმაწვილი, რომელიც მშობლიური ენის გარდა ფლობს სომხურსა და თურქულ ენებს, დაიწყო იტალიური ენის შესწავლაც.

სამეგრელოში პატრებს უდგათ საცხოვრებელი სახლები, ეკლესია აქვთ წიფურიაში. ამავე დროს გადაწყვეტილი აქვთ გორის რეზიდენციაც აქ გადმოიტანონ.

გეორგ რეზიდენცია აქვთ გურიაში, რომელიც ძალიან ცუდ მდგომარეობაშია იმის გამო, რომ გასულ წლებში ხანძარი გაუჩნდა. იქ მისიონერებს აქვთ სკოლა მრავალი მოსწავლით, რომელთაც კათოლიკურად ზრდიან.

ქართლის პროვინციაში მისიონერებმა სულ ექვსი პირი მოაქციეს კათოლიკობაში, რომელთაგან ორი დღემდე ისევ თავიანთ სარწმუნოებას მისდევს.

ზოგიერთი მოზარდი მონათლეს, რომლებიც მათი მშობლების დაუდევრობითა თუ სიღარიბით არ იყვნენ მონათლულნი.

სამეგრელოში უამრავი ბავშვი მონათლეს. მათ დაადგინეს, რომ ქართველები, სხვა შეცდომათა გარდა, რომლის შესახებაც უკვე მოიწერეს, თავიანთი ნათლობის დროს უწმინდესი სამების მესამე პირს არ იხსენიებენ.

მისიონერებს შეუერთდა ტოსკანიის ერთ ქალაქში დაბადებული ექიმი, რომელიც თურქებმა ტყვედ ჩაიგდეს უნგრეთში. მან სიყმაწვილეში ქრისტიანობა უარყო და გამაჰმადიანდა, ახლა მთავარ გურიელს ექიმად ემსახურება და დღეს არაჩვეულებრივად ნანობს თავის შეცდომას.

შევნიშნავ, რომ ჩვენი მისიონერები მეტისმეტად ექვემდებარებიან საერო მეფე-მთავრებს, ამავე მთავრებისაგან ყმებსაც კი იყვანენ და ზოგჯერ შეუფერებელ საჭმეებსაც კისრულობენ.

Don Pietro Avitabile

Molto Reverendo in Christo Padre

Già per altre mie scrisse a Vostra Serenissima Molto Reverendissima e da Gancia da Gori, e li patimenti e saccheggiamenti patiti per strada, e parte della disgrazie successimi nella città di Gancia dove era andato per recuperare il danaro tolto mi di Tiflis per il camino, essendo Tiflis in quel tempo soggetto a quel Chan per nome Daud Chan, il quale in quel tempo stesso che mi era in quel luogo fermato avendo avuto certissimo avviso, che il re di persia suo principe Signore voleva ucciderlo per incominciare forse con questo ad abbassare la grandezza d' un suo fratello Chan di Scira per nome Emanculi chan, della cui felicità assai il re temeva si per essere ambedue questi due fratelli per li gentilissimi loro costumi amati universalmente oltremodo in tutta la Persia, si perche detto Emanculi chan aveva in suo potere un figlio del nuovo re Abbas nato da una sua moglie, che il re stesso dal suo proprio serraglio gli aveva dato essendo già gravida dello stesso re; Daud dunque Can di Gancia, avendo avuto segretamente la nuova dell'ordine dato della sua morte, in quello stesso tempo che io in quella città dimorava, ad alcuni suoi amorevoli e con tutte le sue robe che seco condur poteva ritiratosi nella Giorgia, ed unitosi con Tamiraz con il quale già un pezzo fa aveva contratto strettissima amicizia si ribellò dal re di Persia, e entrato con buon numero di Giorgiani nel paese del Persiano, incominciò con gran rabbia a distruggerlo, e la prima a dare a sacco fu la città di Gancia, nella ritrovandomi io e Matteo fummo per scamparla morte costretti a fuggirsene in compagnia degli armeni di quella

città che a tal nuova si posero in fuga andava con intenzione di potermi ritirare in Aliacia da Mons. Augustino. Ma non potè esser la fuga così in fretta che il secondo giorno non fossimo sopraggiunti da Giorgiani che endavano da per tutto rovinando il paese, onde fummo tutti unitamente costretti ad abbandonare le robe ed il cavalli, ed a rampiconi salvarci sopra di erto sasso dove non poteramo essere giunti dalla cavalleria, mi solvai io, e Matteo dietro di un sasso concavo. frattanto quegli armeni essendo tutti armati di archibugi, e stando in quel luogo forte scaricarono molte archibugiate contro li Giorgiani, ma con perdita dei nostri cavalli e nostre robe. Dal timore che ebbe Matteo di vedere quei uomini uccisi nell' uscire che facemmo da quel sasso gli venne una grande uscita di corpo, perche ritrovandolo ancora debole per essere stato infermo (come era ancor io) in pochi giorni lo condusse a morte. Restammo dunque, prese le robe, e i cavalli, a piedi, due infermi fra tanti rumori in paese straniero che tutto andava a sangue ed a fuoco. Avevo con tutto ciò gran confidenza in Dio, e ripigliando l' animo ripigliammo il camino a piedi per potere giungere in Heraccar, e di la passare più il male di matteo, fummo costretti di ritirarci in un villaggio d'armeni posto su l'asperezza di quelli monti, dove raccolti in casa da un sacerdote di quella nazione, con quelli pochi denari che a caso ci ritrovammo ci nudrimmo con pane, e qualche poco di latte sustentando al meglio che potemmo sino a tanto che al Signore piacessi di mandarci qualche soccorso. Quivi aggravandosi il flusso a Matteo presso di questa vita essendosi prima devotamente confessato. fra questo mezzo Daud Chan e Taimiraz avendo fatta gran

preda di bestiame, di seta e di altre mercanzie, se ne ritornò nella Giorgia. E perchè Daud Chan si ritirò in Gori contrasse tanta familiarità coi nostri che non si può dire e li soccorse ancora di due tomani di elemosina che sono da trenta-sei piastre in circa della nostra moneta che aiuto quei padri che stavansi in estremi bisogni. E vedendoli quel Signore tutti afflittiper non avere nuova di me li promise sopra la sua parola di ricuperarmi quanto prima, ed egli stesso condussemi a Gori. Così per appunto fece poichè di li a pochi giorni ragunando un'altra volta l'esercito Taimiraz giunto con lui ritornarono a dare il guasto nel paese del persiano e passando per Gancia cercava aver nuova di me, ma difficilmente la poteva avere per ritrovarmi molto discosto da quel luogo in una piccola villetta sopra de monti. fra tanto nostro Signore m'ispirò nel cuore che dovessi io mandar da lui sapendo che stava a Gancia acciò mi favorisse di cavalcatura e di scorta. Mandò, e in ricevere lui l'avviso fé molta allegrezza, e diedi ordine subito che mi fosse colà portato un cavallo e che altri venisse in mia compagnia, Mi trasferii a Gancia dove trovato detto Signore non si può dire la festa che egli fece, ed insieme con lui e Teimiraz c'inviammo verso Gori con l'esercito tenendomi sempre con lui e perchè si occorre che io dormivo fuori del padiglione e che aveva freddo, mandò subito un creato a mettermi mentre stava dormendo il suo stesso feltro di sopra, e poi la sera seguente volle che io entrassi a dormire con esso nel suo stesso Padiglione ne'volle che cavalcassi altra cavalcatura che in una di quelle che erano destinate per il suo proprio che era una mula con guernimenti tutti di oro massiccio. Ment-

re così marciavamo s'avvicinava la solennità del S. Natale quale decidendo di celebrare a Gori con i miei cari Padri e fratelli li domandai licenza di potere un poco anticipare per questo effetto, e lui me lo concesse con questo patto però che in quel giorno lo raccomandassimo a Dio nelle nostre. Mi partii da lui il giorno di S. Tommaso e giunse a Gori la vigilia di Natale più morto che vivo, ma mi consolai assai per la vista de' miei cari fratelli. Retrovai che avevano nella nostra chiesa accomodato un povero sì ma polito presepio, che diede gran ammirazione a quella gente che a gran concorso concorrevano a vederlo la mattina poi il P.D. Giacomo fra la messa cantata fece una bellissima e devotissima predica in turchenco spiegando il mistero dell'incarnazione del Verbo e diede grandissima soddisfazione di quelli che l'intendono. Giunse poi il giorno di Natale, al quale abbiamo fatto tutte quelle accoglienze che dalla nostra povertà ci è stato concesso sino ad invitarlo una mattina a desinare con noi nel nostro refettorio seduto al modo italiano, volle egli vedere il presepio prima di mangiare, e vi si trattenne un gran pezzo, dopo essendo chiamato a tavola, volle ancora trattenersi per un altro pochetto a tavola.

Andammo poi a desinare, e essendo giunto nel refettorio vedendolo pulitamente accomodato, mi dimandò se mi contentava che mandassi a chiamare un ambasciadore del Turco che era venuto a negoziare con lui, e dicendoli che era padrone, lo mandò a chiamare, il quale essendo venuto desinarono con noi tutti godendo somamente di quelle cose acconcie all'italiana, crebbe tanto l'affetto di questo Principe verso di noi e delle nostre cose,

che non dubito punto che se gli fosse stato dalla fortuna concesso di dimorare lungo tempo da queste parti con noi avrebbe abbracciato la nostra santa fede, dandone particolari segni una sera che ragionando con il Padre P. Don Giacomo dall' affezione che aveva egli sempre portato alla nazione franca, ed in particolare delle cose che aveva fatto in loro servizio sempre che se gli era presentata l' occasione, e che era ancora per ogni minimo christiano frattanto avrebbe fatto ogni gran cosa, perche lui amava Christo il quale le teneva per Dio. Alle quali parole ripigliando il P. D. Giacomo gli disse che già che per amor di Christo lui avrebbe fatto ogni gran cosa per i christiani, Christo voleva da lui la sua anima. E come Principe (rispose egli) che ce la voglio dare, ed ora io ce la dono e l' anima e la vita, ora ce ne fo un presente, con tanto affetto furono proferite queste parole, che il P. Don Giacomo non restò consolatissimo. Ma il giorno seguente fu costretto il misero a fuggirsene in altri luoghi come più a basso dico, sì che ci lasciò tutti afflitti, e prima di partire ricordandosi di noi ci mandò una buona elemosina di 3. Tomani che sono da ottantacinque piastre della nostra moneta, quali ci han bastato a mantenerci in vita per non morire fino a tanto che ci ha fatto da un altro Signore ancor Persiano sovvenire il nostro amorevolissimo Dio il quale non si scorda mai di noi.

Fra questo mentre avendo il re Persiano avuto avviso della ribellione di Daud Chan, e del danno patito il suo regno da lui e da Taimiraz ritrovandosi sbrigato per questo anno dalle molestie del Turco congregò un esercito de' più potenti che siano giammai usciti dalla Persia poichè conforme dicono

era di cento ventimilla combatenti quasi tutti a cavallo per levare la Giorgia da mano di Taimiraz ed investirne un suo fedelissimo amico giorgiano rinegato, oppure come altri dicono figlio di un rinegato il cui nome e Rostoran Chan ed altro nome Cosra Mirite' al quale il re si sentiva molto obligato poichè nella morte del vecchio re Abbas ritrovandosi capo della fazione giorgiana che e potentissima nella Persia pose questo re in possesso del regno non senza qualche contradizione de' persiani che volevano un' altro. All' oblige che l'aveva il re se aggiungevano le ragioni che egli vi aveva sopra di questa parte della Giorgia dove sta Gori, che la Provincia di Carduele si chiama. Poichè era della linea, di quelli re che l'avevano signoregiata e benchè a Taimiraz era venuto per via della moglie che era figlia del re di quella, ad ogni modo non succedendo in questa parte le donne ed essendo mancato la linea masculina a questo di raggione tocava e non a lui, Per questo dunque convocò il re della Persia il suo esercito a Casbino guasi in un subito, poiche nel convocare l'esercito non l'è mestieri toccare amburro ma li basta chiamare tutti le Chan e sultani che sono come vicerè perpetui e governatori del suo stato, i quali avendo la loro gente sempre in ordine ad un tal cenno del re sono in campagna. Vennero dunque tutti a Casbino dove era il re, e vi andò anche il fratello di Daud chan il quale era Chan di Sciras com ho detto con tanta pompa ed apparato di gente che parveva un altro re avendo gran seguito per la sua liberalità e cortesia. Fra tanto mancò chi dalla Giorgia scrivesse al re che se bramava impadronirsi della Giorgia bisognava che si levasse dinanzi Emanculi chan di Sciras, poichè gli occhi di tutti di

Giorgiani stavano appoggiati sopra di lui. Si aggiunse a questo che cavalcando detto Chan di Sciras un giorno per la città con il re come ora tanto amato s'accorse il re che più riverenza era fatto Chan che alla propria persona, onde voltato a lui gli disse, *bon ché e re io, o tu in questa maniera ti onorano alla mia presenza, al quale rispose Emanculi chan Signore se il popolo mi fa qualche onore lo fa per rispetto della Maestà Vostra, Tacque per allora il re ma appena fu giunto il misera Emanculichan a sua casa che fu fatto uccidere da re lui e tutti i suoi figli, confiscandogli tutto il suo avere. Finita di congregare l'esercito l'invio nella Giorgia sotto la condotta d'un giorgiano rinnegato per nome Rostovan Beg, e vi mandò ancora Rostovan Chan che doveva essere possesso del Gorgistan, con tanta segretezza e prestezza che Taimiraz non nè potè penetrar niente sino che li fu tre o quattro giornate vicino anzi che qui comunemente si diceva che il re non poteva far levata di gente per essere in guerra con li Usbeghi e per aspettare da giorno in giorno l'esercito cavalleresco sopra di Babilonia ed anche si diceva che Emanculichan si era parimenti ribellato. Ma l'affetto dimostrò il contrario poichè ne venne l'esercito senza che il re avesse alcuna molestia. A tal nuova non si perdè punto d'animo Taimiraz come quello che valorosissimo, onde mandò subito per congregar l'esercito sperando e per la fortezza del sito e per il voler de'giorgiani di turbarsi di un tanto sforzo del Persiano, sapendo molto bene che ben spesso con ventimilla giorgiani sono stati posti in fuga ben sessantamilla Persiani. Il suo pensiero gli sarebbe facilmente riuscito se siccome misurava il valore de'suoi avesse parimenti misurata la loro fede la quale e tanto manchevole e poco stabile che per ogni nuovo accidente si muta.*

Onde avendo inteso che veniva per esser lor Signore quello al quale per ragione taceva il regno, non vollero mai congregarsi alla guerra nè per minacce nè per preghi che l'avesse fatta Taimiraz, onde essendoli già molte vicino l'esercito nè ritrovando altro scampo alle sue cose, fu costretta il misero insieme con la regina sua moglie figli Daud Can ed altri pochi suoi servidori fuggirsene per non venire nelle mani de Persiani. Andava la misera regina direttamente piangendo la sua disgrazia che in un giorno avesse perso il suo regno, ma non furono bastanti ancora le sue lacrime ad intenerire gli animi fieri di questi barbari ad aiutarla poichè si protestava il re che se due mila solamente avesse avuto fedeli avrebbe tenuto tanto a bada l'esercito che l'avrebbe distrutto, e l'avrebbe senza altro fatto, poichè ha saputo per certo che tutti li Giorgiani che erano nel campo Persiano, se li manteneva niente Taimiraz sarebbero passati dalla sua banda, ed erano questi in tanto numero che la più parte dell' esercito era di questi. Ma non l'ha potuto più supportare la divina misericordia per questo l'ha voluto dare il dovuto gastigo. Poichè V. P. M. R. deve sapere che questo sciagura e a lui avvenuto poco dopo compito il quarto anno della nostra venuta nella Georgia e della nostra venuta sin ora parve che Dio l'andasse sempre più inalzando in grandezza nel nostro animo lo trovammo in punto per à combattere con larghisci suoi nemici e ne riportò subito una vittoria gloriosa che andandocene noi a rallegrare con lui, egli attribui all' orazione nostre, poco appresso contro gli stessi n'ebbe delle altre. Il nuovo re di Persia avendo avuto per istruzione lascitagli dal vecchio re che se la tenesse con Taimiraz, per gratifica-

ro gli donò il Barattalù che è una provincia, ed oltre ciò volendosi stabilire meglio con lui gli domandò una sua figlia per moglie mandandogli ricchissimi donativi di perle, di gioie, di topazzi, ed altre ricchezze. Si che si vedde quasi in un subito esaltato talmente che potea mantenere il grado e l'autorità reale dove prima nel nostro animo lo ritrovammo che appena aveva una veste di semplice tela in dosso, onde più volte ha confessato tutta questa sua felicità venirgli per esser noi nel suo regno, gli abbiamo detto assai e fatto assai accio lasciando lo sciamma si fossa unito con la Santa Sede Apostolica e benchè abbia alle volte mostrato buona disposizione ad ogni modo avendo sempre all' orecchio i greci è stato fermo e duro nella sua opinione, onde è stato necessario che Dio asequisse in ciò la sentenza data contro quel fico come racconta S. Lucca al c. /3 che avendo il suo Signore aspettato tre anni ricevere frutto voleva tagliarla nel terzo anno ma à preghiera del suo agricoltore gli prolungò la scadenza sino al quarto. Così è avvenuto à questo povero principe poi avendone Dio benedetto aspettato tre anni il frutto voleva nel terzo anno tagliarlo, perchè un anno prima che gli succedesse questa disgrazia sdegnato con lui non so per quale accidente il re di Persia voleva mandare fin dall' anno passato l'esercito sopra di lui ma forse per l'orazione di questi padri gli sospese per allora il gastigo per un anno solo, il quale compiuto e restandogli tuttavia duro senza rendere il dovuto frutto al suo Signore anzi che avendosi fatti dare dal Patriarca i donativi che gli portarono i Padri D. Giuseppe e D. Archangelo il Piviale se lo pose sotto i piedi per tappeto, e la mitra disfacendola se ne fece cirasso per le frecce. Restando dun-

que duro nella suo ostinazione e stato in quest' anno totalmente distrutto con fuggirsene così miseramente come ho detto si è andato a ricoverare nel regno vicino di Imereti o Bassaccia, come dicono il figlio del quale re è suo genero. Ma Daud Chan per rinumerarlo il Signore almeno di bene temporali in questa vita per la carità fatte a noi (se pure va giorno non l' ha riserbato di faagli bene all'anima ancora) e stato da quel luogo mandato a chiamara dal gran tarco ed onorarlo molto gli ha data suprema autorità sopra tutti i Sosia di questi confini.

Fuggito dunque Taimiraz entrò l'essercito nel paese di lui e su la mezza notte capitò la nuova a Gori, e della venuta di questo, e della fuga di quello, il che cagionò gran terrore ad ognuno cercando tutti di metterci in salvo con le sue robe chi nei monti e chi fra densissimi boschi. Qui non manderò di dire a V. P. M. R. il favore che ci fece particularente il Signore poichè pochi giorni prima quando già si andava vociferando dell' esercito, avendo chiamati tutti questi miei padri per vedere con loro che dovremmo fare in un tanto pericolo così delle nostre persone come anche delle robe di sacrestia che si ritrovavano in nostro potere, tutti di commune parere furono di pensiero in quanto alle persone, con partirsi ma imitando i nostri antichi Santi Padri nel sacco di Roma non volere altro luogo più forte che la nostra piccola chiesa non more castrarum ma con la porte a parte rimettendoci tutti nelle braccia del S.S. Crocifisso, che facesse di noi quello che più gli aggradisse. In quanto alle robe poi perchè un nostro amorevole armeno si era esibito di custodirle in luogo sicuro con le sue pareva che inchinassimo a consegnarle a lui con un cavallo acciò

le trasferisse in più sicuri luoghi. Ma Dio benedetto che sempre mi protegge mandò impedimenti tali non segui, e per nostro bene, poichè avendo costui mandate le sue insieme con quelle di molti altri per parte più sicura, entrando l'esercito più presto di quello che loro si crano immaginata furono da alcuni bande di soldati sopraggiunte e poste tutte à sacco. Entrò l'esercito e si accampò vicino a Gori da tre o quattro miglia in giorno parimente fatale, poiche fu la feria l' doppo la 2ª Domenica di quaresima onde nel seguente mattino nella messa si sentì leggere l'evangelo della Vigna, il quale conchiude con quelle parole di Christo: auferam a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus esis. Mi parve bene mandare ad incontrare il nuovo re, giachè molti ci andavano e perchè non era conveniente in tal tempo lasciare il mio gregge solo mandai i padri D. Giacomo e D. Archangelo che uniti con i padri agostiniani mentre erano poco lontani da Gori incontrarono il cavallerizzo del re che da sua parte veniva a chiamarci, dicendo che il suo Principe aveva inteso gran contento di ritrovare in questo suo stato franchi e perchè credeva che forse fossimo fuggiti in qualche monte ci mandava a fare intendere che sotto la sua parola andassimo perchè ci avrebbe ben visti e fattoci tutti i favori immaginabili, così andarono detti padri et incontrarono che già l'esercito veniva ed alla fronte di quello unito con il Generale ed infinita di Chan ed altri Signori trovarono il re il quale benignamente li accolse ne permise che dismontassimo in conto alcuno, l'accompagnarono i detti padri si dove si fermò l'esercito. Ma perchè è costume dell' oriente che ogni visita si faccia con qualche presente, come si fermò l'esercito i detti padri li mand-

arono donare alcune cosette d'Italia che furono uno specchio un vaso di cristallo verde legato in rame indorato ed un astuccio con forbici e cortellini indorati, quali li gradi sommamente e ci fece intendere che in quel giorno ritrovandosi stanco non poteva dargli udienza ma ritornassero a Gori che non mancherebbe tempo a rivederli per doversi molti giorni fermare in quel luogo. Ritornarono poi a rivederlo e li fe molti favori facendo subito condurre rinfrescamenti alla sua presenza per fargli far colazione, ma perchè era quaresima si scusarono. Ordinò poi al suo segretario che gli facesse uno scritto che niuno fosse ardito molestarli in cosa alcuna. Ha fatte gran promesse di edificare monastori, chiese ed altre cose, ma credo non farà niente sia ora essendo già partito l'esercito non si vede che abbia donato cosa alcuna non manca però di tutti i favori che li chiedono e con effetto particolare ci guarda e raccomanda a' suoi ministri. fra tanto dimorò ivi l'esercito venero tutti i più principali Signori di quello a vedere così la nostra piccola chiesa come la nostra casa onorendoci tutticon gran rispetto ed il Chan di Lar per nome Sciaverdi Chan cortisissimo e dell' andar di Daud Chan perchè li donammo un piccolo quadretto, quale egli mostrava di gradirlo subito nel suo partire ordinò che ci fosse dato tomano di elemosina e l'istesso nel ritorno che ha fatto qui l'esercito un'altra volta essendo visitato dal P. D. Giacomo ed Antonio con presentargli alcune poche galanterie ordinò che li fosse dato venti piastre con mandassi a scusare che essendo già lungo tempo fuor di casa sua non potea darli più e tutti gli altri Chan e Signori che sono venuti a vederci ci hanno fatto molti favori si che puo vedere V P M R (vostro Padre Molto

Reverendissimo) quanto il Signore ci protegge che dove siamo stati in estremo bisogno ci ha sempre per sua misericordia soccorsi e dove mancano christiani manda sino li stessi turchi a provvederci, gode si bene di mandarai tanto quanto basta a mantenerci in vita e non più. Dimorò qui l'esercito da un mese in circa fra il qual tempo sempre scappando qualche banda di soldati molestavano ora un villaggio ed ora un altro, facendo schiavi e rubando quanto li capitava nelle mani, e benchè il re se ne lamentasse con il Generale più volte non potè mai tenerli a freno, solo Gori stette intatto che comunemente è stato dagli armeni e giorgiani che in quella si ritrovavano attribuito alle orazioni de' nostri che quasi muro ci siamo opposti alla divina Giustizia. Andò poi l'esercito nella provincia di Chaghette che come quelli che era ereditaria da Taimiraz di mantenevano in alcuni luoghi forti alcune genti a sua devozione senza volersi rendere per avere duoma munizione di vettovaglie con loro, e dopo molto contrasto non l'hanno potuto ancor soggiogare tutti avendovi perso più di ventimilla combatanti si che ancora vi sono alcuni ma molto pochi che conservano la devozione a Taimiraz. Venne poi ordine dal re di Persia che dal Generale si edificassero quattro fortezze in questo paese avendone già edificate due vennero a edificare la terza in Gori. Vi venne tutto l'esercito e per far questa opera, ma non si accampò discosto come la prima volta ma dentro della città stesso occupando insieme tutte le vicine campagne onde non l'abbiamo avuto grandissimi festidi dalla gente bassa e dove tutti i Signori ci hanno questa volta ancora onorato assai, quelli che strigliano i cavalli, i cuochi, i garzoni di botteghe cameliero ed altre simili genti ci ha tr-

avagliato oltre modo, e la cagione del travaglio era che essendo questa gente curiosissima, ne avendo il trattenimento del gioco, come è nelli nostri eserciti ma stava oziosa andava discorrendo qua e la per vedere alcuna cosa e perche speravano che i franchi sono polita non poteramo riparare che a gran turbe non entrassero nella nostra casa quale non avendola sino a questo tempo potuta (per la nostra povertà) circondare ne anche di un muro di terra loto sta circondate con alcuni poli e fascine infilate in quelli, e non una porta fiacchissima, si che quando veniva quella turba insolente andava la porta in terra, il che succedeva da quindici o venti volte il giorno, e come erano dentro non dicevano ne volevano altro che vedere la nostra casa, non vi era tempo nè di dormire nè di mangiare, nè di fare orazioni perchè sempre ci infestavano, onde bisognava che tutti stassero attenti che non rubassero alcuna cosa, e benchè questa gente, ne sia avida dell' altrui ne così destra di mano come i nostri di Italia, ad ogni modo fra tanta moltitudine che entrava ed usciva, non si potevano riparare alcuni furti non potendosi aver l'occhio a tante come di qualche fazzoletto, tovaglie, coltelli ed altre cosa simili. Quello che ci ha bruciato assai si e che avendo uno dei nostri finita la messa sparecchiando la chiesa quale era tutta piena di quella canaglia gli fu rubato un calice, il che ci affisse assai, per non essere rimasti in casa altri che due. Il nostro flagello fu che avendo nella nostra chiesa due imagini di quale grandezza di Christo Signore Nostro giovinetto, e della sua SS^{ma} Madre assai belli di faccia incominciarono i Persiani a vaghegiarli e li piacquero tanto che non ne potevano serra bocca, onde i primi che li vid-

dero dissero che nella chiesa de franchi erano un giovane ed una giovane di estremo bellezza, non specificando che erano dipinti questa voce passo come un fulgore per tutto l'esercito onde si accrebbe quel molesto concorso, tutti domandando di vedere quei due personaggi, e dalla gente bassa passò sino alli primi dell' esercito, onde non si ritrovo su cento e tante mila persone che ivi erano alcuno che non venisse alla nostra casa. Consideri V.P.M.R. (Vostro Padre Molto Reverendissima) che fatica mi fu in dare udienza a tanti. Dal principio non potemmo mai sapere donde era tal voce uscita, massime che si raccontavano fra il volgo diverse istorie chi diceva che quei giovani erani ermeni altri affermavano esser giorgiani fatti schiavi e che fossero fuggiti da noi per salvarsi ed altri dicevano esser mori che erano ricorsi nella nostra casa per farsi christiani, ma alla fine dal modo di parlare ci accorgemmo che quelle imagini erano state l'origine di quella diceria. Non si mancò si bene da tutti di servirsi dell' occasione di predicare liberamente la parola di Dio a quelli che entravano, e nel nostro cortile chi dei padri aveva dieci, chi venti, che trenta di mori con i quali discorrevano della felicità della legge maomettana, già che tutti per grazia del Signore sono a segno della lingua turchesca (quale persiani intendono) che li possono molto bene a fare intendere e sentire quello che dicono loro l'altri ece si discorrevano, e con molta prudenza prendendo sempre occasione da quello che loro stessi dicevano. Poiche deve V.P.M.R. supporre che i persiani non sono come i turchi che non vogliono che si disputi della loro legge, ma si bene volentieri ci vengono a discorrere, e perche so-

no di natura dolce vorrebbero cottar benevolenza appresso de' christiani e tutti quasi se ne escono con dire che loro amano assai Christo, e vorrebbero aspettare risposta che i christiani amano parimenti Maometto e Eli, ma non lo possono altrimenti aspettare anzi domandando curiosamente ove Maometto si ritrovi, sentono la dovuta la dovuta risposta, e dalla vita in fame di Maometto che loro non possono negarlo, sono stati più volte convinti dai nostri della falsità della loro legge, a segno tale che molti avrebbero volentieri lasciata quella legge quando non fosse stato per timore della morte, quale appunto per superarlo ci vuole lunghezza di tempo e lume particolar della divina grazia, si che per la brevità del tempo non si è potuto maturare il desiderio di molti che detestando quella setta avevano già incominciato a venire secretamente ogni giorno a sentire i rudimenti della nostra fede, on de essendo tutti stati costretti a partire e ritornare in Persia ne abbiamo raccomandati alcuni con lettere alli padri di Aspahan acciò li confermino e riducano a fine nostro desiderio, Quello che ammiravano nel nostro modo di vivere si era che avendo cercati tutti i cantoni della nostra cosa non vi vedevano donne, e tutti domandavano donde era il nostro Haram che e il serraglio, e rispon dendo che era casa molto lontana dei sacerdoti cristiani simil pensiero ne restavano molto ammirati.

una notte mentre era l'esercito qui fu scassata la porta della chiesa nella quale non potendovi entrare dalla parte di dentro la tenevamo serrata con un catenaccio di fuori, ma non essendo sentito rumore dal P.D. Giusto che in quel tempo

non era ancor ito a dormire chiamò gli altri padri dei che accertisi i ladri si posero in fuga non avendo ricevuto altro danno che del catenaccio che si portarono via, si che ci risolvemmo di edificare un muro inanzi la parta di quella, e noi ritirarci ad officiare una camera, e ci riuscì assai bene massime che fra tante varietà di cervelli tutti nemici della nostra S. fede non avrebbe alla fine mancato chi avesse fatto qualche insolenza fra la messa o con effondere il sangue e con dispregiare il SS. Corpo di Christo. Un altro giorno ci diede gran terrore il vedere che un bell' umore che non si seppe mai chi si fosse attacco fuoco alla nostra siepe, in maniera che se non erano pronti a soccorrere andavamo tutti a fuoco onde avendo ricorso dal re, mando subito uno che in suo luogo assistesse a cacciar la moltitudine che v'infestava, ma poco frutto ne avemmo poichè compariva solo ad ora di mangiare e poi si partiva ne lo vedevano sino che tal ora fosse un'altra volta venuto.

Il Generale quale loro chiamano Sardaro vedendo che riusciva assai bene il lavoro della fortezza volle mandare il disegno di quella al re di Persia, perche questo sapendo che vi era nella nostra casa chi sapesse dipingere ci fece chiamare, ed andò il P.D. Giacomo ed il P.D. Christoforo, ed avendoli ricevuti assai amorevolmente li pregò che gli facessero il detto disegno e perchè il P.D. Giacomo si lamentò con lui che le genti del suo esercito ci molestavano assai, gli diede parola che se l'avvisavamo chi ci dava fastidio l'avrebbe ucciso con aprirgli la pancia. Finì il disegno D. Christoforo il quale riuscì benissimo e portatolo al Generale l'ebbe tanto caro che non

si può dire, mandandolo il seguente mattino al re suo Signore. Ci volse assai il favore del Generale a reprimere la moltitudine, poichè in dir solamente che il Generale non voleva che niuno desse fastidio in quella casa dove si faceva il disegno per il re ognuno quietamente se ne andava. Ma non terminavano qui i nostri travagli poichè essendo nel termine di quaranta giorni ridotta a perfezione la fortezza avendovi tutto l'esercito travagliato. Credendo noi che finita quell' opera fossero parimenti finiti i nostri travagli, vollero la sera innanzi del partire l'esercito introdurci la soldatesca che l'aveva da guardare, onde fecero e sopra le mura della fortezza e sopra del monticelo dove e la fortezza situata disporre gran quantità di archibugieri per fare una solennissima salve, sta la fortezza situata a cavaliere sopra la nostra casa, s'incominciò la salve, ed essendo nella nostra casa con me in conversazione dopo cena, il P. D. Vincenzo, P. D. Giusto e D. Antonio furono l'una dopo l'altra tirate due archibugiate con palle tanto vicino a noi che se il P.D. Arcangelo poco prima non si partiva era da una di quelle colpito, dando nel luogo dove lui stava, e poco appresso passando il P. D. Giacomo per mezzo del cortile ne li passò un'altra vicino la testa, quanto oi atterrisse questo fatto lo sa Dio. Sino la mattina stessa che già marciava l'esercito, erano in casa uno con gran furia il quale o essendo pazzo o pure fingendosi tale per buscar qualche cosa incominciava salutarci tutti con sassi dicendo questi sono quelli chescis che mi hanno fatto male aiutatemi, aiutatemi. Venero molta gente gravi e lo fecero suo maligno fuggire. Qui terminarono li guai dell' esercito ma rimase ancora il vestigio di

quello, la compagna tutta distrutta senza un filo di erba che la cavalleria ed i cameli hanno ogni cosa mangiato. Una puzza di cameli ed altri animali morti che se non fosse di aria così perfetta, il paese sarebbero appestati, ed ogni cosa talmente incarita che dove prima valeva uno ora val dieci e per questo bisogno fosse ci ha serbato il Signore i danari di Tiflis poichè sia ora di quel che con venimmo a Gancia che erano 15 Tomani di 37 che ci levarono non ne abbiamo potuto camminare innanzi ed in dietro benchè vi sia ordine del re che siano sodisfatti. Partito l'esercito rimase qui il re a fare la debite provisioni per la fortezza e fra tanto non era niuna chiesa aperta senon la nostra e dei padri agostiniani poichè quelle dei Giorgiani che era nel luogo della fortezza era diventata moschea de' mori e quella degli armeni poco meno che stalla di cavalli avendovi i mori fatto una stalla nel suo atrio, quasi che Dio voglia dimostrare a questa gente che tutti i loro riti sono abominevoli eccetto quelli della S. Chiesa cattolica. In quanto al frutto che da questo paese si spera può V.P.M.R. considerare quello che si può fare fra tante guerre e mutazioni di Dominii, poichè ogni anno abbiamo qui avuto nuovo padrone, prima fu Taimiraz a quello successe Simon Chan questo essendo ucciso ritornò un'altra volta Taimiraz et ultimamente abbiamo quello il quale quanto abbia a durare Dio la sa, basta sol dire che già incominciano queste genti a infastidirsi perchè sta con troppa grandezza, e pure non li succhia il sangue come ce lo succhiava Taimiraz e si trova appresso di lui giustizia avendola per lo spazio di 15 anni esercitata nella regìa città di Spahan egli è moro ma favori-

sce assai i christiani e perchè entrava spesso nella chiesa de' padri Agostiniani per sentire la musica il P. Pier Antonio gli fece intendere che non era bene servirsi della chiesa per spasso egli non vi è più entrato ma quando ha voluto sentir sonare li ha fatto suonare nel chiostro. Non ha sin ora occupato cosa alcuna. Piaccia al Signore d'illuminarlo e farlo perfetto cattolico, e cosa assai difficile per la dipendenza che ha dal re di Persia. I Giorgiani chequi sono rimasti sono pochissimi e quasi tutti rinegati e benchè nell' esercito vi era alcuno di buona mente e che sarebbero volentieri ritornati a Christo non è stato permesso di restare, anzi doppo partito l'esercito han mandato qui un Tusbassi che è un capitano di cento soldati accio vedesse se alcuno restava. Non si manca però di applicare i dovuti rimedi e particolarmente a Vescovi e persone ecclesiastiche con i quali sempre di discorre della loro superstizione ma sone ignoranti assai. Pareva un giorno ad un di costoro di dire assai bene della sua legge con dire che i vescovi non mangiano carne, e che noi ne mangiamo, e replicandoli il P.D. Giacomo che Christo aveva ancora mangiato carne glielo negò egli dicendo che mai aveva fatto tal cosa, pigliò allora il P. D. Giacomo l'evangelo Giorgiano e gli fece leggere come aveva celebrata la Pasqua dell' agnello al quale vedendosi stretto non seppe altro che rispondere se non che credeva non l' avesse mangiata in conto alcuno ma solo stato presente a quella, il che cagiono riso a tutti i costanti. Un armeno che pareva de'più saputi mi domandò un giorno che gli dicessi realmente la verità quale era meglio legge quella dei cristiani o de' maomettani. Un altro mentre sentiva un persiano che con br-

avura diceva che bisognava tagliare a pezzi tutti e levar tante sette dal mondo e far rimanere solo la fede di Maometto rispose se si cosi fara questi con quelli che pretendono che se la vera ci perdesse nel mondo valore si ritroveria. Non è niuo con il quale si discorra che non resti convinto e confessi che cosi sia come noi diciamo. Ma quando poi vanno da loro sacerdoti li distolgono, i sacerdoti stessi e i vescovi confessano che quello che noi diciamo è vero ma poi non si fa nulla, ma se ne stanno in quella loro ignoranza. Altri poi non possono negare che la nostra vita non sia buona, onde dicono che noi siamo uomini molto buoni ma che la nostra fede è triste. Questo è quanto con la presente posso dire alla P.V.M.R. Mi sono trattenuto più d' un mese a chiudere la lettera, per essere improvvisa capitato Niceforo Monaco da Dadin dal quale pensava sentire alcuna cosa di nuovo o di quel Ptincipe, o del paese, spetante al nostro fine. Con che facendoli tutti giuntamente umilissima riverenza, bacciandoli affettuosamente li piedi, le domandiamo alle orazioni di tutta la nostra Santa Religione.

In Gori de' Gorgistan il 1° d' Ottobre 1633 Della Padre Vostra Molto Reverendissima

Post Scriptum. Corre una voce di nuova sollevazione in queste parti, poiche il nuovo principe dimanda per ogni trenta case un figliuolo di buona indole per mandarli in dono al Scia: Li Armeni si sono dichiarati di non volere introdurre cosa nuova, ma offeriscono denari invece di essi. Della risoluzione dei Giorgiani non si sa cosa alcuna fino ad oggi, solo come ho detto, si parla troppo pubblicamente di richiamare Taimiraz tenendo che tale tributo non si abbia da esigere ogni anno. Già li è venuto

dal Scià un Sultano con molta gente per guardia della persona di lui. Ha mandato a dire detto Scià a questi Signori Giorgiani, finito che ha un intrico col Turco nella città di Van, di volersi ritirare in Erevan da dove li manderà a chiamare tutti per conoscerli di persona. La chiamata, si dubita, abbia da essere per togliere a tutti la vita, ed assicurarsi di non aver d'avere più rumore, da questa parte per l'avvenire, Il che al negozio nostro è di grandissimo impedimento.

Benedictus Deus

Umilissimi Servi ed obbedientissimi figli nel Signore Don Pietro Avitabile e Compagni Chierici regolari. Al Molto Reverendo in Christo Padre Don Stefano Medici, Preposito Generale dei Chierici Regolari San Silvestro Roma.

---

1. vedi: Persia, Georgia ecc. pag. 338 e seg. Vol . 209.

Molto Illustre e Reverendissimo Signore e
Padrone mio Ossequissimo

Lo scrivere che fo così breve e secco a Vostra Serenissima Reverendissima procede della certezza che ho, che tutte le lettere abbiamo da cappitare nelle sue mani, e così per non fastidirla non replico cosa alcuna in questa, che a parte indirizzo a Lei. La domenica di Passione ricevei una di V. S. R^{ma} delli 29 di Maggio dell' anno passato quale è stata di sommo contento a tutti i miei Padri, che di persona la conoscono, e quelli che non l'hanno mai conosciuta si prenderanno contento di rileggere più volte detta sua lettera: e mi credo certo che memoria sua in compositione odoris facta est nobis, ragionando tra di noi lei con non manco diletto, di quello che sentiamo, quando raglioniam della nostra santa madre religione, sicche posso senza passione dire che in omnium ore quasi mel indulcat-ur nomen tuum. Sia detto tutto in gloria di Dio, che tale grazia per sua sola bonta' l'ha dato, e senza pre giudizio dell' umile sua modestia.

Se bene la lettera di V. S. R^{ma}, ci è stata come ho detto, di tanto contento, ha caggionato nondimeno in soi non poca confusione in fine di esse, dove accenando li bisogni grandi in fine di esse, dove accenando li bisogni grandi in che si ritrovava la Germania, con qualche detrimento della fede cattolica; la raccomanda alle nostre orazioni, che come missionari suppose (per usare le sue medesime parole) siamo cari a Dio, Così dovuta essere per ragione, ma la Giorgia fa fede del nostro poco spirito. Non ci perdiamo d'animo con tutto ciò, insegnandoci la nostra santa fede, questa non essere opera umana, ma

di Dio, e che la Maestà Sua non richiede da noi curationem sed curam, per questo e per l'una e l'altri bisogni umilmente offriamo ogni giorno il suo benedettissimo Figlio nel ss. sacrificio della messa, supplicandolo che per i meriti di lui, e per l'essere suo infinito voglia mandare dal cielo all' uno ed all' altro popolo l'opportuno rimedio, accompagnato dalla sua grazia efficace; come confido abbia già fatto a quest' ora nella Germania e con questo nostro paese stia per fare: E quando li nostri peccati impedissero tanto gran bene alli poveri Giorgiani, supplichiamo tutti caro Signore, quella bontà infinita, che mittat quel suo servo, qui missurus est, o sia della nostra Santa religione, o d'altra che la M. S. D. avesse ordinato, per ministro fedele della sua parola divina, e noi ne faccia di qui cacciare vergognosamente, come inutili e da niente. Del P. Niceforo non so che dirle; a noi sempre ha dato buone parole; quando ci siamo incontrati insieme col Principe, pare che abbia qualche poco mancato, ha bene osservato un greco, che ne fa dell' affezionato: esso si scusa, con dire, di, farlo per poter fare miglior colpo, quello che ha nell' interna, lo sa Dio. Ora con queste rivoluzioni si è ritirato in Dadian: Questo nuovo Principe, che è successo a Teimuraz, l'ha mandato a chiamare; il popolo diceva, che questo era per farlo Patriarca: non ha uoluto venire, forse per timore, trovandosi già spedito per ambasciatore di Teimuraz al Turco, otto giorni prima che capitasse qua l'esercito persiano, per dimandare a quello soccorso contro di questo: Il Patriarcato è stato già conferito in persona d'un Vescovo Giorgiano, giovane, amico far buona vita, quale non si è mostrato per l'addietro molto contrario a noi. Noi

facciamo quello che possiamo e sappiamo.

Da cotesta S. Congregazione siamo stati noi altri spediti per la Giorgia, e per gli altri regni, e paesi vicini. Mi e stato significato da persona a cui si può dar credito, che se alcuno di noi si trasferisse in una certa parte lontana (intendendo sempre di non avere non solo ad abbandonare la Giorgia ma di non farli sentire detrimento alcuno per l'assenza di chi parte) sarebbe questa andata per apportare giovamento a quelle anime, facendo questo tale fondamento grande nel nostro modo di vivere senza dimandare, e senza possedere stabili; accompagnato però dalla divina grazia. Io circa questo particolare desidero sapere il senso di V.S. R^{ma} per non fare errore, perchè non mi s'offra prima commodità opportuna di fare trasferire colà alcuno dei nostri, giudicando noi altri dovere essere ciò servizio di Dio. Raccomando a V.S. R^{ma} le nostre necessità. Queste sono tali, che Dio lo sa: Basta dirle solamente un particolare al che non posso riflettere senza un cordoglio così grande che io stesso stupisco, non sia morto fino a quest'ora; Siamo stati necessitati di tralasciare per qualche tempo l'esercizio delle lingue, già cominciato per l'addietro con molto nostro contento, e questo si è fatto per attendere a sostentare miseramente la vita, quale fino al presente giorno non si è ripigliato. Oggi appunto si è trattato tra di noi di celebrare il Santo Sacrificio della messa, consumando in esse candele di sevo, per l'inabilità di potere comprare la cera. Io non dimando al Signore altro, che grazia di fare e mantenere una chiesa da poveri, vitto e vestito similmente da poveri, per non occuparci noi a procurarcela ma attendere al fine per il quale siamo stati mandati. Non ardisco

domandare cosa alcuna, parendomi essere bastato il proporre solamente il nostro misero ma dolcissimo stato; Almeno se per oblivione de' procuratori non ci fosse stata soddisfatta quella carità annua assegnatane per amor del Signore solleciti Lei per noi, e faccia di modo ne sia subito rimessa in Aleppo. Di più La preghiamo umilmente a facilitarne il negozio della messe perpetue, senza di questo aiuto a mio giudizio, si starà sempre nell' istessa miseria. Ci contentiamo non però di quello, che il Signore ha ordinato. E qui per fine facendo tutti a V. S. R^{ma} umilissima riverenza, ci raccomandiamo alle sue sante orazioni. Saluto oaramente il Signore Veniero.

In Gori di Giorgia il 1° di Agosto 1633

Di Vostra Serenità Molto Illustre e Reverendissima

Illustrissimo Servo nel Signore.

Don Pietro Avitabile Chierico Regolare

Al Molto Illustre e Reverendissimo Signore

Padrone Mio Ossequissimo.

Il Signor Don Francesco Ingoli Segretario della
Sacra Congregazione de Propaganda Fide.¹

---

1. vedi: Persia, Giorgia ecc, come sopra pag 335.

Reverendissimo ed Eminentissimo Signore e Padrone mio
Colendissimo

Non è molto tempo che mi è capitato un piego ed una lettera di Vostra Eminenza del mese di Marzo del 1632, ove era anco incluso il decreto della Santa Congregazione de Propaganda Fide fatto il 13 di febbraio del medesimo anno, con l'approvazione di esso della Santità di N.S. sopra la petizine da me fatta, quando fui costò, di poterne conformare con questi popoli, giuntamente con li padri agostiniani intorno l'uso del calendario vecchio, con quelli requisiti che l' Em̄za Sua ne comanda nell' eccellentissima lettera, Intorno al che, parlando come ho, le dico, com il Signore non si compiace di mostrarne per ora segno alcuno, da cui si possa congetturare la riduzione di questa gente alla cognizione della vera cattolica fede; poichè il paese non è più sotto il dominio di Principe Cristiano, ma del Persiano, che ne l'ha cacciato e posto in luogo di quello un more, figlio però de Christiani discendente per linea retta, e masculina dalli antichi Principi di Carteli, che è la Provincia, ove noi al presente dimoriamo. Questo vi entrò sul principio della quaresima passata: E con tutto che comunemente sia stato ricevuto con grande applauso; oggidi si parla di nuova sollevazione, si per l'instabilità della gente del Paese come per la mala soddisfazione, che dicono avere di questo nuovo Principe: Il che quanto sia d'impeimento alli nostri disegni, lo sa molto bene l' Em̄za Vostra. Pure non cessiamo di battere di con continuo con amare lagrime e sospiri alla porta di quel pietosissimo Signore, nelle cui mani sta il tutto, e dal cui cenno il tutto dipende, acciò per sua sala ed in finita bontà si degni voltare l'occhio pietoso

Sopra di queste povere anime, levando via ogni ostacolo, che possa essere loro d'impedimento per esser fatti partecipe dell' efficacia della sua divina grazia. Noi intanto tra il più tanto non lasciamo d'osservare, in che modo se ci posso offrire qualche occasione di cui si possa sperare col favore di Dio alcun buon principio, per asseguire il fine, per il quale la M. S. D. e cotesta S. Sede Romana ci ha indirizzato in queste parti. Lo stato del paese, e nostro, come le difficoltà, e speranze, che abbiamo, le scrivo a lungo al nostro Padre Generale: E perchè so, che del tutto avra detto Padre da far parte a Vostra Em̄za, ed a tutti cotesti Eminentissimi Signori della Sacra Congne de Prop̄da Fide. Per tanto lascio di farlo al presente in questa mia, e per non averli da essere grave con la prolissità. Solo facendo tutti noi profondissima riverenza a Vostra Em̄za, ed agli altri Eminentissimi nostri Signori della Sacra Congne, umilmente supplichiamo il Signore, che nell' altra vita li conceda eminentissimo luogo nella perpetua felicità, siccome li ha data enimente luogo fra gli uomini del mondo: E baciandoli affettuosamente le sacra vesti, ci raccomandiamo alle loro devote e sante orazioni.¹

In Gori dei Gorgistan il 15 Ottobre 1633. Di Vostra Serenissima ed Eminentissima
Umilissimo ed Obbedientissimo Servo nel Signore
Don Pietro Avitabile e Compagni Chierici Regolari.

---

1. Vedi: Persia, Giorgia ecc, come sopra. pag. 334.

Don Pietro Avitabile

Al molto riverendo in Christo Padre Don Mattheo
Santomango Preposito Generale Chierici Regolari

Relatione di Giorgia

Aleppo alli 24 Novembre 1635.

Deo gratias. Scrivo la presente alla Padre Vostra molto Reverendissimo da Aleppo, dove hoggi me ritrovo, come vedrà dal progresso di questa, e perchè dai rev^{ti} padri carmelitani scalzi che qui resiedono e stato detto di non haver eglino ricevuti le mie per lei, ne tampoco ho ricevuto molti pieghi da essi in viatimi, sicchè in quattro anni non ho pur avuto un segno di lettera dei nostri S^{ti} Padri. Parmi trovar in obbligo d'haverl'a compendiar et a ridurre in ristretto quanto con altre mie ho scritto. Benedetto del tutto ne sia il Signore. Sentito un tantino la perdita dell' ultimo piego dal mese di Marzo di quest' anno presente, col quale con sudor di sangue haveva di proprio pugno trovandomi anche ammalata, scritto più di quattordici fogli di carta, e di linee ben ristrette. Questa se bene vien diretta alla P.V. M. R., l'invio a' nostri supremi superiori non intendendo d'haver commetter punto atto alcuno d'irreverenza; ma bensì di sommissione, ossevandosi anche questo bell' ordine nella celeste corte del Paradiso tra quei spiriti beati. E per non havermi a dimenticare di cosa alcuna, per quanto sarà possibile, senz'ordine racconterò li fatti secondo il tempo che seguirono con ogni brevità possibile, havendo pensiero che dette lettere non siano perse, ma tratenute per le guerre.

Ciò che n'accadde nell' uscir d' Aleppo, andando noi in

Giorgia, nel viaggio, come fummo assassinati (sic) et io ferito nall' entrare del nostro paese e primo incontro fattone dal prencipe Teimuraz, già scrissi alla P. V. M. R. da Arzrum prima col P. F. Antonio da Pistici, e poi da Gorgistan li 7 del mese di Settembre 1632. So con una lettera sola ricevuta dal Sig^r Pietro della Valle per F. Mathia Armeno, che puntualmente le sia stato notificato.

Nell' ottava della Natività della Beatissima Vergine dell' anno detto in compagnia del P. D. Iacomo mi avviai verso Gancia, pensando col favore di Daut Cqn nostro amico di ricuperare ciò che da Tiflis c'era stato rubbato, vi giunsi in mal tempo, nel quale col nostro prencipe Teimuraz trattava di ribellarsi al suo re. Con tutto ciò died'ottimo principio al nostro negotio, ma non lo potè finire, anzi ordinò che havessimo preso luogo, obligandos' egli a farne chiesa, casa, oltre assignatione per sostentamento di sei soggetti, che per qualche tempo fu da noi esatto. In questo mentre s'ammalò prima Mattheo Fiorino, e poi io, il che saputo si da quel signore, con ogni suo potere esortava l' Fr̃e Don Iacomo n'avesse ricondotti in Gori, offerendoli per tal fine cavalli, cameli, danari e quanto bisognava per tornarvi poi guariti che fossimo. Questo faceva con efficacia tale, che dava admiratione a tutti, non potend' in altro modo palesar egli ciò ch'aveva nel core: di modo che quanto grande fu l'amore o carità che scopriva l'uno per non vederne patire, altre tanto maggior humiltà se li mostrava dal paure, ricusando quei favori, per non aggravarlo di spesa. Infatti partì il padre con li Teflisli per riscuotere il danaro secondo l'accordo fatto et io con il Fiorino ammalati, restammo in Gancia alla cura de due servitori

un Indiano e l'altro Armeno, ambedue cattolici. L'istesso giorno che partì il padre, partì anche il Can per incontrarsi con Teimuraz, già calato nei suoi confini et entrando tutti due in Gancia, la saccheggiarono, frugiarono, et uccisero quanti poterono havere nelle mani, ma perchè l'ingordigia de' Giorgiani è tale, che lascia di seguitar la vittoria per spogliare un solo cadavero, che vede disteso, havendosi di ciò nuova nella città dal letto saltammo noi a cavallo e tutti quattro con altra gente fuggimmo di prima sera verso d'alcuni monti assai aspri, caminando quella notte et il seguente giorno, e tenendone dietro l'esercito, abbandonammo tutti i cavalli e quanto havevamo; chi si cacciò nel bosco, chi in alcuni pozzi e fosse profondissime di chè abonda quel monte, e non potend' hormai più noi altri per la nostra gran debolezza in che ne trovavamo, voltand'io l'occhio viddi un sasso, et andandovi dalla parte di dietro, per ordine del Signore la corrente della pioggia v'haveva cavato una gran fossa per diritto e poi dalla destra e sinistra parte come due appartamenti nei lati d'una Sala, dove comodamente ci potemmo ricoverare, senz' esser scoperti da chinnque vi si fosse affacciato. Basterà solo dire come v'entrai senza sottana, senza cappello, senza breviario et anco senza danari, rimanendo il tutto con li nostri cavalli nel piano del monte. Quel giorno, finito che fu l'sacco, con la morte di molta gente così dell' una come dell' altra parte, ci sostentammo con un pane solo che dimandai de limosina alla sorella del pat... Armeno. Et il giorno seguente ricevei per straordinarie delitie l'haver a mangiare la scorze di un pomo, piene di terra, che trovai in un certo sasso, dove a posta mi trasferii, per haver vil giorno inanzi mangiato il cal-

ife dell' Armeni che è il patriarca di quella provincia. Il nostro male vie più si aggravò per tanti disaggi. Con tutto ciò perchè l' luogo a noi pieni di spavento non ne pareva sicuro, in compagnia d'un vartabiett assai pietoso ci cacciammo dentro altri due giorni per strada così erte e folte d'alberi che per non haver a precipitar o perderne, s'andava a rampiconi, chiamandone l'un l'altro ad alta voce. Dimorammo sulla cima di questo monte sei giorni, dove sentendo che l'esercito Giorgiano s'era già ritirato nel suo paese, calammo ancora noi in una villa, 4 giorni di là distante, in compagnia d'un sacerdote Armeno che ne ricevè in sua casa, obligandus' a darne pane e latte ogni giorno e noi a lui poco più della valuta di un Giulio l'giorno, vendendo, per sodisfarlo, li proprii vestiti. In questa villa se ne morì l' Fiorino dentro d'una secchi stalla di vacche sopra d'un letto di escrementi di detti animali, con tanta compassione che non lo potei consolare d'un ovo che con molta istanza poco prima di morire mi domandò per non trovarlo in nessuna casa d' essa villa, corrispondend' a maraviglia l'nome di questa nella povertà d'habitanti di lei, che è Man' asciutta. L' passaggio di questo giovane all' altra vita non mi sovvien' appunto se fosse stato la vigilia o pur la festa dei Santi Apostoli Simone e Giuda, circa la mezza-notte. Si confessò da me, diede ottimi segni della salute eterna n'altro sacramento potei ministrarli.

Posto ch'hebb'in salvo l'Giorgiano il bottino da lui fatto in Gancia, calò ivi di nuovo per passar inanzi, et essendovi gionto procurò Daut Can per la sua natural pietà e per l'istanze fatteli da nostri padri in Gori, da quali seppe com'era rimasto in detta città, procurò dico d'intendere se fussi rira-

sto vivo, et havutone nuova con gent' a posta mi buscò, e seco conduss' in Giorgia, arrivand' in Gori la vigilia del santo natale del Signore, dove era già stato pianto per morto.

Dio benedetto per sua pietà infinita uso meco un' altra misericordia e fu che il primo giorno della battaglia, così d'Armeni, come li Mori trattarono d'uccidermi, pensandosi per li favori che detto Can mi faceva ch'io fussi stato l' mezzano tra lui e Teimuraz, e che per disgratia fussi rimasto colà, sì che senza metterci in cos'alcuna del' mio, ordinò il Signore che avesse havut' a difendere la mia innocenza.

Questa medesima providenza mostrò la M.S. D. preservar' il P.D. I acomo che non havendb mai in quel viaggio caminato di notte, ispirato da lui, volse trasferirsi in Tiflis quella notte, pensandosi di poter spedire l' suo negotio il giorno seguente, e raccolto ch' havess' il danaro, soccorrere poi li padri di Gori, ch'erano rimasti in necessità. Quando appunto stava per entrar in detta città, s'abbattè con certi soldati, chiamati dal governatore d'essa, che cercava fortificarla per la nuova ricevuta della ribellione di Gancia, pertanto l' padre voltò per altra strada verso Gori, sì che se vi foss' andato, sarebbe stato ucciso, essendosi ivi fatto il medesimo pensiero che di me in Gancia, Dio sa se da nostri debitori, per non ha ver' a sborzare il danaro, secondo le scritture fatte tra loro e noi.

Sul principio dell'anno. 33. venne in Gorgistan l'esercito del Persiano, sì per rendere la ricompensa a Teimuraz, dell' ardire preso, come per mettere in possesso Rostuan' Begh della provincia di Teflis per la morte di Simon Can, e di quella di Carteli, dove semo noi,, allegando di non poterla doni-

nare Teimuraz, non dovendo succedere la moglie di questo, ma lui come discendente dal l'antichi principi di Carteli per linea diretta e mascolina. Fu questo di tanto spavento a tutti li signori Giorgiani che più leggieri dell' istesse piume per non degenerare da loro antenati, non solo spedirono corrieri al nuovo principe che veniva, et avvicinantosi l'andaron incontro, ma d'avantaggio ebbero pensiero di darli nelle mani l'istesso Teimuraz, che se non fosse stato sollecito a passarsene con la sua famiglia in Imeretti, dove è prencipe l'suo genero, li sarebbe accaduto quello che non voleva. Pertanto entrarono tutti come se fosser'andati nelle proprie case. Ben è vero che non lasciarono di brugiare, rubbare, uccidere o cattivare quelli che potevano, sdegnati per l'offese ricevute: solo la città di Gori, dove semo noi, fu esente da simili mali incontri, e dirò quello che con le mie orecchie ho sentito raccontare da Gorilù per maraviglia, che Dio per sua bontà infinita l'haveva preservata per li suoi religiosi franchi, ch'ivi dimoravano. Due giorni prima d'entrarvi l'nuovo prencipe coll'esercito, spedì per quella volta l'suo cavallarizzo maggiore con ordine ch'avisasse li padri franchi non fussero in compagnia del popolo fugiti nelli boschi, e se per caso s'erano partiti, l'havebbe in tutti i modi trovato, e fattoli tornare nelle loro stanza; questo gentilhuomo fu veduto da due dei nostri mezzo-giorno lontano da Gori, quali con alcuni pochi regali l'haveva in mandat'incontro del detto principe, per dargli la ben venuta e per non esser tanto lungo, giontamente questo col generale dell'esercito ne favorì, pure la gente bassa n'esercitò da dovero nella pazienza, perchè oltre al romperne la porte non solo di notte, ma pubblicamente di giorno, oltre al ru-

barne et al metterne le mani addosso, n'attaccaron due volte fuoco alla casa; al che non poterono mai rimediare li soldati datemi per guardia dal prencipe, ma spaventati si partivano, ne noi giudicavamo bene ad evitandum maius malum di far ogn' hora quere-la per simili violenze. Duro quest' esercitio, se mal non erro, fino ad Agosto, fabricandosi intanto in detta città, una fortell-ezza.

Appena gionto l'nuovo prencip' in Carteli, cerco di casarsi con la sorella del prencipe di Dadian, o pur Odisci, e mandava innanzi e indietro ambasciatori per tale effetto, n' avvalsimo della comodità che l' Signore ne donò, facendon' havere dieci pi-astre di Limosina da Nicolo, o pur Niceforo monaco Giorgiano, e con esse, venendom' ordinato da miei compagni, inviai in compa-gnia del detto Nicolo li padri Giudice e Lamberti in Odisci, se non ero, li 24 del mese d'ottobre. Li travagli che patirono per strada son stati grandi. Dal prencipe e dalla prencipessa so-no stati visti assai bene; ne possono stare senza la presenza del P. Lamberti, che se lo tirano dietro in tutti li luochi, do-ve vanno, che è un' infelicità grande per lui, secondo avvisa, non essendo solito quella gente di stare più di tré giorni in un luogo. Il P. Giudice pure s'affligge dall'altra parte per restar solo in casa. Doppo d'un anno e mesi l'è stata data una chiesa con contraddittione incredibile de Greci et anche del Niceforo, secondo dicono. Non mene sono molto rallegrato, secondo dicono. Non mene sono molto rallegrato per l'instabilità di questi pren-cipi che non hanno per mancamento l'togliere presto ciò che han-no donato. Stanno con tutto ciò in miseria grande, de modo che due volte l'ho mandato soccorso da Gori.

Li 8 di Decembre del detto anno, doppo d' haver celebrato la santa messa l' nostro P. Don Jacomo, s'infermo con una crudelissima punta che in sette giorni ne lo tolse da gl' occhi. Infatti coimo di meriti, celebrata già la festa di Sta Ch̄rana ancella, nostra patrona cioè li 16 del detto, cinque anni e due giorni dopo del nostro arrivo in Giorgia, si partì da questa vita per andarsene a goder il premio delle sue fatiche sostenute, sudori e sangue aparso in quelle parti. Fu pianto da tutti, così Giorgiani come Armeni, Mori e da ogni sorta di gente, si racconta la sua vita come d'un santo e perchè noi habbiamo ancora chiesa in Gori, havendo depositato l'suo benedetto copo nel sito della chiesa rovinata dalle guerre antiche, m' è stata più volte fatt' istanza da gente del paese, che l'havesse di là trasportato in altro più sicuro luoco, per timore grande ch' haveva no fosse stato rubbato, tenendolo tutti in opinione di santo. Questo particolare lo passò così brevemente per haverl' a compimento, scritt' a suo tempo alla P. V. M. R. e qui trovo che questi padri Scalzi già lo sanno, dunque se l' piego è giunto fino qui, devo tener per fermo sia anco arrivato costì. Scrissi ancora una lettera alla signora sua madre, sorella e nipote, congratulandomi con essi che Dio l' habbia fatti madri, sorella e nipote di zio, fratello e figlio (siam lecito dirlo) santo. Amen. Deo gratias.

Doppo la feste della risurrettione del Signore del 34 con l'occasione della venuta della prencipessa nuova di Cartelli, sorella del prencipe di Odisci, che fu data per moglie a questo nostro (che gionta qui in Gori per non farsi vedere da'Persiani... di notte dopo che la soldatesca fu ritirata nel castello)

volse dico, di notte con pompa visitare la chiesa de' padri Agostiniani, e la nostra cappelluccia ancora. Venner' ad accompagnarla li primi signori e prelati si d' Odisci, come di Guriel, quali allettati da religiosi portamenti dei padri Giudice e Lamberti, m'ostrinero con la speranza di sorte tale, che non potei far di meno di non consolarli di due nostri padri, havendoli pure esclusi con lettere, e questo perchè così mi fu comandato dai miei compagni et il mercoledì tra l' ottava di Pentecoste in compagnia loro et a spese loro si condussero li nostri fratelli Giardini e Castelli, e ci volse anco andare Claudio quel giovane francese, che con me andò la prima volta in Giorgia. Sono stati dal detto vescovo da cui mi fu fatta amorosissima violenza, trattati assai bene per un anno, ma con molta soggettione; hora l' antica carità s'è andata intiepidendo per non dire d'essersi del tutto raffreddati, che ha indotto il fratello Giardino a venir in Gori li 16 di Luglio del presente anno per esser soccorso d' alcuna cosa da dove partì li 24 per la sua casa e residenza.

L'infermità o febre che m'assallì, come ho detto, il mese di Settembre del 32 terminò o poco prima o poco dopo la festa del nostro B. P. Gaetano del. 34, travagliandomi 22 mesi e giorni, Benedetto ne sia il Signore, alla maestà somma del quale non piaque di farmi del in tutto riposare, ordinando che l' ultimo di detto mese si scovrisse il mal di peste nella nostra città, e la 2ª cosa dove s'attaccò fu quella de Padri Agostiniani dove fin al giorno dell' angelo aanto custode morirono tutti dal padre in poi, cioè un sacerdote, un novizio chierico, un fratello, e cinque servitori. La stranezza del paese in simili casi è tale che sia pur uno di qualsivoglia stato, se viene toccò dal detto

male, da suoi più intrinsechi è licenziato da casa e posto a giacere sulla campagna con pochi pani, et un vaso d'acqua appresso, raccomandato alle disgratie della fortuna, o pure con l'istessa provisione si lascia in casa, uscendo di questa tutti l'altri sani. Tutti c'impiegammo per servitio di detti padri, se ben da fuora, provedendoli di quanto faceva loro bisogno. Infatti restò servito il Signore così poichè portando al padre priore la cena l'nostro fratello benedetto Gaetano un sabbato a sera, cioè li 7 del mese d'Ottobre dell' anno detto, tornando a casa disse sentirsi dolore su l'ascella sinistra. La domenica si scoverse il bozzo con due papole et il mercoledì 4 hore prima di giorno con affettusi desiderii d'unirsi con il suo signore e con prontezza di voler spargere il sangue per gloria della M. S. D. ringraziandol' humilmente d' haverlo aggregato nel grembo della Chiesa, havendo prima divotamente ricevuto li santissimi sacramenti tutti finì li suoi giorni. Questo benedetto fratello fu sempre di admiratione a tutti, esercitandosi non solo in tutte l'ubbidienze di casa et anco di fuori, come carrettar acqua di fiume, e legne del bosco con somma allegrezza, ma quello che veramente era di stupore, mostrando d'esser d'ingegno grosso e di poca memoria, haveva nondimeno appreso la lingua Giorgiana di sorte tale che non stava molt' addietro da chi v'attendeva con studio particolare. Ne altro si scorgeva in lui che un' ardende brama d'insegnar il pater noster e l'ave maria alla gente del paese, senza pero volersi esentare da' suoi esercitii humili di casa. Alli servitii di questo nostro benedetto fratello il Signore destinò il P.D. Vincenzo Carafa, che per haverlo fatto con accesso di carità, mosse quell' infinita pieta a non differirgli per lu-

ngo tempo la ricompensa, poichè essendosi infermato la Domenica, cioè li 29 del detto, non lasciò però d'intervenire quel giorno a tutto l'ufficio divino. Il Lunedì, per riguardo piuttosto che per altro, lo feci trattener' in letto. Il Martedì finite già le messe m'avisò di esserseli scovert' un bozzo nell' inguine destro. E la sera medesima tra le 3 e le 4 hore di notte fu aggregato nella chiesa trionfante dall' infinita pietà di Dio per celebrare ivi in compagnia di quei spiriti beati la solenità di tutti i santi. Non li diede l' santissimo viatico per non conservarsi ne da noi, ne da Padri Agostiniani, e per non haver mostrato d'esser cosa di consideratione l'suo male. Haveva però detto messa la Domenica come ho accenato. Il grande zelo della gloria di Dio, salute delle anime et indefesse fatiche di questo servo di Dio tutti coloro, che l' han conosciuto in coteste parti, lo possono congetturare con la lettera d'avvisi già in viata alla P.V. molto Rev-a mi sono spiegato per quanto ho potuto, dandon' anche parte alla signora sua madre, e fratelli, havendomi ciò lui poco prima di rendere lo spirito al suo Signore

comandato; solo dirò adesso, rendendo del tutto humilissime gratie a Dio, da cui ogni bene procede, era da tutti stimato santo. Al servizio di cui il Signore destinò me. Il giorno dei morti dell' anno medesimo fummo di passaggio visitati dal Signore per un ordine fatto dal castellano di Gori, moro al presente, ma Giorgiano, che in tutti i modi voleva fussimo partiti della nostra casa, che per esser situata nella piazza temeva, non si dovesser' infettare tutti. Hebbim' a prima vista spavento grande per tal intimo tanto più che minacciava di farn' andare la casa per l'aria con una mina, se tosto non uscissimo, ma ricor-

endo humilmente all' amorosa pietà del nostro Dio prese egli la nostra protettione, conforme ha fatto in tutti l'altri nostri negotii, sicche di questo particolare non se ne tratto più, appunto. come se mai non vi si fusse pensato. Ben è vero che il medesimo Signore per non defraudarne nello spirituale, permise, che ne fusse stata sbrigata la casa, e di notte fummo rubati. La pertita fu vicino a sessanta piastre, di roba però.

Il giorno del nostro B. Andrea parti da Gori l'padre priore Agostiniano, chiamato da monsignore di Naxivan, con un mess' a posta per esser stati ammazzati due portoghesi con due loro creati vicino la sua chiesa, che ricchi d'ogni bene, però temporale, pensavano goderlo nelle loro case in Lisbona. Ha detto padre recuperat' alcuna cosellina, quale se n'è andata in viaggi, beveraggi, paghe de soldati, et altri ministri etc. secondo m'ha scritto: e scors'anche fin a... per dimandar compagni ai suoi superiori. Il convento l'ha raccomandato a suoi creati, depositando il migliore di suacasa in casa nostra. È poco doppo Pasqua di quest' anno presente mandò in Gori due religiosi armeni domenicani per guardia del suo convento, uno dei quali è sacerdote e l'altro novizio.

Con buona licenza della P. V. molto Rev-o darò un passo in dietro, raccontandoli la particolar provvidenza che Dio N. S. ha sempre sentito di noi, e se n'ha esercitato nell' estano, sono state sempre soprabbondanti la consolationi interne. Ne si spaventi nessuno per tanti patimenti per che sà quella bontà infinita temperar il tutto di sorte tale, che si può godere nelle pene Il giorno di S Agostino venne a posta da paesi lontani della Giorgia un Polacco, che havendo lungo tempo servito certi

vescovi, sacerdoti et altra gente Giorgiana, ma poco sodisfatto d'essi, li venne pensiero di servire li franchi, de quali n'haveva havuto buona relatione. Ne fu ciò d'estremo contento per non haversi voluto in durre nessuno a star con noi, spaventati dalla nostra povertà, e dimandando egli non sol salario esorbitante sopra le nostre forze, ma più di quello che dai Signori si suol dare, li dissi io che havesse osservato per tre giorni l'servitio che v' era in casa, e poi fatto quello che l'Signore gl' ispirarebbe. Accettò la partita, E passati due giorni, baciandomi la mano, disse di non voler'cosa alcuna, ma desiderava servirne per amor di Dio. Questo fatto fu due giorni prima della peste, provisione riserbatane dal nostro amatissimo padre. N' è stato da ogni sorta di persone incantato con offerte grandi, ma egli ringratiando tutti, ha sempre risposto di non desiderare miglior ventura. È di rito greco, fidatissimo, inimicissimo di conversatione de' stranieri, massime di donne, e questa Pasqua s'è voluto confessar da me, come dirò appresso. Tutto il sopradetto ho scritto distintamente a suoi tempi alla P. V. molto Rev. Doppo l' nltime lettere dal Marzo passato cominciand' a venire al buon tempo, fin al giorno che son uscito da Gori non solo ogn'un di noi ha potuto dir con S. Paolo: quotidie morior, ma omni hora millies mortui sumus, per le continue guerre che sono state nel nostro paese, ne l'ho lasciate finite. Tutte le nostre robbe stan sepolte sotto terra, e noi semo stati con un solo paramento di tela da fuori, l' breviario, et un solo libro, quali la notte poneva nella punta del tavolino per pigliarlo e fuggire ad ogni minimo rumore, distendendone vestiti sopra de nostri sacconi, tenend' aperta la porta

della stanza per esser più sicurtà. Questo modo di vivere ha durato come ho detto da pasqua fino al giorno che mi partii. Il rimanente del popolo così homini come donne, e putti andavan' a dormire alle falde del castello, portandosi dentro de sacchi la loro robicelle, pascoland' anche vicin' ad esso li loro animali, chi nenaveva. Et il prencipe doppo d' haver posto in salvo la principessa dentro d'una fortellezza situata sopra d'un monte negl'ultimi confini di Teflis e stand'egli in Gori, pareva dovesse scorrere la corrente della sua ultima rovina in una notte mutò tre case e nessuno dei suoi medesimi poteva sapere dove

si fusse. Finalmente per non far questa vita così misera si ritirò nel castello dove a nessuno era lecito andare per sospetto di qualche tradimento. Vi sarebbe stato luogo per noi se l' havessimo procurato ma ne bisognavano per ciò molte cose di che stavamo senza. Tutto procedè dall' essersi ribellato, conforme al solito, un prencipe grande poco più di un giorno lontano da Gori, dove chiamato da lui calò anche Teimuraz da Imereti con la sua gente, nè uno ardisce d'incontrar l'altro, nè l' altro l'uno, ma con le scorrerie si rubbano tra di loro, et essi medesimi si consumano, con giubilo grande dell' inferno, vendendo così l'uni come gli altri la gete cattivata ai Mori, come se fussero tante pecore, et un giorno erano di tanto vil prezzo che non ascendeva più della somma di cinque piastre. Per pietà cercai di barattar il calice per tanti figliuoli, non fui consolato perchè volevano danari. Infatti per non trattenermi di più in questi racconti di guerra, han preso tanto ardire coloro dell' allra parte con l' venuta del Gran Signore in Asia, che siccome s' è arreso Eravan a questo senza spargervi sangue et

a Sefer Bascià d'Arđan, unito col bascià di Cars, la fortezza d' Achalzichata, due o tre giorni lontana da Gori, così hanno essi speranza d'impadronirsi delle provincie, e fortezze di Cartuelli, dove semo noi e di Teflis. Sicut fuerit voluntas in celo sic fiat.

Per l'usanza dei padri Agostiniani havemo havuto un pochetto de disturbo la settimana santa in Gori, dove da Mori fu fatta un' avonia ad una giovanetta et alla madre di lei, pensavamo ne dovess'esser d'impedimento per la' divotione del santo sepolcro; ma benedetto sia il Signore terminò prima del tempo de riporre l' santissimo sacramento al destinato luogo. Accomodandosi il tutto con danari, che cavammo dalla vendita de piatti.

Il giorno dell' Anunziata Santissima si cominciaron a confessar' alcuni in casa nostra al numero di quattro, uno solo de quali ve si comunicò la Santa Pasqua, l'altri violentemente l' demonio me li levò di mano, et a questa gente pare che insieme col tempo passi l'obligatione.

Mi son' indegnato di tenere buona corrispondenza con tutti l'ecclesiastici; li Giorgiani nell' esterno ne paiono tante canesche quando son' appresso de pesci spada, ma l'Armeni si mostrano più pietosi. Essen dom' in travagliato per esortarli alla confessine, (parlo de secolari) hanno non solo fatto l'istesso li sacerdoti, ma con esortationi publiche fatte loro chiese perchè non solo prima si pagavano della confessione, ma patteggiavano prima coi penitenti quel che se l'haveva da dare, hanno promesso di non pretender cosa alcuna per l'administratione di detto sacramento et insieme li dicevano fussero venuti da noi. Nè solo questo, ma dopo che noi semo capitati in Giorgia si frequ-

entano da essi le chiese loro, e non così di raro come prima vi sono delle messe.

Per conto de' Giorgiani sono stato informato del medesimo patriarca che li sacerdoti semplici non possono confessare, ma solo li vescovi, o monaci, sicchè o si comunica senza confessarsi in mortis articulo, oppure non vi si fa altro e bene spesso li semplici sacerdoti in tal caso, o portano l'viatico ai moribondi con quell' irreverenze conforme dissi, quando fui costì, oppure gli la mandano per un putto. Anzi che uno d' essi chiamato in tale necessità da certo meschino, perohè questo non li volse dar'una gallina, o pur un accetta che domandava se ne morì senza l'viatico. Il sacerdote di Gori l'giorno di Pasqua doppo aver dato la comunione ad alcuni pochi, senza però precedere la confessione, tolse dal capo di tutti la berretta, perchè non l'havevano sodisfatto. Un altro che faceva del più divoto, celebrando, non si comunicava, ma faceva asumer il tutto da suo diacono, parendoci ciò gran riverenza. Il nostro giovane polacco fu aspramente ripreso da un sacerdote che da lui intese che per la Pasqua si voleva confessare, senza però dirgli cos'alcuna d'averl' a fare con me. Come! li rispose l'sacerdote: non sai che chi fa peccato doppo della confessione, maggiormente offende Iddio, non sta bene farl in quest'età, che sei ma quando sarai vecchio.

Il maggior negotio che sia tra questi signori Giorgiani (perchè tutta l'altra gente attend' alla coltura della terra, di modo tale che tra di loro non v'è medio, o sono signori, o sono villani) consiste nel vendere figliuoli, e putte ai Turchi, e questi non in poca quantità, ma questo anno con molto mio ramma-

rico ho veduto un certo tale, che dovend' andar ambasciatore al re di Persia, menò seco dalla sua casa una sua figliula legittima, per sposarla con un'altro che dimorava in Gori, a cui l'anni passati era stata promessa per moglie e per la poca età non s'erano tra di loro sposati, pure giunt'in Gori, pensando l'havesse a render più conto, s' avvalendosi di quella commodità l'havesse presentata al re di Persia, egli medesimo gle la donò. Un cognato ha venduto la propria cognata, moglie del fratello ai Turchi. E mille altri casi simili che per brevità tralascio.

Il prencipe non si sa che cosa sia; non va mai in chiesa, nessun digiugno asserva, facendo tutti li giorni d'una stessa maniera, con Mori dice d'esser Moro, et alla presenza della propria moglie si fà la croce.

Nella Giorgia sono per fare la causa del Signore contro quella povera gente. Ciascheduno fà quello che sa. Piaccia alla Maestà Sua Divina di darne maggior habilità. Doppo l'felice transito del nostro P. D. Iacomo di santa memoria, l'fratello D. Antonio predicò di lengo nella nostra cappellatta. Partito che fu questo per Guriel, l'padre D. Giusto ha predicato tre volte. Ho dato molti regali al patriarcha con animo di rendermelo benigno, e poi pregar'il Signore l'havesse mess'in core di farmi dar licenza per i suoi, acciò si fussero dai nostri confessati, ma evidentemente l'demonio m'ha sempre rotto il filo di un tal trattato.

Dò avviso d'una cosa che parrà forsi stravagante, è pure l'istessa verità. Sapranno come nessenGiorgiano è battezzato per esser nullo l'battesimo, perchè uno lava la creatura, cioè l'compare, et

il sacerdote stando lontano ne proferisce la forma; n'havemo fatto qualche sentimento, havem' indotto li Greci ad esclamare, pur a questi non vogliono dar credito, e di noi si burlano. Io n'ho trattato secretamente con alcuni assai miei intrinsechi, acciò s'havessero fatto batteze et è parso loro che bestemiassi. S'ha da provar un modo per aiutare questa povera natione, tanto per li adulti, quanto per li putti. Ma prima supplico la santità' di Nostro Signore, l'Eminentissimi Signori della Sacra Congregatione de Propaganda fide, la P. V. molto Rev-o, che fors' haveranno da commettere questo particolare a gente savia, et ancora col viso sopra la terra humilmente richiedo da quei reverendi signori e padri ch'haveranno da discorrer', e consultare tal fatto, che lasciata da parte ogn' altra speculatione per mostrare l'ingegno, et habilità da Dio loro data facciano le parti di Christo Crocifisso, che con dolori eccessivi ha sopra della croce partorito quell' anime e quando vorranno metter in carta l'loro senso, restino contenti d'intingere la penna nella piaghe sacratissima di Giesù Christo Signor nostro. M'hanno richiesto li miei compagni da tutte le parti del mondo come si devono portare in questo negotio, a' quali doppo d'essermi consultato per molti giorni col mio Signore, e veduto non solo ne' libri dottrinali, ma spirituali quello che si potesse fare, l'ho rispost' in questa maniera, rimettendomi però al loro più sacro parere, fin a tanto che da costì ne fusse venut' altro ordine. Si degnino per amor del Signore di sentirmi distintamente e di non darmi contro, se prima col occhio interno non daranno uno sguardo compassionevole al SS^mo Crocifisso.

S' hanno prima da sopponere molte cose. P-o che il padre,

madre e parenti vogliono tutti senza, dubio alcuno che quella creatura che mandan'o portano alla chiesa si battezzino col battezzimo da Cristo Signor Nostro istituito, e da suoi santi apostoli e successori publicato, sich' habbiamo la volontà dei Padri. 2.º Tutte l'altre cerimonie, dalla lavanda in poi che usa la santa chiesa nel conferire questo sacramento non sono de essentia sacramenti. 3.º non rende nullo questo sacramento s'ordinando li padri della creatura in casa che sia l'loro figliuolo battezzato dal paroco, e faendolo li suoi chiamare nella chiesa, s'esibiss' a' tal funzione altro, da quelli non conosciuto ma che havesse la potestà di farlo. 4.º Noi missionarii della Giorgia della Santa Sede ivi destinati havem' havuto facoltà di poter lasciare tutte le suddette cerimonie nell'administratione del sacramento del batesimo; le precise parole non mi sovengono; si troveranno costì registrate sopra di questo particolare detto che non mi pare che l'intentione della detta santa sede possa essere di darne tal facoltà nei casi di necessità, havendola noi de iure divino, ma ce la dona per tutte l'occorrenze simili alla presente. Stante questo ho detto

che procurassero d'essere patrini di tutti così nobili, come poveri, del che l'uni e l' altri se n' honorarebbero, massime se se li presentass' alcuna cosetta, e nel tempo de lavare li putti, proferisser' anche la forma fin' a tanto che il Signore ordinarà altrimenti. Per quel che tocca all' adulti, con occasione de publici o privati discorsi che s'ha con essi, li riducan' a memoria l'benefitio della vocatione, havendoli Dio fatto nascer in paesi di cristiani, detestand' ogni sorte di peccato fatto (dopo di haverli fatto protestare di voler vi-

vere sempre cristiani) con proposito fermo di non haverne mai più a commettere col aiuto divino, omni migliori modo che dal Signore li sarà offerta comodità, s'auuagliano d'essa battezzandoli o per immersione o per ablutione etc. Del che ne tengano distinta nota. Io per me per hora non arrivo a capire che'altro consenso si possa desiderare in quei poveretti, et anco ad accettare quella penitenza che mi sarà imposta per l' errore forsi fatto. A desso dico forse; ma quando ne sarò avvisato dirò, dell' errore per ignoranza commesso. È perchè non ho altro mira salvo che la gloria di Dio, la salute dell' anima mia e dei miei prossimi, per non havermi a confondere dell' altra vita voglio piuttosto esser affrontato in questa. Li 15 di Luglio passato ne battezzai una, la però e non altro.

Mi sovviene con quest'occasione che l' P. Don Gioseffo in Dadian ne battezzò un' altra, recentemente nata, prima che possa portat'alla chiesa, con occasione di darli medicamenti et immediatamente dopo del battesimo spirò.

Li X del mese di Settembre passato capitò in Gori fra Giovanni da Lucca, missionario del Cafà, della sacra religione Domenicana, per negotii da lui significati a Monsig-r Ingoli dalla sua residenza. Passò prima per tutte due le nostre residenze e da quel nostro principe fu honorato si nell' entrare come nell' uscire col saluto di tutte l'artiglierie, e suoni di trombe, Questo religioso mi consegnò tre lettere, una de padri consultori Guadagno e Carafa, l'altra del P. Boluino e la terza del P. Quarto, scritte più d'un anno prima; si moss' a pietà della nostra povertà e nelasciò di limosina dieci piastre, con una giumenta, ma ha arricchito li nostri

compagni di Dadian e Guriel di galanterie d'Italia e de medicamenti etc. Mi ha promesso d'haverne molt' a favorire nel termine ad quem etc. che se lo farà, come ritengo, ne le potrem' haver obbligo grande. Partì di là seguendo il suo viaggio li 12 del detto.

Questo medesimo giorno uscii anch' io da Gori per trasferirmi in Aleppo, dove giunsi li 14 del presente, spinto dalle nostre estreme necessità, ch' oltre al bisogno grande, stavamo aggravati di debiti, correndone l'interessi d'essi, nè sapremo come risolverci havendo già venduto tutto ciò che era in casa, da dove si poteva cavare qualche danaro fino al calice d'argento, servendone tutti di quei di stagno. Non mi stendo molto in ciò perchè bisognarebbe non fosse homo chi non ci compatisse, sapend'egli come prima d' entrar in casa quattro anni sono fummo spogliati di quella beneditione datane dal Signore e per salvare cinque piastre rimasi ferito. Io non intendo passar oltre sì per non aggravare la nostra santa missione con tal spesa, come per non suggerire con la mia venuta costì pensiero a nessuno ch' habbi altro affetto in questa vita.

Ho lasciato l' P. D. Giusto in compagnia del vecchio che da Giorgia con me venne costì; avvisando l'altri nostri padri l'havessero mandato Claudio oppure non volendovi quest' andare uno di loro l' havesse fatto compagnia; oltre li padri Armeni di Naxivan che imi sono. Quello di che supplico la P. V. molto reverendo è che me ne mandi subito speditione qui. Già sono maturale due annate della limosina che la Sacra Congregatione ne fa e con poca diligenza se ne potrebbero procurare due altre dai nostri conoscenti, quali, se giudicasse di non

doversi scomodare, non sarebbe di molto danno prenderli' ad interesse, massime da signori Genovesi, che a tempo mio le davano a due e tre per cento, voglio pur concedere siano a cinque, e per via poi dei nostri padri di Venetia farmele qui gitare. Il mio desiderio saria di portar franchi in Giorgia 600 scudi, ducento per ciascheduna casa. A questa speditione serberà servita la P. V. molto rev, esser molto diligente, perchè potrebbe essere che in Venezia si trovasse spedito l'corriero d'Aleppo, et almeno si perderebbe tempo un'altro mese.

In Aleppo il primo giorno fui ricettato nelle raritative braccia dei nostri signori padri Carmelitani Scalzi, ma il seguente giorno per inspiratione di Dio e per la sua innata pietà e gentilezza l' Illmo Sig^r Antonio Lippamanno console per la serenissima rep^{ca} di Venetia della Soria n'ha ricevuto in casa sua con tale affetto che non sapendolo in altro modo spiegare dirò che basterà di Dio in un umilissimo suo servo e creatura di lui con la propria persona lo serve; e questo senza conoscere ch'io sia. L' affetto lo nostra a tutta la santa religione nostra in persona mia, pertanto si trova questa in obbligo, anzi la P. V. molto R^a, come capo d'essa di corrispondarli non solo con la propria persona, e liberalità d'aiuti speciali, ma la prego faccia ancor fare l'officio grato dai nostri padri di Venetia tanto con Sua Sig^{ria} Illma quanto con l'ill^{mi} noi signori fratelli, che se non fosse stato questo signore e cavaliere, non so come me l'haveria passata qui questo inverno. So certo però che non m'haverrebbe venuto meno il mio Signore, sotto la cui ombra mi sono partito da Giorgia con meno di due piastre, et oltre la spesa fatta per il viaggio (che non

e stata molta) ho pagato un debito di 19 piastre de noi fatto in Gori, e dieci n'ho mandato ivi al P. D. Giusto e per consolatione di chi se sentisse dal Signore chiamato in queste parti, e si spaventasse della necessità in che sovente ne troviamo schiettamente le diro in che modo da questo pietoso padre sono stato provisto. In Teflis presi quattro piastre meno un 3 per pagarne 4. In Arzerum dove usai ogni diligenza per haverne cinquanta, pagandone 60 quì second' è solito, ma vedendomi da ogni parte escluso per la scartezza del mercedanti caggionata dalle guerre, ricorsi al mio Signore a cui rappresentando questo mio bisogno con qualche tenerezza, sentend' un tale la causa del mio pianto in quell' hora medesima e luogo mi sborsò 40 reali, avvisandomi di più di darmeli senz'interesse, e se in fossi morto, o pure avessi trovato lui morto al mio ritorno, non fossi stat' obbligato a soddisfar' a nessuno cos' alcuna. O Pater benignissì me, vere pie, vere misericors. E di simili esempi potrei addurre un' infinità.

Quando fui avvisato dell' chettione della P. V. molto Rev-o, come ho detto di sopra, sentii contento grande...

A lungo ho scritto alla P.V. molto Rev-a, come la nostra Santa religione per la buona corrispon denza tenuta cui Padri Agostiniani in Gorgistan (del che informati li loro superiori in Lisbona, hanno scritto al P.P-le di Goa che di continuo incaricasse l'istesso a' suoi religiosi) m' hanno questi invitato a piantar la nostra santa religione nell' Indie; invitandone sul principio nel loro santo convento, e promettendone felicissimi progressi in quel paese, sentendo il nostro santo Istituto. Di ciò se n' è fatta continua oratione, e vedendomi li nostri padri l'agosto passato già libero da quella lunga infermità, mi comandarono,

che per la conscenza e servitù tenuta con lettere e col l' interno con tutti quei, servi di Dio, con un compagno me vi fussi trasferito, per il cui fine detti Padri Agostiniani mi prestavan' anche il modo di potermevi trasferire. E perch' a nostri pareva di gran servitio di Dio, dopo la morte del benedetto Fratello Gastano volsero vi fussi andato solo, pensandone tutti che fusse cessato l'male. Presi già l' cavallo, e stando all' ordine di partire, il Signore ne tolse il P. D. Vincenzo. Li motivi e fini di ciò, se bene l'ho scritt' a lungo, sono tanto evidentemente chiari, che v' habbia da essere la gloria di Dio, servitio della nostra santa religione, e santa missione, e sodisfattione et aiuto spirituale di quei popoli, che la P. V. molto Rev-o illuminata senza paragone più di me da Dio N. S-re, li vedrà senza che mi prenda fatica in spiegarli di nuovo. Se lo commanderà si paio fare da chiunque vorrà, purchè faccia provisione de soggetti degni di lettere e spirito, che per questo principio l'negotio passi con secretezza; e la religione santa si scomodi di pochissima cosa, quale sebbene tengo non sia necessaria simpliciter, non sarà però fuori di proposito, se nogliamo da dauero mostrarci disinteressati. So che li padri santi Carmelitani Scalzi nell' Asia a tempo mio non solo stavano indebitati e miseri come li padri Giorgiani, hora che l' Signore l'ha introdotti in Goa, et in altre parti, abbondano d' ogni benedittione. Il Signore guidi l' core, la lingua e la pena di ciascheduno, che haverà da decidere questo negotio a gloria della M. S. D. Per amor del Signore faccia che se dia buin' ordine da costì qui in Aleppo per conto della santa missione nostra, ò per via de mercedanti, ò per mezzo di religiosi che è più a proposito, e questo non bisogna che sia col mezzo d' una

semplice lettera della P. V. molto Rev-a perchè certo l'Prē dopo che n'haverà fatto risposta, si dimenticherà d'ogni cosa. L' ho più volte detto al nostro Procuratore. Bisogna che la P. V. molto Rev-a giontamente con le sue lettere, facci far ordine dalla sacra congregazione de propaganda fide, o pure che la nostra santa religione facc'istanza al capitolo generale de P. F. Carmelitani Scalzi qui in Aleppo, scrivendosi tal ordine ne loro decreti capitolari, del che per la gran carità loro se ne terrano honorati, ch'attendono all'interessi de' Padri Theatini della Giorgia, come se fossero de' loro medesimi religiosi, provedendoli per via de' mercadanti omni meliori modo, che sarà possibile, dandone poi parte al nostro Rev. P. Generale, perchè non sono viaggi questi da farsi così spesso. Dico ciò perchè in Tillis capitò non è molto tempo un Polacco che andava cercando chi avesse voluto 700 piastre senza interessi per sborzarcele poi in Aleppo. Sia benedetto l' Signore, lo seppi dopo che fu partito. E se l'havessi prese, non so quello che sarebbe stato, ne come sarebbe rimasta honorata la nostra santa religione.

Per li nostri padri e fratelli morti in Gori habbiamo noi sodisfatto le messe, per tutte quelle che deve loro la nostra santa religione, non havend' ivi altr'obligo...

Si deve far un stabilimento per gloria di Dio e questo si potrebbe ordinare nel prossimo capitolo generale, che li soggetti ch'haveranno da venire nella Giorgia col tempo, finiti li loro studii, dimorassero, per qualche tempo in Roma, attendend' intanto alla lingua Armena e Turchesea, il che si può fare senza travaglio alcuno, trovandosi costì Armeni assai per quella; e per questo tengo sia già uscita la grammatica del Sig-r Piet-

ro della Valle. E quando poi alcuno le possederà bene potrà leggerle come si deve all' altri. Così han fatto altri santi religiosi qui in Levante. Che se vogliono aspettare che l'apprendino dopo dell' arrivo di lui nella missione suddetta, non metterà conto nè per lui nè per l'anima di quei popoli.

Sono l' Orientali attaccati siffattamente ad alcune cose esterne di devotione, benchè per altro siano assai difettosi per non dire viziosi, che si scandalizzano d'ogni minima cosa, e perchè non v'è carità perfetta nei loro cuori, fanno subito giudizio sinistro, sententiando che l'altri non siano christiani. Per esempio non mangiano latticini l' Mercordì, ne l' Venerdì. Il che habbiamo osservato noi rigorosissimamente, eccettuandone però l'Santo Natale del Signore. Hanno molte quaresime tra l'anno, quale li nostri compagni per non stare a contendere con essi di cosa da niente, li uorrebbero osservare; io però l'ho risposto, che ne essi ne in erano eterni in quelle parti, anzi che haverrebbe potuto venire Superiore che annullasse il tutto con maggior scandalo: Pare mi contentava di condescendervi se tutti v' avessero concorso, facendon' anche voto d'haverli ad osservare sempre, eccettuandone li casi d'infermità, et in quest' occorrenza non possa altrimenti il superiore dar tale licenza, ma l' suddito dica semplicemente d'havern' bisogno, per quanto la coscienza di loro giudicherà, facendone poi col tempo tutti quelli che s'haveranno da mandare colà voto prima di partire.

Non mi sovvien altro.

Baccio humilmente li piedi della Padre Vostra

In Aleppo li 24 di Novembre 1635.

Humilissimo servo et ubedientissimo figlio

Don Pietro Chierico regolare

Al molto reverendo in Christo Padre Don

Mattheo Santomango Preposito Generale de Chierici Regolari.

San Silvestro- Roma.

Relatione di Giorgia scritta dal P. Prefetto in

Aleppo alli 24 Novembre 1635.

Relata al Eminentissimo Spada.

Die 14 Aprilis 1636- Congegnamento 215¹

---

1. vedi: Persia, Georgia, Mengrellia e Tartaria
1646 inclusive. Volume 209. folio 384-384. b.

Molto Reverendo in Christo Padre

Il mese di ottobre nell'anno passato da Gori invia alla Padre Vostra molto Reverendissima il primo et ultimo mio piego, dopo d'esservi giunto di Aleppo con li nostri Santi compagni. Hora con qualche sentimento pero seguito a darli piena contezza di quanto n'e occorso in quelle parti tutto quanto tempo, che vi e corso tramezzo. E questo sentimento procede dall'udire con molto mio ramarico riferire li particolari da me altre volte avisati, differenti assai da quello che l' ho con le mie accennato. Per il che deliberai subito commetter ad altri questo pensiero, come di fatto esegui. Ma il Signore non si compiacque di concorrervi più d'una volta sola. Siane per infinite volte benedetta la M. S. non solo per ordine tale, ma quello ch'in se stesso è.

Li 15 del detto mese parti da Gori il padre priore de padri Agostiniani, che ivi solo dimorava, chiamato in Ispahan da suoi medesimi padri, con voce, che forsi nessuno di essi vi sarebbe più tornato, per il che condusse seco quanto di buono ritrovava in quel suo conventino.

Li 25 dell'istesso ad istanza dei miei santi compagni, come anco perche havevo pensiero di commutare la nostra residenza di Gori in altra parte, dove potesse restarne maggiormente glorificato Dio, trasportai l'ossa del nostro benedetto padre D. Giacomo di Stefano (di santa memoria) dal luogo dove le depositai l'giorno del suo felice transito all'altra vita, in una piccola casetta, per condurle poi dove dal Signore ne sarebbe stato mostrato. Di questo nostro avventurato co-

mpagno l'nostro fratello D. Francesco Maria Maggio n'ha scritto la vita, cavando la maggior parte delle cose da lui toccate in detta sua operetta da un libro che io seguitai a scrivere doppo che questo padre benedetto ne lascio con la sua presenza e corporale...

Il giorno del nostro B. Andrea restò servito il Signore cominciare a dicchiararne per suoi servi, habilitandone per sua bontà infinita quel sagro giorno a dispreggi et dishonori col mezzo d'una sollevatione del popolo fatta contro di noi, in odio della nostra santa cattolica fede. Fin da quel tempo che dimoravo in Aleppo l'nostro Padre D. Giusto più tosto per compagnia che per altro, prese in casa un giovanetto Giorgiano d'anni 15 in circa, orfano d'ottima indole, il di cui padre fu tanto nostro affettionato, che frequentava ogni giorno la nostra chiesa, e s'osservò, che quando trovava la porta di essa chiusa, dalla parte di fuori e sulla strada faceva la sua orazione, mai pero riceve dai nostri sacramento alcuno. Questo giovane assendosi all'arrivo dei santi compagni in quel paese soprammodo affettionato, al nostro modo di vivere per havere veduta ad un tratto posta quella residenza in tutte le religiose osservanze, col buon esempio et edificatione che riceveva, et per le continue essortationi che bene spesso se li facevano, cominciò pian poano ad intervenire con l'altri alla comune orazioni mentale, discipline et altri essercitii spirituali. Con che operando in esso efficacemete la divina gratia, doppo d'aver tenuto con esso un lungo discorso, il primo d'ottobre giorno celebre per la veneratione che in tutta la Santa Chiesa si da ai nostri Santi Angeli Custodi, prontamente chinò l'cuore alla divina chiamata, e dando anco l'

assenza coll'esterno all'ispirazione interna, porse nel punto stesso le mani al Suo Signore, ligandosi oppure seguendo chi legato con corde d'amore lo tirava al suo divino servitio, col solenne giuramento se li dedicò per schiavo perpetuo, e se l'offerse a portare tutto l'tempo di sua vita l'suavissimo e leggierissimo giogo dei suoi divini consigli con l'osservanze regolari della nostra santa religione. E perchè divinus amor nova et insueta sem(?) suggerit, gionti a casa (essendo ciò occorso fuori d'essa) sdrusci certi poueri ma vaghi ornamenti che nella di lui veste cusciti l'haveva la propria sposa, e con non minor sentimento li getto via con l'immonditie di casa. L'esser stato questo giovanetto da suo padro accasato mentre viveva fin dalle fascie, per verba de futuro con un'altra putta, di condizione simile alla sua, secondo l'uso del paese, mi suggerì una moltitudine di difficulta' che si dovessero frapporre in questo fatto. Pertanto per avviare a molti inconvenienti, deliberai transferirlo meco in un'altra residenza e di la poi far scrivere una lettera al padre della putta, avvisandolo dassè alla sua figliula altro ricapito, stante la resolutione da esso fatto di servire a Dio. Et accennandolo un giorno al giovane, mi persuase con vive ragioni, che mai l'vecchio haverebbe dato credito a quella lettera, anzi inganni e violenza l'haverebbe a suo tempo fatto a forza cavare dalla santa religione con evidente pericolo dell'anima sua. Con che coraggiosamente s'esibì egli di dirglielo. Udeno l'poverovecchio l'inaspettato avviso, e parendogli già di veder affatto rovinata la propria casa, per haver nell'abilita' del giovane fermate lesue speranze, s'avvalse prima della

dolcezza, del mezzo d'amici e parenti per divertire l'nuovo ser-
vvo di Dio dalla strada dell' eterna salute. Ma accortosi doppo
lungo tempo di fatigare in vano, instigato dal demonio, ricorse
alli grandi della terra, che da alcuni pochi e poveri Giorgiani
in più; sono tutti Armeni, e dolendosi con essi di ciò, seppe
molto bene persuader loro, che un giorno si sarebbe veduto l'is-
tesso con altri del rito Armeno. Infatti portò così bene l' suo
negotio appresso di quelli, che radunando l'instigator di lui al
suono della sua medesima lingua in manco tempo d'un octauo d'ho-
ra con squadra di più di 200 persone, il peripsema però del pae-
se, l'accennato sacro giorno n'assaltarono la casa immediatamen-
te dopo desinare, e saltandovi dentro, con furia da tutte quatt-
ro le parti il che non fu loro punto difficile, a furia di bast-
onate, pugni e calci, legato ne trassero l'innocente servo di
Dio, e strascinandolo impetuosamente con tali trattamenti per la
publica piazza, esortavano quanti li venivano incontro, correndo
tutti al romore, ad usare col servo di Dio stranezza, e crudelta'
simile, et in questo tanto più s'avanzavano, quanto maggior cos-
tanza mostrava l'novello cattolico in non voler bestemmiare la
santa fede dei Franchi (intendendo con questo nome li Latini)
che iniquamente li chiedevano et insieme promettevano di lasciarlo
poi subito libero. A questo l'nostro giovane sciamente rispose,
stando nel rimanente come mutolo agnellino che si maravigliava
molto d'essi, che fino a quell'hora non avessero saputo qualmen-
te nel bestemmiare la santa fede de Franchi, hauerebbe anco imp-
licitamente bestemmiato la fede di Armeni e Giorgiani, adorando
questi e quelli Christo Signor Nostro e la Santa Croce di lui,
per il che mai gli haverebbe in ciò compiacciuti essendo per la

che mai gli haverebbe in ciò compiaciuti essendo per la divina gratia christiano. All' hora vedendo quella turba infernale di non poterlo con minacce e tormenti paventare, ne con promesse sedurre, come se fusse stato questo un'animale et essi legittimi padroni pensarono presentarlo al castellano della fortezza di Gori, di nascimento signore di rito Giorgiano prima e poi di setta moro, acciò fattoli negare la santa fede di Christo, abuteretur eo, Frè mio molto Rever-o, certo mi mancano le parole per descrivere vivamente quanto restasse quello signore ammirato per sfaeciataggine tale. Pure con la sua prudenza dissimulando tutto in conto alcuno volse accettare quell'iniqua offerta. Ma instandolo via più quella diabolica turba per levarsela d'avanti, impose loro l'havessero essi custodito in nome di lui fino a nuovo ordine. Disse così per informarsi da noi in questo mentre come possasse l'fatto, et il nostro giovane fu così legato dato in guardia d'un Armeno. E perchè esso fermamente teneva esser giонта l'ultima hora di sua vita, stando dispostissimo di darla non una ma infinite volte, se infinite n'havesse havato, prima a qualunque delli due fini per li quali era stato a quello Moro presentato, s'avvalse di quel ritiramento opportuno, e da esso prese occasione di recitare, la corona del Signore, solita dirsi ogni giorno da'nostri fratelli, chi per l'occupationi della mattina fino a quel tempo non haveva ancora detto e far la sua oratione mentale, raccomandando a Dio l'anima sua, a cui di cuore con tutto se stesso consecrata l'haveva. Quietata che fu quella plebaccia infernale et havendo nella nostra chiesina pro modulo nostro raccomandato a Dio l'nostro nuovo fratello, alla Beatissima Vergine a S. Pietro, all' Angiolo

Suo Custode al B. Andrea et alli altri santi della nostra santa religione, in particolare al B. Gaetano padre nostro, tutti n' avviammo uerso il castello, dove accolti con carità da quel signore e raguagliatolo del tutto, con gentilissime maniere ne compatì, e consolò per li ricevuti aggravii e violenze fattene. Finalmente fattosi la condurre l'giovane, consegnandocelo, ne fece accompagnare a casa da un soldato, al quale similmente impose nel ritorno havesse in suo nome riferito in piazza al capo di tal sollevamento, che per l'avvenire si guardasse da fatto simile, stando noi ad esso raccomandati dal medesimo re di Persia. Non si quietò con questo l'demonio, ma mettendo ogni suo sforzo per levarne quell' anima non lasciò con le sue astutie di muovere ogni pietre per fare rovinare questo nuovo tempio, che Dio per habitatione della Maestà Sua Divina s'haveva eletto nella Giorgia, per il che soggerì al furioso popolo, ministro di lui, fusse, con tre distinte lettere scritte di pessimo inchiostro, ricorso al prencipe, principessa e patriarca, dove con un' infinità di menzogne, altre al preteso fine, intendeva anco principalmente metterne in disgratia d'essi, e col padre della puttiglia l'invìò in Teflis, dove dimoravano. Essendomi ciò stato referto, per dfuggire l'inaudite stranezze, solite da farsi da commissarii quando dai principi per simili affari si spediscono, mantai subito a cavallo, e con tutto che fussi sempre andato di buon passo, senza punto fermarmi, non so discernere, se vi giunsi prima del messo dell' inferno, mentre appena giontovi, dal portiere del patriarca fui citato a comparirli avanti per alcuni richiami contro di me venutigli. Ubiddi prontamente. Et hauendolo trovato con una ciera brusca, con aspri parole si dolse

meco dell' ardire havuto di far passare li suoi Giorgiani al rito franco. A cui rispose brevemente, che conoscendomi egli molto bene, non doveva dar credito a tali menzogne, come l'haverli fatte costare l'giorno seguente, essendo quell' hora incomoda per esso per esser tardi, e di travaglio per me stanco del viaggio. Presi questo tempo per quietarlo un tantino, e per domandar a Dio soccorso, parendomi non esser sufficiente per me in quel paese la pura ragione senza esser accompagnata dalla divina gratia, Negotiò quella notte l'sollecitatore del demonio, et havendosi con promessa di pochi danari accattivato una turba insolente d'Armeni, non ostante l'odio innato che sia tra queste nationi, ben per tempo la seguente mattina, spirando tutti fuoco per la bocca, comparvero contro di Giesù Christo. Et a me la Maestà Sua Divina providde d'un solo avvocato, de cui non ne potevo desiderare - migliore, et appunto fu Nicolò monaco così chiamato comunamente da tutti Niceforo, ch' all'hora con titolo d'ambasciatore del principe d'Odisci si trovava appresso quello di Cartelli. Qui giudico necessario l'fare una piccola digressione descrivere il modo come si decidono le liti Giorgiane; differente assai da quello che s'usa tra noi. Quando però qualche d'uno si risente appresso de Superiori per l'aggravii ricevuti, il che poche volte succede, come con altra occasione me ricordo haver scritto, prima: Si esaminano queste in luogo publico, secondo nel portarle ragioni non vi è ordine ma confusione incredibile. 3ª Ogni disgratiato non solo da se si prende licenza di allegare, ma di sententiar ancora. 4^a Si fa questo con termini incivili. 5^a per ordinario la ragione o la vittoria suol esser di chi più grida. 6^a Delle sentenze finalmente che si danno non ne ragiono,

rimettendomi al giudizio d'ogni un che sa non esser ivi ne leggi, ne statuti, ne altra sorte di scienza d'arte liberale che possa aguzzare li loro indegni. Hora tornando al mio particolare, dico che stando l'innocente nostro giovane in quel divano, nel mezzo d'una publica strada inginocchioni nel mezzo di quei lupi infernali, che intendevano divorarli l'anima, cominciarono questi con la prima loro istanza d'ingiurie, villanie e bestemie, all'uso ordinario a farsi già propria la ragione. Ma esso col non havere desinato, ne cenato l'giorno precedente, anzi speso tutta quella notte in oratione, domandava internamente aiuto al suo Signore, al quale tenendo di continuo sollevato il cuore, erat in eo fiducia habens, della quale non restò punto defraudato, rendendolo la Maestà Sua Divina come se fusse stato di diamante, non potendo esser offeso da'loro avvelenati dardi, teneva di più quelli suoi nemici da lontano, e spaventati dalle sue parole più che se fossero state taglienti spade. Infatti quanto più si vedeva esternamente abbandonato da tutti, tanto più scorgevasi protetto internamente della divina gratia. E se bene assistevo ancor in tra quell' empia radunanza, come mutolo vi dimoravo e movendo solo l'interne labra: offeriva ogni parola di lui all' Eterno, e misericordiosissimo padre quel sacrificio, che di se stesso in quel medesimo sacro giorno l' offerse l' Unigenito suo figlio humanato su la Santa Croce, humiliamente supplicandolo se fosse degnato glorificare l'unigenito suo nell' anima del nuovo/cattolico in quo aeternae sibi bene conplacuit. Dopo d'una lunga contesa piacque alla Maestà Sua Divina di suggerire al patriarca havesse rimesso al detto Nicolò la decisione della causa, che per me, senza che altri di ciò si potesse accorgere,

era comparso in giudizio. Il voto del quale fu questo. Noi con gl'occhi nostri ogni giorno vediamo che molti nostri Giorgiani si fanno Armeni, et un' infinita di essi diventano Turchi, comprandoseli per schiavi l'uni e l'altri: Per qual ragione non se ne ha da fare uno Franco? E ributando quel per ipsema infernale condannò me a dodici scudi da darsi al padre della putta, in sodisfattione, dell'ingiuria, che attestava venirla fatta per uedersi rifiutare la sua figliuola senza legitima causa dal proprio sposo. Si che la vittoria fu di Giesù Christo, con applauso d'una corona de vescovi e signori Giorgiani che ivi si trovarono presenti, con vergogna d'Armeni, con rabbia de' Greci che come tanti, demonii negri facevano le parti di questi, con pianto dell'inferno e con giubilo grande del Paradiso. Di questo contento non ne pote per all' hora partecipare il mio cuore, per essermi stato sopra modo da Greci amoreggiato, che come tante furie infernali assaltando l'nostro giovane dopo la detta empia contesa, tiraudolo in disparte, a tutto potere con le loro velenate lingue, s'ingegnarono distoglierlo del divino servitio: e questo li meschini non sapevano con altra ragione persuaderli, che col chiamarsi essi ad altra voce pentiti di non haver preso moglie, e di essersi fatti religiosi, come supponevano dovesse far anco l'nostro giovane. Ma questo sempre come ho detto da se solo rispondendo, instrutto dall'interna divina gratia altro non pareva sapesse rispondere salvo che, ignoscite mihi domini mei, quod mihi hoc prosit; ego scio. Per Giesù Christo, a cui hora per sempre mi consacro, nè questa giovanetta nè altra donzella intendo volere già mai. Infatti erano tali, e tanti li segni, che Dio per sua bontà infinita operava nell'anima di

secondo l'uso del paese. Da Padri fu decretato, che s'avesse mostrato habilita di studiare (il che l' poverino desidera grandemente) non prima del detto giorno che fu vestito li cominciase a correre il tempo per la santa professione; quando no; dal primo Ottobre passato. Questo fratello adesso viene con me. Coi favor di Dio lo presenterò alla P. V. M. R. acciò essa erdini quel tanto, che da Dio li sarà imposto. Per strada l' ho fatto attendere a leggere e scrivere. Il giorno di S. Lorenzo cominciò a servire la S. Messa. Zbatre lingue: Giorgiana, Armena e Turca. L' Italiana in questo tempo ch' ha qui dimorato, l' intende più che mediocramente, non havendone prima saputo pur una parola e questa per non farli dimenticare le sue naturali.

Li 21 del detto mese in Gori l' nostro fratello Emanuele d' Arena fece solenemente la professione, la cui formula, sottoscritta di sua propria mano invio con la presente alla / P. V. M. R./ Padre Vostra molto Reverendissima.

Sul principio di Genaro di quest'anno, temendo l'principe Taimuraz di non haver di nuove nella prossima primavera andar ramingo, si risolve far calare da Kaheti in Tiflis la sua figliuola già promessa per moglie 10 anni sono al re di Persia, del che li venne poi meno e consignola per tale effetto al principe di Carteli, d'hora in hora s'attendeva l'ordine di quelle corona per condurseli ivi detta signora.

Li 27 del detto essendosi spedito Nicolò monaco della sua ambascieria; con li nostri fratelli D. Francesco M-a Maggio Giacomo Arguoliosi, et Andrea Giorgiano, in compagnia di lui passai in Mingrelia, lasciando in Gori il P. Prato, e li frate-

lli Galano et Arena. Il viaggio fu di tanto travaglio per la quantità delle nevi, che convenendo a tutti andar a piedi un giorno intiero, per non poter uscir da quelle li cavalli, oltre l'altre volte, ma ridussi a casa con una sciatica più morto che vivo. Quanto maltrattati vi giongessero l'altri compagni, si può cavare da quello che ho detto di me, di complessione robusta, et avezzo a simili patimenti. L'arrivo fù la domenica de Quinquagesima de prima sera. Certo che non so spiegare quanta fusse stata la consolatione c'hebbi per la vista di quelli nostri santi compagni, in particolare del nostro P. D. Archangelo Lamberti; per il quale già in Gori le 2 del Decembre passato havevumo detto le messe, et officio de morti per certo avviso havuto l'giorno precedente da Goriel, ch'era passato a miglior vita, secondo ch' a bocca era stato ai nostri riferito da persone intrinseca di casa. Ben e vero, che stette in quel tempo gravemente ammalato et in maniera, che da tutte era temuto per morto. Il Signore ne l'ha lasciato per il bisogno ch'ancora tiene la santa missione di ministro tale. In casa oltre l'haver trovato un hospidale, per esservi subito dopo del lor arrivo ammalati li nostri fratelli. D. Vincenzo Giliberto Bonaventura Bovio, Francesco Pistoi: li prima de quali se rihebbero un pezzo dopo del mio arrivo in quelle parti, et il 3° lasciai anco a letto con febre: stavano similmente in gran miseria per non havere da me ricevuto sino a quel tempo in cinqu' anni, altro soccorso che di 10 piastre sole, con altre quindici quando ve li mandai, essendosi perso quello ch'ad altri per essi consegual; et altri 15 n'hebbero dell'avanzo del viaggio de detti fratelli, ultimamente capitativi. Di più li trovai in un luogo deserto, com'

è tutta la Mengrelia, insieme cenla provincia di Guriel chiamata Cipurias. La loro chiesa e di pietre e calce, non vecchia, con poca spesa si potrebbe abbellire. L'habitatione erano due sole stanze di tavole, coverte con herba secca, una serve per canova e dispensa, nell' altra si cocina, mangia, dorme, studia, e serve per ogni altro affare, Taccio l'atre miseria, acciò nessuno possa restar d'andarvi, paventato per li miei avvisi. per me prego humilmente Dio metta sempre in cuore ai nostri santi compagni, le vogliano fedelmente scrivere perchè son di parere, che quando mancaranno in questo potriamo mettersi in sospetto d' haver a vedere in quelle parti persona, che non vi stia con troppo contento. Anzi passo più oltre e dico che prima di partire dovrebbero tutti esser di ciò interrogati, e questo certo per servitio loro: cum turpe sit dicere: putabam. Quello ch'alla mia pessima natura ha reso più d'ogni altra cosa compassionevoli quei miei santi compagni e la dipendenza e pur troppo misera seggettione, ch'hanno a quei principi da' quali pero son favoriti quanto dir si può, et altrettanto per questa stimati da tutti. Non nego di potermi inganare. Hebbero molto caro la mia andata in quelle parti. Li favori da essi ricevuti furono stracrotinarii, non so s'hebbero qualche interesse anco in questo. A padri denarono in quel tempo un figliuolo d'anni 13 in circa, preso da un certo numero di huomini, donne e putti, che per ragalo si mandava al re di Persia, di piu sei o poco picci case de vassalli, cosa da me in certo modo abominata quanto l'istesso peccato, con che via piu se li vengono a soggettare. L'accettai per venirmi così comandato dai Padri. A questi proposi l'negotio di transferire cola la residenza di Gori, pr-

lui, che omnes qui oderant eum, videntes ea, confundebantur, esso però laetabatur grandemente per vedersi hormai in stato di poter esser annoverato tra i suoi servi. Con tutto ciò non restò il patriarca di minacciarlo di doverlo far in pezzi, se la fusse mai stato riferito, si fusse stato Franco. Non mi fare debba tacere un' altro particolare occorso nell' ultimo della battaglia, et è che stavano la genti con la borsa aperta, offerendo maggior denaro della detta summa, come se fosse stato appunto un animale posto all'incanto in quella publica strada. Io all' hora temendo più l'iniquità de mali christiani, che la rabbia de stessi demoni senza voler punto prender ristoro in quella, città tornai subito verso casa, tanto più ch'ebbi parola del patriarca di non fare presentare li lettere dei principi, che in mano di lui erano capitate. Gionti in Gori cercò l'demonio col mezzo de'suoi ministri d'inquietarne almeno, havendo il Dio levato ogni altro potere, e per non saper altro che fare, istigava li putti del paese hauessero intorno della nostra casa e per compagne cantato alcune canzoni piene di concetti, indegni da notarsi in questa carta, e questo facevano con tanta sfacciataggine che trovandosi in casa in tempo di tal musica quel Polacco che per l'addietro fu nostro servitore, se non era dal nostro fratello Galano trattenuto, havrebbe fatto qualche risentimento di quelle nefande ingiurie. E per non havere a trattare di nuovo di questo nestro giovane nel progresso di questa lettera, dico alla P. V. molto Rev-a come l' primo giorno di Quaresima li 17 di Febraro di quest'anno, fu vestito in Cipurias di Mengrelia, dell' habito della nostra santa religione, et a tutti parve bene cominciarlo da quell' hora a chiamare Andrea, havendo egli un nome stravagante,

esentando loro in scritto il parere del P. Don Giusti e si conchiuse di commune parere, che se fusse quanto prima effettuato, del che se ne diede subito avviso in Gori, e con questo si mandarono anco li cavalli per la robba. Non so quello che s'habbino fatto. So bene c' habbiamo consegnato la casa ad un certo Armeno, al quale fin da che io dimoravo ivi per un prezzo honesto se liberò. Li motivi per ciò fare sono stati questi. Hora il principe di quella provincia è Moro, et in conseguenza pare ve sia poca speranza di far bene tanto con esso, quanto con la gente del paese. Il patriarca pao e ostinatissimo con rumore occorso per conto del fratello Andrea, tutti si sono messi in sospetto. Il paese e sottoposto a continue sollevationi, e s'è vero quello che mi fu detto in Guriel, quest' anno vi doveano esser vi rumori, che se prima l'havessi saputo non mi saria di là partito senza de compagni. La spesa è grande; li soggetti e soecorsi sono scarsi. Questi impedimenti si sono osservati lo spatio di dieci anni, non s'è fatto mai conto d'essi per esser stato il principe christiano. Prima di passare a raggugliare la (P. V. M. R.) Padre Vostra molto Reverendissima dell' altra nostra residenza, fra nuove triste vo' dargliene una, che so' c' habbia a recare contento straordinario non solo ad Essa, ma a tutta la nostra santa religione, mentre con tutti mi congratulo, c'habbiamo in Mengrelia due soggetti di quello spirito, talento e tanto accreditati appresso tutti; come sono li nostri padri Giudice e Lamberti. Alcuni particolari, piacendo al Signore, glieli dirò con voce viva, giudicando per adesso non essermi lecito notarli in carta. Dico solo, che da tutti sono ammirati, ed a bocca piena lodati.

Mentre ancora dimoravo in Mengrelia, il principe di Guriel, ch' insieme e patriarca di tutte queste due provincie, mi fece visitare in suo nome dal proprio medico, oriundo, non mi sovviene, se di Pisa o Siena, poi Turco et ultimamente reconciliato con santa chiesa, e con questa con molta gentilezza dimandò me fossi trasferito in Guriel, con che mi faceva ancora promesse grandi. Risposi di volero compiacere sì perchè la domanda era con termini o proposte ordinarie come anco per dovermeci io trasferire, e consolare quel povero nostro fratello D. Christoforo Castelli, ch'ormai un anno vi era dimorato solo; per tanto con li fratelli D. Vincenzo Giliberti, D. Francesco Maria Maggio, Giacomo Argugliosi, et Andrea Giorgiano v'andai con una barca datami dal detto patriarca; lasciando in Cipurias di Mengrelia li padri Giudice, e Lamberti, con li fratelli Bovio e Pistoja. Partimmo di là li 23 di Marzo, se bene per il vento contrario non sbocammo nel mare se non la Domenica delle Palme, cioè li 28 del detto, et il martedì allo spuntar del sole sbarcammo nella marina di Guriel, da dove senza dire cos' alcuna al nostro condottiere che m' haveva da provvedere di cavalli per ordine del Principe, tutti del fratello Andrea in poi, che restò in guardia della robba su la barea, partimmo a piedi, con desiderio di celebrare in quel sacro giorno, girando tutte quelle velle senza guida di notte, e rovinati non che maltrettati giungessimo finalmente a casa, dove ne meno vi sariano giunti, se messo a compassione un signore per vedermi assaltato dalla sciatica, non mi avesse prestato una mula, con la quale tirando innanzi, mandai soccorso all' altri, che mezzi morti venivano appresso. Trovai quella nostra residenza in maggior miseria dell' altra di

Mengrelia per l'incendio patito l'anni addietro, e per dimorarvi un solo fratello assai infermo. Il sito della nostra casa è tutto il giardino de' prencipi che non dilettersene questo presente, e per non havere ne moglie ne figliuoli l'haveva già fatto divenire un bosco: le finestre della cui casa vi rispondono dentro. Il sito è ottimo, ma a me poco piace, temo che l' successore se l'abbia da ripigliare, o' almeno non sfuggiranno certo li nostri di haver ogn' hora la casa piena di donne, e putti che per diporto vorranno tratenervisi, non havendo in quella casa altra recreatione. V' è una picciola cappelletta di tavole coverta d'herba secca, politamente ornata quanto dir si possa. Una stanza per tutti li padri. Della stessa materia, che serue per tutte l'officine di casa, et altre due per la famiglia. Hanno una quantità de' figliuoli che s'allevano cattolicamente, ed io per quel poco tempo che vi dimorai cominciai a farli leggere. Il principe m'offerse ivi de' vassalli, con bel modo nello ringratiai et avisai insieme che per amor di lui solamente e de' suoi popoli disaggi e con maggiori vi dimoravamo. Fece a tutti honori grande, mandò diverse limosine non senza speranza di riceverle un giorno moltiplicate delle nostre mani. L'altri particolari, come che non ve sia pane in dette due provincie ed altre scarsezze le tralascio tutti, supponendo ne sia stata già informata la Padre Vostra molto Reverendissima da nostri santi compagni.

Doppo d'haver accenato alla Padre Vostra molto Reverendissima lo stato temporale di quelle nostre residenze, me ne passerò alla spirituale. E cominciando da Castelli, dico ch' in quella provincia, tutto l'tempo che ve s' è dimorato, in casa

nostre non si sono confessate più che sei persone, di queste quattro n 'hanno del' tutto lasciato, l'altre due l'ho raccomandate al nostro fratello Galano. Di più scorendo a caso l'Frē D. Giusto, et io per quelle ville, havemo trovato alcune creature di mediocre età, che non erano battezzate; del che li loro padri per la povertà prima, e poi per certa inuata trascuraggine s' erano dimenticati affatto e per immaginazione non vi pensavano più, quale portandoli così nella nostra chiesa e con tutta la solennità e segretezza necessaria riceverono l'santo battesimo. Il simile ho fatto con tutti l' altri Giorgiani: alli finti o nulli battesimi di quali ho potuto intervenire nelle loro chiese, acattivandomi poi con poca cosa li loro padri acciò l'havessero nella nostra menati per supplire con l'altre sante untioni, e ceremonie usate da Latini. Qui ancora mi sono travagliato con un sacerdote Armeno, e lo lasciai in tanta disposizione che inclinava assai a trasferirsi con tutta la sua famigliuola in una della nostre residenze di Mingrelia, o di Guriel, per meglio attendere all'obligatione sua che cominciava a conoscere. Similmente ho questo raccomandato al nostro Galano. In Mingrelia hanno quei nostri benedetti Padri battezzato un'infinita' di creature, la maggior parte de'quali è morta in quella tenera età. Hanno fatto questo sotto coverta de'savii, a quali conducevano patendo quelli qualche indispositione, o male, o pure erano progati fusser andati a vederli nelle proprie cose. Tra l'altri vassalli hanno un sacerdote, col cui mezzo sperano arrivare a gran cose. Dio benedetto con la sua santa grazia adempii quel loro buon desiderio.

In Guriel il nostro fratello D. Antonio Giardino, di santa memoria, ha fatto opere degne di lode eterna. Era solo, però a Dio e non ad altri note, et il compagno di lui per la poca speranza c'haveva della nostra santa religione, poco si curò di notarle. Anzi goulle pochissime, che per li continui infermità di dolor di testa che patisce indurlo à far gliele venir in memoria. Da questo a da altri, non ho potute cavar altro, salvo che da' nessuno viene nominato senza lagrime, o sospiri almeno. Menò la sua vita quasi sempre a cavallo, e scorendo di continuo per quelle Barie del paese, esortava tutti a vivere christianamente da quali era tanto amato e talmente erat in omnium ore, che correndo per tutto la voce dell'invalidità del loro lattesimo, alcuni signori con li loro figliuoli e moglie di questi s. fecero da loro battezzare, indotti dalla stima particolare in che l'havevano, tenendolo per perfetto religioso, per non dire huomo santo. Del tutto com' ho detto non vi è registro. E parendomi ch'ogni notte ne possa accadere l'istesso; ho procurato rimediare à tale inconveniente; facendo che in ciascheduna residenza si tanghi nota di quanto occorre nell'altre, mandandosi tra di loro le note di quanto si farà in qualched'una particolare. Più volte questo nostro benedetto compagno e stato horridamente tentato da donne, dalle quali se n' è sempre col divino aiuto gloriosamente liberato, d'una dello quali per tale esempio propose di non voler saper altro del mondo, perseverò gran tempo, in quest' hora però cerca collocarsi.

Dopo l'felice transito di questo nostro benedetto compagno all'altra vita' l'nostro fratello D. Christoforo ha riconciliato con santa chiesa l'medico del principe di Guriel che fatto prig-

ione da' Turchi nell' Ungaria nei primi suoi anni, se non e erro e rimasto storpiato d'una coscia, per un'archibugiata. Rinuntia-
ndo alla liberta di figlio adottivo di Dio, che mediante l'sang-
ue di Giesu Christo godiamo noi altri christiani, con miscranda
servitu di soggetto al demonio, abbracciando la setta maometta-
na. Fatto poi libero questo al corpo, et accomodatosi qui lungo
tempo con un Aromatario Granatino per esser d'ingegno assai viv-
ace, in poco tempo apprese non solo la pratica di conoscere tu-
tte l'infirmita, ma d'applicarvi ancora tutti li rimedii necess-
arii. Infatti passò finalmente in Guriel, chiamato da quel prin-
cipe, dove universalmente da tutti è stimato un esculapio. Fu
sempre costui in quelle parti al parer d'alcuni nostro contrario,
ma vinto dall' umilta, mansuetudine e buon esempio del detto no-
stro fratello in corrisponderli con dolcissimi modi, porgendo
finalmente le mani a Dio, che con l'efficace sua gratia da' tan-
te miserie intendeva cavarlo, con stupore non solo di chi l'hav-
eva per l'addietro in quelli paesi conosciuto, e luoghi ad essi
circonvicini, ma di chi hebbe di lui molto prima notitia qui in
Constantinopoli, dove ostinato ne'suoi errori era sempre vissuto,
nelle braccia della santa chiesa Romana sua prima legitima madre,
s' è di nuovo ricuperato. Et io stesso ho qui ueduto piangere
per allegrezza a tal avviso, chi prima porto l'haveva consciu-
to à Dio. Et in Guriel un certo signore Giorgiano la prima volta,
che lo vidde con Christo riconciliato, col capo scoperto per
riverenza, e con pianto li volse bacciare le mani. Honore ch'è
solito farsi ai soli prelati. Costui oltre alla mutatione fatta,
che com' ha detto è d' admiratione a tutti, ha licentiat anco
le denne e'haveva, una delle quali era signora del paese, non

senza pericolo d'esser ammazzato da' parenti di questa, ne' solo mena vita celibe, ma giorno e notte veste un aspro cilicio sopra la nuda carne, grande com' una camiscia; di continuo porta al collo una catterna di ferro, le cui maglie sono più spesse del dito grosso della mano, mi pare che si disciplina ogni giorno. E quando non e occupato dal principe, recita l' officio del Signore. Infatti ove prima non la cadeva per la sua allergia a primi Signori del paese, trattandoli al pari della più

vile e bassa gente, che sia in quello, anzi molti per timore di lui abbandonando quanto in quella provincia havevano, postposero ogn'altra loro comodità alla propria vita, che senza dubbio haveriano persa col dimorarvi. Hora si vede tant'humile e mansueto, che Mercordì santo appunto incontratosi con un certo Armeno, che li mesi passati haveva ferito à morte, pubblicamente se l' inginocchio à piedi, e baciandoli illuogo della ferita datali, con gran sentimento li dimandò perdono, coll' offerirli d'avantaggio l'proprio pugnale, acciò con la medesima arma l'avesse trattato come meritava per il torto fattoli. In oltre Venerdì Santo, in tempo dell' adoratione della Santa Croce, con gran sentimento interno fece un' esortatione a nostri creati, che stavano in chiesa, acciò uiuessero christianamente e per muoverli à questo più vivamente, alle parole accoppiò li fatti, disciplinandosi pubblicamente nella presenza di tutti. Ha questo ultimamente fattami istanza graude d'esser ammesso alla nostra religione, lo trattiene pero il principe per timore di non perderlo, amandosi tra di loro niente meno che si fussero padre e figlio. Ne prega, che accetti anco fin da oggi la sua casa con un giardino grande a questa unito, dalle nostra distan-

te due volte quanto e cotesta nostra chiesa di S. Silvestro dalla porta del palazzo di Nostro Signore. Il sito à me piace sopramodo, ma poco ai nostri santi compagni; e questo per essere nel centro dell' habitatione d'Armeni, che in tutto saranno da 40 case in circa. Temono che per tale effetto non vi debbano venire li Giorgiani nella nostra chiesa, de quali dalla casa del principe in poi e de suoi (che non sempre dimorano in quel luogo) non mi pare d'haverne asseruata più d'una sola.

L'ordine della Sacra Congregazione per conto del battesimo non mi e ancora peruenuto. Noi ci semo intanto regolati secondo che da' Sacri Canonì ne viene comandato, e rituale romano, e da' dottori comunemente insegnato. Ultimamente s' è scoperto, ch'erano ancor nella forma, nella quale non inuocano la terza persona della santissima Trinità. Questo errore l'ha scuerto L'Allaverdi, ch' appresso quella gente è il primo di lettere, e di bontà di vita, e più d' ogni altro nostro contrario, se bene n'ama assai, come virtuosi però. Costui ultimamente ha battezzato la principessa, et un infinita d' huomini e donne. Noi a questo avvisa conchiusimo subito di battezzare l'nostro fratello Andrea l'primo sabbato di Quaresima, che haveva già preso l'habito della nostra santa religione l' mercordì precedente.

Non posso far di meno di non darmi in colpa per non haver dato internamente tutto quel credito che si doveva ai nostri santi compagni, quando m' aviseviano de pieno mercato, ch' in quelle marine si fa d' anime. Prima quanto mi si rendeva difficile l' crederlo, tanto adesso con' facilità maggiore mi corrono da gl' occhi le lagrime, di quel che non fa d' inchiostro sopra di questa di carta. Vi sono luoghi destinati dove habitano tali

Mercadanti o commissionati del demonio, sensali per tale effetto. Dati essi per riscuotere l' uscita di esse; le barchette de peccioli mercadanti come tante formiche vanno innanzi et in dietro, oltre li due vascelli grandi, che vi vanno ciasched' un anno. Quello pero che senz' amarissimi sospiri non si puo vedere, scrivere, o udire e il vedere, che li principali mercadanti di questo infernal lazaretto, sono hoggi li medesimi Greci, quelli dico cosi zelanti della fede de poveri Giorgiani, che tanto s' oppongono ai Latini, che procurano d' indirizzarle per la vera strada dell' eterna salute. Nè solo questo, ma con ogni sforzo glie li rendono abominevoli con mille bestemie, che dalle loro boeche, piene d'ogni inganno imaginabile continuamente escono. Questi essendosi accorti che li Giorgiani in dette inhumane vendite vogliono prezzo esorbitante da' Turchi, la dove a Christiani danno quell'anime à buon mercato, per il peccato più graue che conoscono in quelle commettere, le comprano essi, baratto con mille finzioni e spergiuri di volerle per servizio delle proptie case, ò pure dei loro parenti ed amici, e poi al sommo prezzo le vendono a Turchi. Veggono cio ogni giorno li loro religiosi, metropoliti e patriarca, almeno lo sentono, per interesse lo dissimulano, con speranza di guadagnar ancor essi da ambedue le parti, di chi vende, e di chi compra. Sia benedetto l' Signore per infinite volte che n' ha fatto così poveri. Potessimo almeno sodisfar col sangue quell' ingorda gente che sempre misere, e mal vestita da' tutti si vede, non ostante tanti danari e drappi che di continuo per si indegno traffico l' entra. Certo che tutte l' acque, che sono sopra e sotto li Cieli non basterebbono per empire le vene de no-

stri desiderii.

Dopo d'haver descritto alla Padre Vostra molto Reverendissima lo stato temporale e spirituale di quelle nostre residenze e del paese ancora, suppongo di non doverle essere punto graue con la lunghezza, quando per ubbidire a suoi comandamenti descendessi a farlo de ciascheduno di quelli nostri santi compagni che iui dimorano e questo con ogni brevità possibile. Per conto de' benedetti padri Giudice e Lamberti già ho accenato di sopra alla P. V. m. R. quello che per adesso ho stimato essermi lecito. Il P. D. Giusto ha buona volontà di fatigare, ma quei suoi desiderii sono impediti da molte sue indispositioni, una delle quali più d'ogni altre lo trauaglia et è il dolor di franchi che uisitandolo spesso di volta in volta li fa futare certe pietre. Il frattello Don Vincenzo Giliberto stà talmente ammalato che non so come possa servire la detta missione, patisce di milza, d' hidropisia, che già l' ha cominciato ad enfiare le gambe. Il fratello D. Clemente Galano ha fatto una riuscita mirabile. Da se senza maestro ha appreso la lingua Armena, e la possiede in modo tale che, lasciando da parte l' intenderla, e leggerla bene, più facilmente scrive in detto carattere, che nel suo naturale. Infatti quando m' è occorso di rispondere alle lettere di Monsignor di Nasciuan et a quelle del vicario patriarcale, con quali hò avuto corrispondenza di questo mi sono avvaluto. Quando io partii da Gori non ancora avea cominciato a predicare, non già per impotenza ma per li rumori occorsi per conto del fratello Andrea, che appunto successero cinque mesi e 21 giorni dopo dell' arrivo d'Italia in quelle parti. Lo spirito, e zelo di cui da tutti deve esser ammirato et imitato. Stà così sano

che a chi prima tutto il tempo di sua vita l'ha conosciuto sempre ammalato, pare un miracolo. Dal fratello Don Francesco Maria Maggio si devono aspettare riuscite non ordinarie, lo posso scusare se fin a quest' hora non ha dato quei segni che dal suo impegno mi prometteuo per esser per lo più stato sempre in viaggio ò accinto per farlo. Il fratello Don Christoforo Castelli per esser un aggregato d'indispositioni, attende a tutti li scriuiti fuori e dentro di casa che e di tenerezza grande l'sentirli uscire di bocca corte orationi jaculatorie. Delli fratelli Bouio e Pistoia, n'aspetto ottima riuscita, secondo mostrano, quando l' Signore resterà servito darli la salute. Il fratello Arena e di mia sodisfatione grande, come confido nel Signore habbâa da riuscire l'fratello Argugliosi. Il nostro Clandio finalmente serve con allegrezza non solo come fratello, ma da facchino con straordinaria edificatione de' secolari. Tutta questa e la nostra famigliuola che la santa religione mantiene nel Gurgistan e nella Mengrelia.

Giunto ch'ia fui in Guriel, l'martedì santo, com hò detto di sopra, trovai che non ancora da quelle marine era partito un certo Greco, ma cattolico per nome Cirillo, che fu prima metropolita di Trabizonda et hora si trova senza chiesa, mandato in quelle parti dal patriarea di Costantinopoli per procurare la limosina da tutta la Giordia, e Mengrelia, secondo e solito farsi ogni tant' anni, quale metropolita con tutte le sue genti più volte ho accolti nella nostra casetta di Gori andando questi innanzi e indietro, per l'accenato loro fine. Havendolo, dico, trovato in quelle spiagge, in un giorni mi fece risolvere d' avvalermi della compagnia di lui, per passare fino costì. Li motiui

per ciò fare sono stati molti, e tutti manifestamente mi persuadeano, douerne da ciò risultare maggior gloria a Dio, quali piacendo al Signore, a suo tempo racconterò à piedi della P. V. M. R-a, Il primo giorno dunque di Maggio, giontamente col fratello Andrea nscii di casa, non con altra preuisione, che dell' infallibili promesse fattene da Christo Signor nostro, e da me come indegno seruo del nostro B. P. Gaetano una infinità di volte sperimentate. Due rara di calzette di seta nuove, che la mi pareuano perse. Tre sole piastre, che stando per caualcare, con amorosa violenza, contro mia voglia, mi fecero accettare quelli nostri santi compagni et in medico ancora; con altro due che l' nostro. Claudio mi buscò nella marina, quando s'accorse, che detto metropolita era già partito. Il viaggio fu pieno d' ogni trauaglio imaginabili, che stimo superfluo il raccontarli. Con un caicho con tratemi passai in Trabizonda, che e lontana della nostra marina 500 miglia, et era carico di anime comprate da Greci e Turchi. Qui mi caeciai dentro d'un caramusale che à drittura veniu in Constantinopoli, dove erano più di 300 passeggeri, tanto insolenti, c'havendosi preso licenza un giorno un di essi di stender le mani in mia presenza verso del nostro fratello foccandoli la testa mi fece tal fatto risolvere di uscire dal detto caramusale, e pregando tutto l' uolo, beueraggi, e mancie consuete, me ne restai in Sinapi, altre 500 miglia lontano da Trabizonda. Da dove col galeone grande detto della sultana, passai in Constantinopoli giongen-dovi la vigilia del nostro B. P. Gaetano, viaggio similmente di 500 miglia. Tutto fù di 98 giorni de quali 10 ne dimorai in Trabizonda, e 48 in Sinapi. In detta città di Sinapi

m' occorsero due cose, l'una fù, c'havendo ivi trovato quel metropolitano accennato di sopra, supposi c'havendo con esso, e con la sua gente usata tanta amorevolezza prima in Gori e poi in Guriel potessi ancor io prender simil confidenza de ritirarmi in casa di lui. Di questo si sdegnò tanto contro un suo sacerdote, ch'appunto era uno di quelli che partecipato havevano delle dette amorevoli dimostrazioni, che nell' hora medesima, ch' io entrai in casa di lui si sepero da questo, nè contento di ciò andava per di più pubblicando d'haverlo fatto per zelo di religione, essendo io un heretico, con che avvisò tutti si fossero guardati dal conversar meco. Anzi gemina face armatus, veritatis inimicus, non una ma più uolta horrendamente assaltò l'nostro fratello Andrea, da lui conosciuto in Gorgistan, radunando bene spesso per simil empietà altri nequiores se: e trovato da essi, per la Dio gratia, non solo sempre costante, ma perche li sapeua d'auantaggio scourire tutte le loro osculte cusciture, lo minacciavano farlo più prender carcerato dal loro patriarca. All' hora per dar luogo al demonio, e per non cagionar danno all' amico metropolitano licentiamoda lui presi una stanzinola da per me, che non mancò l' sopradetto sacerdote farvi leuare dal padrone di esse per la pessima relatione che di me li diede. Il Signore però non permise l' avesse fatto impressione alcuna. Ma stò per dire, ne facesse essodicio un picciolo risentimento, venendoli l' seguente giorno, che dalla loro uscii, da un Turco fatta una mazziata. Dio benedetto al corpo di lui conceda quello ch'esso medesimo desidera, et all' anima quello che io li bramo. L'altro particolare occorsomi in Sinapi fù, che trovandosi ivi un diacono molti e molti anni ossesso del demon-

io, secondo l'comune parere, senza che nessuno n'avesse di cio certezza alcuna, et havendolo l'padre di lui, como faccoltoso ch'egli e, menato senza risparmio in diverse parti, con saperezza del detto metropolitano con ogni segretezza possibile, l'giorno de gloriosissimi principi di Santa Chiesa Pietro e Paolo, fu menato nella sacetta dove dimoravo. Et essendosi con maraviglia scoperto subito lo spirito, publicato l'suo nome di Belzebub promesso d'uscire la vigilia della visitazione della Beata Vergine e dato finalmente li segni della sua partenza, cose mai per l'addietro fatte. Questo terzo giorno, dico, non uolsero li Greci ne fusse tornato, ne mai più, havendone havuto sentore per non dar a Dio questa gloria e per non incorrere essi con tal fatto ad autenticare l'infalibile verità, che ha sempre confessato, et insegnato ancora la santa chiesa e sede Romana, secondo la promessa di Christo Signor Nostro. Vi era ancora un'altra giovanetta similmente spiritata, che per li medesimi rispetti mai potei vedere, con tutto che l'attinenti d'essa desiderassero molto menarla nella detta stanzinola mia. E così restarono quell' infelici immersi nelle loro tenebre, acciecati dalle loro ignoranze, et ostinati ne' proprii errori, resistendo ad ogni potere alla divina gratia che da tante miserie e doppia servitù puro cauarli.

Pochi giorni prima di capitare in questa città di Constantinopoli occorse qui un fatto che se bene indubitamente tengo habbia a quest' hora già saputo per altra strada la P. V. M. Rev-a e con tutto che paia a prima vista che punto appartenghi a me l'inserirlo in questa mia stimo nondimeno far gran torto alla rettilissima giustitia di quel supremo, et eterno giudice

de vivi e de morti, quando lo tralasciassi, tutto della per la gloria della Maestà Sua Diuina. Il giorno dunque de' santissimi apostoli Pietro e Paolo (secondo l' calendario dal campo con huomo a posta, fu fatto priggione quel perfido caluinista, e secondogenito del demonio, Cirillo indegno patriarca di questa chiesa, et in virtù d'un altro commandamento, all' istesso modo non molto dopo spedito, l' medesimo giorno de Santissimi apostoli (secondo l' antico calendario) fu miseramente strozziato e per l' iniquità sue è stato appunto l' primo patriarca ucciso dall' imperatori Ottomani, dopoche posseggono quest' imperio secondo le traditioni di costoro. Nel qual fatto occorse un manifesto segno della giustitia diuina, contro di quell' infelice et è che portando in terra l' boia il maladetto cadavero di lui per sepelirlo nell' arene (havendoli dato morte in alto mare dentro d'una barchetta) acciò si verificasse in lui l' oracolo del S. Giobbe al 24, che dopo d' haver descritto ad una, ad una tutte le malugità di esso, l' impreca che ab aquis ad inferos transeat, perchè accortosi l' boia dopo d' haverlo nell' arene sotterrato che l' laccio che ancora teneua nel collo era rimasto fuori, sdegnalo di ciò grandemente, come ministro della divina giustitia, tirandolo fuori per quello, et a questo ligando una grossa pietra lo gittò nell' acque. Con la quale dimostratione questa terra mostrò d' haver a schifo di dar ricetto al maledetto corpo di lui, da esso tiranneggiata lo spatio di più di 15 anni. Con che riceve anco l' contraccambio de suoi misfatti, havendo nelle medesime acque in uita gettato un' infinità di poueri monaci e uescou, da quali temeua potesse esser disturbato del tirannico possesso della sua sede patriar-

cale. Infatti non ha permesso Dio si fusse meco incontrato in questa città dalla quale 11 anni sono mi fece bandire.

Qui mi sono poi consolato quanto dir mi possa, per haver conosciuto un personaggio nel cui cuore si uede un accesso di pietà christiana, che è l' Eecmo Sigr Bailo Veneto...

In Constantinopoli li 10 di Settembre 1638

Della Padre Vostre molto Reverendissima.

Illustrissimo servo e figlio ubidientissimo Signore

Don Pietro Chierico regolare¹.

---

1. vedi: Persia, Georgia etc. Volume 209-folio 386-395 b.

Sommario d'una relatione del P. Den Pietro

Avitabile missionario in Giorgia Theatino circa lo stato di quelle missioni scritta al P. Suo Generale da Constantinopoli 10 Settembre 1638.

Hanno accettato nella sua religione un giovine di anni 15 Giorgiano, che oltre a quella lingua possiede l' Armena e Turca, et ha cominceato ad apprendere l' Italiano.

Hanno chiesa et habitatione in Cipurias luogo della Mengrelia, e nel medesimo sono restati di trasferir la residenza di Gori.

Un'altra residenza tengono in Guriel la quale però si trova in malissimo stato per l'incendio, che patì negli' anni addietro, e quei missionarii tengono colà una scuola di molti figliuoli per allevarli cattolicamente.

Nella provincia di Cartelli non si son confessati da loro se non sei persone in tutto, due delle quali solamente continuano sino al presente a far il medesimo.

Hanno battezzati alcuni adulti, che per trascuraggine, o povertà de' parenti non havevano ricevuto il battesimo.

In Mengrelia hanno battezzato un' infinità di putti, et hanno trovato che li Giorgiani oltre agli altri errori già scritti, che commettono nel battesimo loro, non fanno mentione della 3-a persona della Santissima Trinità.

Si è riconciliato un' medico nativo d'una città di Toscana, il quale fatto schiavo de' Turchi in Ungheria mentre ch'egli era ancor giovine rinegò la fede passando al Mahometismo, et hora serve di medico il principe di Guriel, e vive hoggi con dimostrazioni di penitenza non ordinaria.

Ha osservato che quei missionarii si sottomettono troppo
colà alli principi secolari, e a ricevere vassalli concessili
dalli medesimi principi, et in altre materie stimate non conv-
enevoli.

---

1. Vedi: Persia, Georgia, Mengrellia e Tartaria 1648 inclusive.
Volume 209 folio 385.

Дон Пиетро Авитабиле
СВЕДЕНИЯ О ГРУЗИИ

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
სარედაქციო-საგამომცემლო ცენტრის დადგენილებით

*

რედაქტორი ი. ტაბაღუა
გამომცემლობის რედაქტორი რ. ფეიქრიშვილი
ტექნორედაქტორი ე. ბოკერია
კორექტორი დ. ერისთავი

გადაეცა წარმოებას 12.11.1976; ხელმოწერილია დასაბეჭდად 22.2.1977;
ქალაქის ზომა 60×90¹/₁₆; ნაბეჭდი თაბახი 10.50; სააღრიცხვო-საგამომცემლო
თაბახი 8.33; უე 01038, ტირაჟი 3000; შეკვეთა 3630

ფასი 1 მან. 25 კაპ.

გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Издательство «Мецниереба», Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19

საქ. სსრ მეცნ. აკადემიის სტამბა, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Типография АН Груз. ССР, Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19